

T.C.

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TOKAT İLİNDE HANEHALKI TASARRUF DAVRANIŞININ

BELİRLEYİCİLERİ

Hazırlayan

Emre ÇİFTÇİ

İktisat Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Danışman

Yrd. Doç. Dr. Serap BARIŞ

TOKAT – 2017

TOKAT İLİNDE HANEHALKI TASARRUF DAVRANIŞININ BELİRLEYİCİLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 05 / 07 / 2017

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

Başkan : Doç. Dr. Rıdvan YAYAR

Üye : Doç. Dr. Kıvanç HALİTAY ARIC,

Üye : Yrd. Doç. Dr. Serap BARIS

Üye :

Üye :

İmzası
R. Halitay
Baris

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun 12 / 06 / 2017 tarih ve 22/07 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Yrd. Doç. Dr. Ali YILDIRIM
Enstitü Müdür V.

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Yrd. Doç. Dr. Serap BARIŞ danışmanlığında hazırlamış olduğum “Tokat İlinde Hanehalkı Tasarruf Davranışının Belirleyicileri” adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

(05/07/2017)

Emre ÇİFTÇİ

TEŞEKKÜR

Bu tezi hazırlarken tez konumu seçmemde yardımcı olan, tezimin her aşamasında engin görüşleri ile katkıda bulunan danışmanım Yrd. Doç. Dr. Serap BARIŞ hocama ve yazım aşamasında desteğini esirgemeyen arkadaşım Araştırma Görevlisi Metehan ŞAHİN'e ve yüksek lisans eğitimim süresince her zaman yanımda olan hayat arkadaşım, sevgili eşim Gülden ÇİFTÇİ'ye çok teşekkür eder, çalışmamın tüm ilgililere yararlı olmasını dilerim.

Emre ÇİFTÇİ

ÖZET

Tasarruf, gelecekte yapılması planlanan tüketim için, bugün yapılacak tüketimden vazgeçmek demektir. Tasarruf ile gelir arasındaki doğrusal ilişkiden dolayı, bireyin gelirinin artmasına bağlı olarak tasarruf edeceği miktar da artacaktır. Ekonomi biliminde de tasarruf, gelir ve tüketim arasındaki müspet farka eşittir. Yatırımlar ile tasarruflar arasında doğrusal bir ilişki olduğu için tasarrufların artması yatırımları hızlandırır. Gelişmekte olan ülkelerin en önemli finansman kaynağı tasarruflardır. Düşük yurtiçi tasarruf oranlarına sahip olan ülkelerin büyümesi dış finansman kaynağına dayanır. Bu durum ülkenin dışa bağımlılığını artırarak yerli üreticisinin zarar görmesine neden olur. Büyümenin birincil kaynağı olan tasarrufların GSYİH içerisindeki payının artması, ülkeleri ekonomik dış ekonomik kırılganlıklara karşı korur.

Bireyler, gelirlerinin ya tamamını tüketime ayırır ya da bir kısmını tüketime ayırdıktan sonra kalan kısmını da tasarruf eder. Ancak bireylerin gelirlerinin ne kadarlık kısmını tasarrufa ayıracağını belirlerken etkilendiği bazı faktörler bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Tokat il merkezinde ikamet eden hanehalkının tasarruflarını etkileyen sosyo-ekonomik faktörleri belirlemektir. Ayrıca hanehalkının sosyo-ekonomik özellikleri ile tasarrufları arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı da test edilmiştir. Araştırma örneklemini oluşturan 390 hanehalkı basit rassal örneklem yoluyla seçilmiştir. Lojistik regresyon analizinden elde edilen bulgulara göre bireylerin geliri ile tasarrufları arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bireyin memur veya kendi nam ve hesabına çalışan olması tasarruf yapma bahsini artırmakta, çocuk sahibi olması ise tasarruf yapma bahsini azaltmaktadır. Ayrıca bireyin eğitim seviyesinin yükselmesinin tasarrufları üzerinde pozitif bir etki oluşturduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Tasarruf, Tüketim, Gelir, Tokat

ABSTRACT

Saving is the give up today's consumption for the planned consumption in the future. Because of the linear relation between consumption and income, saving will increase depending on the increasing of income. In economy science, saving is equals the positive difference between income and consumption. Since there is a linear relationship between investments and savings, the increase in savings accelerates investments. Growth of countries with low domestic saving rates is based on the source of external financing. This situation increases the foreign dependency of the country and causes the domestic producer to be damaged. The increase in the share of savings in GDP as the primary source of growth protects countries against to external economic fragilities.

Individuals either separate the all of their income for consumption or save the remaining part of the income once they have separated some of income. But there are some factors which have affected individuals when they determine to how much of income will separate for saving. The purpose of this study, determines the socio-economic factors which affect to households savings in Tokat. It was also tested whether there is a significant relationship between socio-economic characteristics of households and their savings. 390 households who create the sample of the study has been selected by simple random sampling. According to the results obtained from the logistic regression analysis, it seems that there is a positive and significant relation between individuals' income and their savings. Being public employee or self-employed accelerates to possibility of individuals to save, but having a child reduces to possibility of individuals to save. It also seems that increasing of individual's education level creates a positive effect on savings.

Key Words: Saving, Consumption, Income, Tokat

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Bilimsel Etik Sayfası	i
Teşekkür	ii
Özet	iii
Abstract	iv
İçindekiler	v
Tablolar Listesi	viii
Şekiller Listesi	x
Grafikler Listesi.....	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TASARRUFLAR: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE .	3
1.1. TASARRUF KAVRAMI	3
1.1.1. Tasarrufun Tanımı	3
1.1.2. Tasarrufun Önemi.....	6
1.2. TASARRUF ÇEŞİTLERİ.....	8
1.2.1. Yurtiçi Tasarruflar	8
1.2.1.1. Gönüllü Tasarruflar (Özel Tasarruflar).....	8
1.2.1.2. Zorunlu Tasarruflar (Kamu Tasarrufları)	9
1.2.2. Yurtdışı Tasarruflar.....	10
1.2.2.1. Yabancı Özel Yatırımlar	11
1.2.2.2. Dış Borçlar, Yardım ve Hibeler	12
1.3. İKTİSAT OKULLARINDA TASARRUF KAVRAMI.....	13
1.3.1. Merkantilist Dönemde Tasarruf Kavramı.....	13
1.3.2. Klasik Analiz’de Tasarruf Kavramı.....	13
1.3.3. Keynesyen Analiz’de Tasarruf Kavramı	16

1.3.4. Ortodoks Keynesyen (Neo Klasik Sentez) İktisat Teorisinde Tasarruf Kavramı	18
1.3.5. Ortodoks Paracı (Monetarist) İktisat Teorisinde Tasarruf Kavramı	19
1.3.6. Arz Yönlü İktisat Yaklaşımında Tasarruf Kavramı	20
1.4. TÜKETİM TEORİLERİNDE TASARRUFLAR	21
1.4.1. Mutlak Gelir Hipotezi	21
1.4.2. Ömür Boyu Gelir Hipotezi	22
1.4.3. Sürekli Gelir Hipotezi	24
1.4.4. Nispi Gelir Hipotezi	25
İKİNCİ BÖLÜM: ÖZEL TASARRUFLARI BELİRLEYEN FAKTÖRLER ve	
TÜRKİYE'DE TASARRUFLARIN GÖRÜNÜMÜ	27
2.1. ÖZEL TASARRUFLARI BELİRLEYEN FAKTÖRLER	27
2.1.1. Gelir	27
2.1.2. Ekonomik Büyüme	28
2.1.3. Kişisel Gelir Dağılımı	28
2.1.4. Faiz Haddi	29
2.1.5. Eğitim	29
2.1.6. Kentleşme Oranı	30
2.1.7. Bağımlılık Oranı	30
2.1.8. Finansal Derinlik Düzeyi	31
2.1.9. Kadın İstihdam Oranı	32
2.1.10. Sosyal Güvenlik Sistemi	32
2.1.11. Dış Ticaret Haddi	33
2.1.12. Enflasyon	34
2.2. TÜRKİYE'DE TASARRUFLARI BELİRLEYEN FAKTÖRLER	34
2.3. TÜRKİYE'DE TASARRUFLARIN GÖRÜNÜMÜ	38

2.3.1. 1980 Öncesi Türkiye’de Tasarruflar	38
2.3.2. 1980-1989 Dönemi	41
2.3.4. 1990-1999 Dönemi	43
2.3.5. 2000-2014 Dönemi	45
2.4. TÜRKİYE’NİN YURTİÇİ TASARRUF ORANLARI İLE DİĞER ÜLKELERİN VE ÜLKE GRUPLARININ TASARRUF ORANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: TOKAT İLİNDE HANEHALKI TASARRUF EĞİLİMLERİNİN ANALİZİ	55
3.1. TOKAT İLİ TASARRUFLARININ GÖRÜNÜMÜ	55
3.2. ARAŞTIRMANIN AMACI, KAPSAMI VE HİPOTEZLER	57
3.3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	58
3.3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem	58
3.3.2. Verilerin Toplanması ve Analiz	58
3.3.3. Araştırmaya Katılanların Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Ait Veriler	58
3.3.4. Katılımcıların Tasarruf Davranışları Özellikleri	61
3.3.5. Tokat İlinde Hanehalkı Tasarruf Davranışını Belirleyen Faktörlere Ait Ampirik Bulgular	67
3.3.5.1. Modelin Uyum İyiliğinin Gözden Geçirilmesi	70
3.3.5.2. Modelin Uygunluğu	72
SONUÇ VE ÖNERİLER	73
KAYNAKLAR	76
EKLER	83
ÖZGEÇMİŞ	85

TABLOLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1: Türkiye’ de 1923-1980 Yılları Arasında	
Toplam Yurtiçi/Yurt Dışı Tasarrufun GSYH İçindeki Yüzde Payı	39
Tablo 2.2: Türkiye’ de 1980-2016 Yılları Arasında Toplam Yurtiçi Tasarrufun	
Kamu/Özel Kesim Arasında Dağılımı ve GSYH İçindeki Yüzde Payı	41
Tablo 2.3: G-20 Ülkeleri 1980-2016 Yılları Arasında	
Toplam Brüt Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Yüzde Payı	50
Tablo 2.4: G-20 Ülkelerinin 1980-2016 Yılları Arasındaki Gayri Safi Yurtiçi	
Hasıllarının Sabit Fiyatlarla Yıllık Yüzde Değişimi	51
Tablo 2.5: G-20 Ülkelerinde 1980-2016 Yılları Arasındaki	
Kişi Başına Düşen Milli Gelir	52
Tablo 2.6: Türkiye ve Ülke Gruplarının 1980-2016 Yılları Arasındaki	
Brüt Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Yüzde Payı	53
Tablo 2.7: OECD Ülkeleri 1980-2016 Yılları Arasında Toplam Brüt	
Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Yüzde Payı	54
Tablo 3.1: Tokat İli Toplam Banka Mevduatı (1988-2016)	55
Tablo 3.2: Tokat İli Kredi Durumu (1988-2016)	56
Tablo 3.3: Ankete Katılan Hanehalklarının Sosyo-Ekonomik	
Özelliklerine Göre Dağılımı	60
Tablo 3.4: Ankete Katılan Hanehalklarının	
Tasarruf Oranlarına İlişkin Dağılımları	61
Tablo 3.5: Ankete Katılan Hanehalklarının	
Tasarruf Sıklığına İlişkin Dağılımları	62

Tablo 3.6: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Yapmama Nedenlerine İlişkin Dağılımları	62
Tablo 3.7: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Yapma Nedenlerine İlişkin Dağılımları	63
Tablo 3.8: Ankete Katılan Hanehalklarının Yaptıkları Tasarruf Miktarlarına İlişkin Dağılımları	63
Tablo 3.9: Ankete Katılan Hanehalklarının Tercih Ettikleri Tasarruf Araçlarına İlişkin Dağılımları	64
Tablo 3.10: Ankete Katılan Tasarruf Yapmayan Hanehalklarının Gelecekteki Tasarruf Düşüncelerine İlişkin Dağılımları	65
Tablo 3.11: Ankete Katılan Tasarruf Yapmayan Hanehalklarının Gelecekteki Tasarruf Zamanlarına İlişkin Dağılımları	65
Tablo 3.12: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Konusunda Çevre Etkisine İlişkin Dağılımları	65
Tablo 3.13: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Davranışları Sorularına Verdikleri Cevaplara İlişkin Dağılımlar	66
Tablo 3.14: Lojistik Regresyon Modeline Göre Tanımlayıcı İstatistikler	67
Tablo 3.15: Tasarruf Yapma Durumuna İlişkin Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları	68
Tablo 3.16: Model Katsayılarının Omnibus Testleri	70
Tablo 3.17: Hosmer-Lemeshow Testi	71
Tablo 3.18: Hosmer-Lemeshow Testi İçin Gözlenen ve Beklenen Frekanslar	71
Tablo 3.19: Tasarruf Durumu Modeline İlişkin Sınıflandırma Tablosu	71
Tablo 3.20: Modelin R^2 Tablosu	72

ŞEKİLLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Şekil 1.1: Tasarruf Fonksiyonu.....	4
Şekil 1.2: Tüketim ve Tasarruf Fonksiyonu.....	5
Şekil 1.3: Yatırım ve Tasarruf Diyagramı (Ödünç Verilebilir Fonlar Piyasası).....	16
Şekil 1.4: Yatırım-Tasarruf Diyagramı.....	17
Şekil 1.5: Laffer Eğrisi.....	21
Şekil 1.6: Ömür Boyu Gelir Hipotezi.....	23
Şekil 1.7: Mandal-Takoz Etkisi.....	26

GRAFİKLER LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Grafik 2.1: Türkiye Ekonomisinde 1980-2016 Yılları Arasında Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi (% GSYH).....	42
Grafik 2.2: Türkiye 2002-2016 Yılları Arasında Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi (% GSYH) ve Kişi Başı Gelir Düzeyi.....	46
Grafik 2.3: Türkiye 2002-2014 Yılları Arasında Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamaları Gelişimi.....	47

GİRİŞ

Bir ekonominin performans ölçütlerinden biri olan tasarruf, gelir ve tüketim ile doğrudan ilişkilidir. Tasarruf kavramı, harcanabilir gelirin tüketimden arta kalan kısmını şeklinde tanımlanabilir. Bir ülkenin tasarruf düzeyi yatırımların finansmanı için büyük önem arz etmektedir. Diğer bir ifadeyle, sürdürülebilir büyümenin kaynağı olan yatırımlar, ulusal tasarruflara bağlıdır. Ekonomik genel dengenin temel değişkenlerinden biri olan tasarruflar, yatırımları finanse etmenin maliyeti en düşük kaynağıdır. Ulusal tasarrufların yetersiz olması, yatırımlar için ülke ekonomisini dışa bağlı hale getirmektedir. Tasarruf düzeyi düşük olan ülkeler, sürdürülebilir büyüme için yabancı sermayeyi kısa ya da uzun vadeli olarak ülkeye çekmek zorundadır. Bu ise ödemeler bilançosu kalemlerinden biri olan cari işlemler dengesini olumsuz etkileyebilmekte ve ekonomiyi kırılganlıklara maruz bırakabilmektedir. Bir ülkenin ulusal tasarruflarının azalması tüketim harcamalarının artması demektir. Tüketim harcamalarının artması ise ülkenin milli gelirini yükseltecektir. Ancak sadece tüketim kaynaklı büyüme her zaman sürdürülebilir bir büyüme olamayacağından, ulusal tasarrufların artırılmasına önem verilmelidir.

Türkiye'deki düşük tasarruf oranlarına bağlı olarak ortaya çıkan yüksek tasarruf ihtiyacı nedeni ile yatırımların büyük bir kısmı dış tasarruflar ile finanse edilmektedir. Diğer bir ifadeyle, son yıllarda görülen tasarruf oranlarındaki düşüş, Türkiye ekonomisini yabancı tasarruflara ihtiyaç duyar hale getirmekte ve sermaye hareketlerinin etkisine maruz kalmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltmak ve sürdürülebilir büyüme oranlarını yüksek kılma, ulusal tasarrufların artmasına bağlıdır. Mikro ölçekte bakıldığında ise gelir seviyesi düşük olan ekonomik birimler tasarruf edememekte, yüksek gelir seviyesine sahip olan kesim ise yatırım yerine faiz gelirleri ile tasarruf etmektedir. Bu açıdan bakıldığında hanehalklarının hangi güdülerle tasarruf yaptığının (Tasarrufun belirleyicilerinin) bilinmesi önem arz etmektedir. Bu çalışma, Tokat il merkezinde yaşayan hanehalklarının tasarruf davranışlarının belirleyicilerini analiz etmektedir.

Araştırmada Tokat il merkezinde yaşayan hanehalkının demografik yapısı, toplam aylık geliri, tasarruf durumları ve tasarruflarını değerlendirmek için hangi tasarruf araçlarını tercih ettikleri anket yöntemi kullanılarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın örneklemini Tokat il merkezinde ikamet eden 390 hanehalkı oluşturmuştur. Anketlerden elde edilen veriler lojistik regresyon yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir. Ayrıca verilerin yorumlanmasında frekans ve yüzdeler istatistikler kullanılmıştır.

Üç bölümden oluşan araştırmanın birinci bölümünde, tasarruflar kavamsal ve teorik olarak açıklanmıştır. İkinci bölümde, hem genel hatlarıyla hem de Türkiye’de tasarruf davranışlarını belirleyen sosyo-ekonomik ve davranışsal faktörler incelenmiş, Türkiye, OECD ve G-20 ülke tasarruf oranları yıllar itibarıyla karşılaştırılmıştır. Son bölümde ise, Tokat il merkezinde ikamet eden hanehalklarının tasarruf davranışını belirleyen faktörleri belirlemek için yapılan anketler, SPSS programı kullanılarak analiz edilmiş ve sonuçlar değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

TASARRUFLARA İLİŞKİN TEORİK ÇERÇEVE

1.1. TASARRUF KAVRAMI

Tasarruf kavramı, modern iktisadın doğuşundan günümüze kadar iktisat teorisinde tartışılmıştır. Klasiklere göre tasarruf sermaye birikiminin kaynağı olarak görülürken, Neoklasik ve Keynesyen analizde tasarruf-yatırım üzerine kurgulanmıştır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 3).

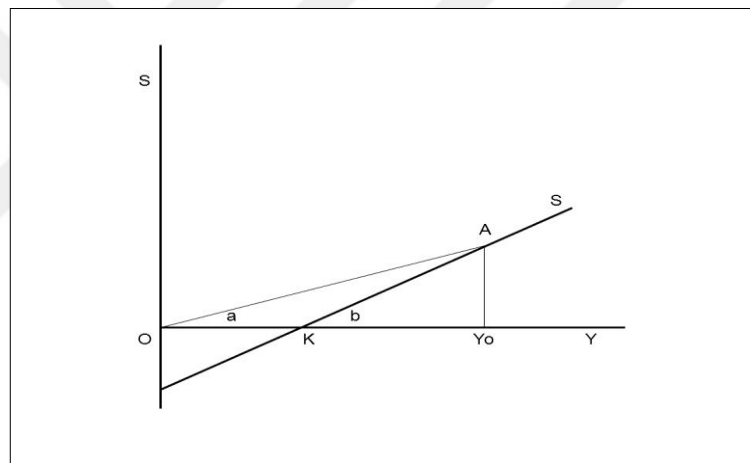
Bir ülkede özel ve kamu tasarruflarının toplamı ulusal tasarrufları oluşturmaktadır. Kamu tasarrufları, kamu gelirleri ve kamu giderleri arasındaki farktan oluşur. Kamu tasarruflarının miktarı, az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerde farklılık gösterir. Özel sektör tasarrufları, şirketler ve hanehalkları tarafından yapılan tasarrufları kapsar (Sancak ve Demirci, 2012: 162).

Tasarruf kavramını daha detaylı inceleyecek olursak karşımıza zorunlu ve isteğe bağlı tasarruf kavramları çıkmaktadır. Zorunlu tasarruflar, gerçek ve tüzel kişilerin iradeleri dışında yaptıkları tasarruflardır. Zorunlu tasarruflar üç türlü olabilir: İlki, vergi yoluyla yapılan zorunlu tasarruflara hükümetin kamu harcamalarını finanse etmek için topladığı vergileridir. İkincisi, şirketlerin yapmış oldukları zorunlu tasarruflardır. Bunlar, dönem sonunda elde etmiş oldukları karların bir kısmını şirket ortaklarına dağıtmayarak yasal yedek ve olağanüstü yedek olarak şirkette bırakmaları sonucu ortaya çıkmaktadır. Üçüncü ise enflasyonist ortamda görülmektedir. Enflasyon, mal fiyatlarının ücretlerden daha hızlı biçimde artması dolayısıyla reel olarak tüketimin kısılmasına ya da tasarrufların artmasına yol açar.

1.1.1. Tasarruf Tanımı

Tasarruf, harcanabilir gelirin tüketilmeyen kısmıdır. Gelecekte yapılması planlanan tüketim için, bugün yapılacak tüketimden vazgeçmek demektir. Tasarruf, harcanabilir gelirin bir fonksiyonudur. Kişinin gelirinin artmasına bağlı olarak tasarruf edeceği miktar da artacaktır (Eğilmez, 2010: 99).

Gelir ile tasarruf arasındaki fonksiyonel ilişki aynı yönlüdür. Keynes, tasarruf ile harcanabilir gelir arasındaki ilişkiye tasarruf fonksiyonu adını vermiş ve buradan hareketle tasarruf ve gelir ilişkisini açıklamıştır. Bireyler harcanabilir gelirleri sıfır olduğunda da yaşamlarını sürdürebilmek için harcama yapmak zorundadırlar (otonom tüketim). Bu harcama için gerekli parayı ya geçmiş tasarruflarını kullanarak ya da borçlanarak karşılayacaklardır. Dolayısıyla bireylerin belirli bir gelir düzeyine ulaşıncaya kadar tüketim harcamaları gelirden yüksektir. Harcanabilir gelirle tüketim miktarı arasındaki tüketim lehine ortaya çıkan bu farka “negatif tasarruf” denilmektedir. Harcanabilir gelirle tüketimin birbirine eşit olduğu noktadan sonra gelir tüketimin üzerine çıkmaktadır ki bu defa harcanabilir gelirin bir kısmı tasarruf (pozitif tasarruf) edilmektedir (Barış, 2014: 20-21).

Şekil 1.1: Tasarruf Fonksiyonu

Kaynak: (Barış, 2014: 20-21)

Tasarruf, kişinin harcanabilir gelirinin tüketilmeyen kısmı olduğundan, harcanabilir gelir denklemini aşağıdaki ifade edebiliriz:

$$Y_d = C + S \quad (1)$$

(1) nolu denklemde harcanabilir gelir, tüketim ve tasarruf fonksiyonlarının toplamına eşittir. Tasarruf fonksiyonunu ise, S'yi yalnız bırakarak şu şekilde elde edebiliriz:

$$S = Y_d - C \quad (2)$$

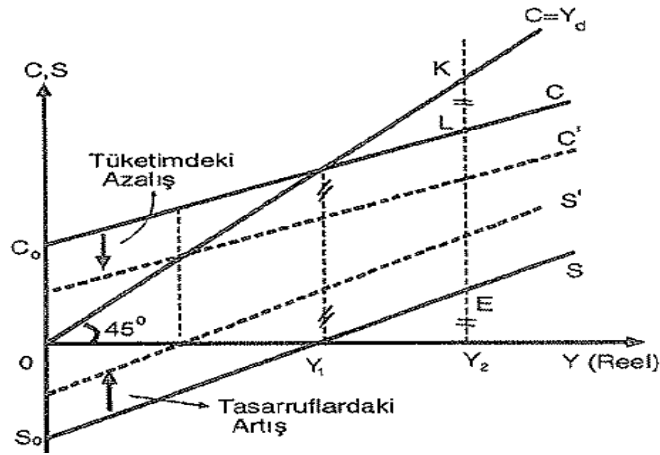
Öte yandan, $C = C_o + cY_d$ olduğuna göre, C 'yi yukarıdaki ifadede yerine koyabiliriz:

$$S = Y_d - (C_o + cY_d) \quad (3)$$

ifadesi elde edilir. Bu ifadeden, tasarrufun harcanabilir gelir ile yine harcanabilir gelire bağlı olan tüketim fonksiyonu arasındaki fark olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle, tasarruf fonksiyonunu şu şekilde ifade edebiliriz:

$$S = f(Y_d) \text{ veya } S = S_o + sY_d \quad (4)$$

Burada, S tasarruf miktarını, S_o harcanabilir gelir sıfırken ne kadar tasarruf yapıldığını, s marjinal tasarruf eğilimini, Y_d harcanabilir geliri göstermektedir (Dinler, 2005: 333).

Şekil 1.2: Tüketim ve Tasarruf Fonksiyonu

Kaynak: (Dinler, 2011: 535)

Marjinal tasarruf eğilimi, harcanabilir gelirdeki bir birimlik artışın ne kadarının tasarruf edildiğini gösteren kavramdır. Harcanabilir gelir ΔY_d kadar arttığında, tasarruf miktarında ΔS kadarlık bir artış oluyorsa, marjinal tasarruf eğilimi:

$$\Delta S / \Delta Y = \text{tg } \alpha \quad (5)$$

Şekil 1.2'de marjinal tasarruf eğilimi - tasarruf fonksiyonu doğrusal ise - tasarruf fonksiyonun eğimine eşittir (Dinler, 2011: 535).

Şeklin yatay ekseninde harcanabilir gelir, dikey ekseninde ise toplam tüketim (C) ve toplam tasarruf (S) yer almaktadır. C ve S eğrileri, gelirdeki artış ve azalışa bağlı

olarak, toplam tüketim ve tasarrufu tanımlamaktadır. Y_1 gelir düzeyinin solunda, harcanabilir gelir (Y_d) toplam tüketim harcamalarından (C) küçüktür. (C) ve (Y) eğrileri arasındaki fark, önceki tasarrufun çözülmesi ile karşılanmaktadır (Paya, 2007: 63).

Y_1 gelir düzeyinde harcanabilir gelir düzeyi, tüketime eşit ve tasarruf düzeyi sıfırdır. Bu noktadan itibaren, gelirdeki büyümeye bağlı olarak tasarruflar artmaya başlayacaktır.

$$s = \Delta S / \Delta Y \quad (6)$$

şeklinde yazılabileceğini ve harcanabilir gelirdeki bir birimlik artışın (ΔY) tasarrufta yarattığı artış oranını tanımlayan bir parametrik değer olduğunu ifade edebiliriz (Paya, 2007: 63).

Tasarruf eğilimini, tasarruf ve harcanabilir gelir arasındaki fonksiyonel ilişki olarak tanımlayabilir. İki arasında doğrusal ilişki olmasına bağlı olarak harcanabilir gelir arttıkça tasarruflar artmakta, harcanabilir gelir azaldıkça tasarruflar azalmaktadır. Harcanabilir gelirin ne kadarının tasarruf edildiğini, ortalama tasarruf eğilimi gösterir. Ortalama tasarruf eğilimi, S/Y_d şeklinde gösterilen 0 ile 1 arasında bir orandır (Eğilmez, 2010: 101).

Tüketimin harcanabilir gelirden fazla olması durumunda aradaki fark negatif tasarruftur. Şekil 1.2’de görüldüğü üzere harcanabilir gelir sıfır olduğu noktada negatif tasarruf vardır. Hanehalkları yaşamlarını sürdürmek için tüketim yapmak zorundadır. Gelirin düşük olduğu durumlarda tasarruf ya az yapılır ya da hiç yapılmaz. Harcanabilir gelirin sıfır olduğu durumda negatif tasarruf yani borçlanma söz konusu olur. Kişinin borçlanmadığı durumda tüketim yapması mümkün değildir (Eğilmez, 2010: 103).

1.1.2. Tasarrufun Önemi

Ekonomi literatüründe tasarruf, gelir ve tüketim arasındaki müspet farka eşittir. Tasarruflar ülke ekonomilerinde şüphesiz ki önemli bir yere sahiptir. Bireylerin yapmış oldukları tasarrufların tamamı toplanarak ülkelerin parasal ihtiyaçları için likidite sağlayabilir. Yatırımlarla tasarruflar arasında doğru yönlü ilişki olduğu için tasarrufların artması yatırımları hızlandırır ve ülkelerin kalkınmasına yardımcı olur.

Kalkınma kavramı, az gelişmiş ülkeler için kullanılırken, büyüme kavramı hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülkeler için kullanılmaktadır. Kalkınma az gelişmiş ülkelerin sosyo-ekonomik yapısında değişiklikler yaparak, toplumun refah seviyesinde ve milli gelirdede artış sağlanmasıdır.

Hem bireysel tasarrufların, hem de ulusal tasarrufların ülke ekonomisi üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. Ülkeler açısından bakarsak, tasarruflar, gelişmekte olan ülkelere yatırım için kaynak sağlar. Ülke ekonomisinin gelişmesi, ülkedeki tasarruf kapasitesinin gelişmesine bağlıdır. Bireyler açısından bakacak olursak, tasarruf eden bireyler, ekonomik olarak gelecekte daha yüksek bir refah düzeyine erişebilirler.

Gelişmekte olan ülkelerde kalkınmanın en önemli kaynağı tasarruflardır. Eğer ülkenin yurtiçi tasarruf oranı düşükse ülkenin kalkınması tamamen dış finansman desteklerine dayanır. Dış finansman destekleri ile kalkınan bir ülkenin dışa bağımlılığı zamanlar artar ve bundan kuşkusuz yerli üreticisi zarar görür. Üretici zarar etmesi sonucunda finansal açıdan krize girer ve bulunduğu ülkenin vergi geliri azalır. Vergi geliri azalan ülke cari ödemelerini ve kalkınması gerçekleştirmek için tekrar dış finansmana yönelecek ve bu durumda üreticisi tekrar zarar edecektir. Sonuç olarak kalkınma gerçekleşmeyecek ve ülke refahı, kısır döngü haline dönen bu borçlanmadan dolayı azalacaktır. Ülkeler bu nedenle kalkınmalarını yurtiçi tasarruflara dayandırmalıdır. Önemli olan yurtiçi tasarruf oranlarının yüksek olması değildir. Yüksek tasarrufların ülkelerin sürdürülebilir büyümelerini ve kalkınmalarını doğrudan olumlu yönde etkilemesi için ülke tasarruflarının çeşitli ve kamu kurumlarının kaliteli olması gerekir. Sürdürülebilir kalkınma için ülkelerin yatırım kurumlarının teknolojik olması, istihdam niteliğinin kalitesi yüksek olması ve bireylerin tasarruflarını gerekli yerlerde değerlendirip, ülkelerin üretimine ve kalkınmalarına pozitif yönde etki etmesi gerekir.

Tasarruflar ve yatırımlar arasındaki pozitif ilişkiden dolayı büyümenin en önemli unsurlarından biri tasarruflardır. Ayrıca büyümenin finansman kalemlerinden biri olan tasarrufların GSYİH içerisindeki payının artması, ülkeleri ekonomik dış kırılganlıklara karşı korur. Düşük yurtiçi tasarruf oranlarına sahip ülkelerde sürekli ve istikrarlı büyüme için yatırımları finanse etmek sorun olmaktadır. Çünkü ülkeye giren yabancı

sermaye akımının durması durumunda finansman bulunamayacak, bu durumun yatırım ve büyüme üzerindeki olumsuz etkileri daha da artacaktır.

1.2. TASARRUF ÇEŞİTLERİ

Tasarruflar, özellikle de yurtiçi tasarruflar kalkınmanın en önemli finansman kaynaklarından biridir. Tasarruflar bireyler, firmalar (şirketler) ve devlet tarafından yapılsa da özünde yurtiçi ve yurtdışı tasarruflar olmak üzere ikiye ayrılır.

1.2.1. Yurtiçi Tasarruflar

Hanehalklarının, harcanabilir gelirlerinden yaptıkları tasarruflar, şirket tasarrufları ve kamu tasarrufları ulusal tasarrufların kaynağını oluşturmaktadır. Özel tasarruflar, şirket tasarrufları ile hanehalkı tasarruflarının toplamından oluşmaktadır. Kamu tasarrufları, kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki farktır. Kamu tasarruflarının pozitif olması ulusal tasarrufları artırırken, negatif olması ulusal tasarrufları azaltmaktadır. Şirket tasarrufları ise, şirket karlarının dağıtılmayarak yatırımlara yönlendirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (Yıldırım, Karaman ve Taşdemir, 2008: 555). Yurtiçi tasarruflar diğer bir ifadeyle yurtiçi finansman kaynakları denilince akla gönüllü tasarruflar (özel tasarruflar) ve zorunlu tasarruflar gelir.

1.2.1.1. Gönüllü Tasarruflar (Özel Tasarruflar)

Gönüllü ya da özel tasarruflar olarak da isimlendirilen bu tasarruflar, iktisadi karar birimlerinin kendi istekleriyle yaptıkları tasarruflardır. Diğer bir ifadeyle, gönüllü tasarruflar hanehalklarının kendi iradeleriyle gelirlerinden tasarruf etmesiyle oluşan birikimlerdir. Ulusal gelir ve kişi başına düşen milli gelir yatırımların ve sermaye birikiminin kaynağını oluşturmaktadır. Bu durum kişilerin yapacakları tasarruf miktarını da etkilemektedir. Ulusal gelirin yüksek olması sonucunda, kişiler daha fazla tasarruf etmekte ve ihtiyaçtan fazla olanı biriktirmektedirler.

Gelişmiş ülkelere nazaran az gelişmiş ülkelerde gönüllü tasarruflar düşüktür. Az gelişmiş ülkelerde gönüllü tasarrufların düşük olmasının nedeni, halkın sadece zorunlu ihtiyaçlarını karşılama çabası içerisinde olması ve birikim yapacak gelir seviyesine ulaşamamasıdır. Gönüllü tasarrufların kaynağı hanehalkları ve firmalardır. Bu ülkelerde

işçi ve memurlardan oluşan orta sınıfın gönüllü tasarruf oranı, çiftçiler ve büyük servet sahiplerininkine göre daha düşüktür (Tapşın, 2011: 5).

Özel tasarrufları çiftçi kesiminin, memur ve işçi kesiminin, varlıklı kesimin tasarrufları ve şirketlerin tasarrufları olmak üzere dört kategoriye ayırabiliriz.

Çiftçi Kesimi: Çiftçiler olumsuz koşullar altında yaşamlarını sürdürdüklerinin farkındadırlar. Bu yüzden tasarruf kavramını diğer kesimlere göre daha çabuk öğrenirler. Çünkü gelirleri doğa olaylarına bağlıdır. Bazı bölgelerde kuraklık, bazı bölgelerde salgın hastalıkların hayvanları kırıp geçirmesinden dolayı ürünleri yok olmaktadır. Bu tür felaketler, çiftçilerin tasarruf yapması ya da borçlanma eğilimlerini kısmen de olsa açıklamaya yeterlidir (Han ve Kaya, 2011:80). Az gelişmiş ülkelerde çiftçi kesiminin gönüllü tasarrufların oranı, işçi memur kesiminin gönüllü tasarruf oranından büyüktür.

İşçi ve Memur Kesimi: Ücret ve maaş geliri elde eden işçi ve memur kesimi çiftçilere göre daha dengeli bir gelire sahiptir. Ancak işçi ve memur kesimi, çiftçilere göre tüketimi tasarrufa daha fazla tercih etmesi nedeni ile daha az tasarrufta bulunurlar (Han, Kaya ve Ergül, 2011:80).

Varlıklı Kesim: Gelişmiş ülkelerdeki varlıklı kesim, gelirlerinin büyük bölümünü tasarruf ederek yatırımlara kanalize eder. Az gelişmiş ülkelerdeki varlıklı kesimin tüketim eğilimi tasarruf eğiliminden daha güçlü olduğundan gelirlerinden tasarrufa ve dolayısıyla yatırımlara ayırdıkları pay daha azdır (Han ve Kaya, 2011:80).

Şirket Tasarrufları: Özel tasarruflar, sadece bireylerin ve şirketlerin tasarrufları toplamından oluşur. Şirket tasarrufları, şirketlerin amortisman payları ve dağıtılmamış şirket karlarından (otofinansman) oluşmaktadır. Özellikle Türkiye dahil gelişmekte olan ülkelerde şirket tasarruf rakamları açıklanmamaktadır. Bunun yerine hanehalkı ve şirket tasarruflarının toplamı olarak özel tasarruf verileri açıklanmaktadır. Bu nedenle şirket tasarruflarıyla ilgili çalışmalar yok denecek kadar azdır.

1.2.1.2. Zorunlu Tasarruflar (Kamu Tasarrufları)

Az gelişmiş ülkelerde zorunlu tasarruflar, iktisadi kalkınmanın ilk aşamalarında gönüllü tasarruflara nazaran daha fazla tercih edilmektedir. Çünkü hanehalkının elindeki

sermaye birikimi gelişmiş ülkelere göre daha azdır. Sermaye birikimi iktisadi kalkınmanın ilk aşamasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Zorunlu tasarruflara kamu tasarrufları da denilmektedir.

Kamu tasarrufları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Çetin, 2004: 86):

Vergiler: Tasarrufun gelirin tüketilmeyen kısmı olduğu ve gelir ile tüketim üzerinden alınan vergilerin tasarruf kararına doğrudan etkisi düşünüldüğünde, devletin maliye politikasının ülkenin tasarruf yapısını da doğrudan etkilediği düşünülebilir (Yereli, 1997: 2). Devlet cebren bireylerin ve özel kurumların gelirlerinin bir kısmını vergileme yoluyla alarak tasarrufta bulunur. Az gelişmiş ülkelerdeki yüksek gelirli lüks tüketimlerinden alınan vergiler, kamu tasarruflarını arttıracaktır.

Harcama Kısıntıları: Bir ülkedeki kamu gelirleri artmasa bile, yapmış olduğu harcamalardan yapacağı kısıntı tasarruf artışına önemli katkı sağlayacaktır (Çetin,2004: 86).

Emisyon: Diğer adı senyoraj geliri olarak da adlandırılan emisyon devletin para basmak suretiyle elde ettiği gelirdir. Bu tasarruf kaynağına ülkenin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve kamusal finansman sağlamak için başvurulabilmektedir (Akdoğan, 2011: 116). Yanlış para basma politikasının enflasyona sebebiyet vereceği unutulmamalıdır. Yani sabit gelirlilerin satın alma güçleri azalacaktır. İlmli bir enflasyon toplam tasarrufları arttırıcı etki yaratabilir. Milli gelirin kişiler arasında dağılımını, genellikle, girişimciler sınıfı lehine değiştirir. Bu sınıfın tasarruf eğilimi yüksektir. Bu nedenle tasarruflar yatırıma dönüşerek ekonominin üretken kapasitesi arttırabilir.

Borçlanma: Borçlanma nedeniyle özel kesimden kamu kesimine kaynak transferi yapılarak, tasarrufların belirli yatırımlara kanalize edilmesi amaçlanır. Borçlanma ile verginin farkı, borcun vade sonunda faiziyle birlikte geri ödenmesi, verginin ise karşılıksız olmasıdır.

1.2.2. Yurtdışı Tasarruflar

Yatırımlarda finansmanın yetersiz olduğu durumlarda, diğer bir deyişle yurtiçi tasarrufların yatırımları karşılayamadığı durumlarda yurtdışı tasarruflara başvurulur.

Yurtdışı tasarruflar (yabancı sermaye) ülke içine yatırım, yardım, borçlanma ve hibe şeklinde girebilmektedir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde, yurtdışı tasarrufların büyük bir kısmı dış borçlanmadan oluşmaktadır.

Bir ekonomide sürdürülebilir büyüme için yurtdışı tasarrufların kullanımı önemlidir. Yurtdışı tasarruflar, üretim kapasitesini artırma ve ithalatı azaltan sektörlerle yatırım yapma yerine, katma değer üretmeyen mal ve hizmet alımına, lüks tüketime ve gayrimenkul alımına yönlendirilirse ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği tehlikeye atılacaktır (Sancak ve Demirci, 2012: 189).

Dış kaynakların yurtiçi tasarruf açığını kapayıcı etkisi milli gelir eşitlikleri ile gösterilebilir. Açık bir ekonomide milli gelir düzeyi şu şekilde gösterilebilir;

$$I = S + (X-M) \text{ şeklindedir.} \quad (7)$$

Burada I toplam yatırımları, S yurtiçi tasarrufları, X-M de ithalat ve ihracat farkını, yani dış açığı (fazlasını) gösterir. X-M ifadesi aynı zamanda yurtdışı tasarruf yani dış kaynak anlamına gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, ulusal gelir dengesi için yurtiçi tasarruflarla dış kaynak toplamının yurtiçi yatırımların toplamına eşit olması gerekir (Seyidoğlu, 2009: 638).

Yurtdışı tasarrufları, yabancı özel yatırımlar ve dış borçlar, yardım ve hibeler olmak üzere iki başlık altında inceleyebiliriz.

1.2.2.1. Yabancı Özel Yatırımlar

Yabancı özel yatırımlar, dolaysız yabancı sermaye yatırımları ve portföy yatırımları olarak ikiye ayrılır. Dolaysız yabancı sermaye yatırımları, çok uluslu bir şirketin yurt dışındaki tesisin mülkiyetine kısmen veya tamamen sahip olarak, yönetim ve denetimini elinde bulundurup o ülkeye döviz transfer etmesidir. Ancak dolaysız yabancı sermaye yatırımları döviz transferi yapmayıp, makine, donatım gibi fiziki üretim araçları biçiminde de gelebilir. Bazen de döviz veya yatırım malı olarak değil, lisans, teknik bilgi ve know-how gibi gayri maddi haklar biçiminde giriş yapılabilir (Seyidoğlu, 2007: 719).

Portföy yatırımları ise, yabancı tahvil ve hisse senedi gibi sermaye piyasası menkullerine ya da yabancı hazine bonosu, döviz hesabı, banka mevduat hesabı gibi kısa süreli araçlara yapılan yatırımları kapsar (Seyidoğlu, 2007: 719).

1.2.2.2. Dış Borçlar, Yardım ve Hibeler

Dış borçlar, yardımlar ve hibeler gelişmekte olan ülkelerin kalkınma aşamasının başlarında dış finansman kaynaklarındandır.

Dış borçlanma, devletin veya ülke içindeki yerleşik kuruluş ve kişilerin, ülke dışında yerleşik kuruluş ve kişilerden kısa, orta ve uzun vadeli dış kredi sağlamasıdır. Bir taraftan sosyo-ekonomik hedeflere ulaşılabilmesi, diğer taraftan uluslararası mali ve iktisadi ilişkilerde gelişme ve devletin fonksiyonlarında artma, borçlanmayı her zaman başvurulabilen bir yöntem kılmaktadır. Az gelişmiş veya diğer bir ifadeyle gelişmekte olan ülkelerde, çeşitli nedenlerden dolayı dış kaynak ihtiyacı doğabilmektedir (Sayıştay Dergisi, 2006: 2).

1980'li yıllardan itibaren başta Türkiye olmak üzere gelişmekte olan ülkelere yatırımların finansmanında sıkıntıya düşülmüştür. Bunun nedeni finansal liberalleşme sürecinde ithal sermaye mallarının temini için dış borçlanmaya gidilmesidir. Gelişmekte olan ülkelere yurtdışı tasarruf ile artan milli gelir, tüketim yerine yurtdışı tasarruflara yönlendirilir ise sürdürülebilir büyüme sürecinden söz edilir (Tapşın, 2011: 8).

Dış yardımlar, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere siyasi, ekonomik, askeri ve diğer nedenlerle yaptıkları tamamen veya kısmen karşılıksız transferlerdir. Bu nedenle yardım, gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya buldukları tasarruf ve döviz açığının kapatılması açısından büyük öneme sahiptir (Doğan, 2006: 122).

Hibe, “Kamu Finansmanı ve Borç Yönetiminin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun”da, “Herhangi bir dış finansman kaynağından geri ödeme yükümlülüğü olmaksızın Türkiye Cumhuriyeti'nin aldığı aynı ve/veya nakdi yardım ile Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı ülkeler, yabancı ülkelerin kuruluşları, uluslararası kuruluşlar ve oluşturulacak uluslararası yardım konsorsiyumlarına verdiği aynı ve/veya nakdi yardım” olarak tanımlanmıştır. Uluslararası sermaye akımlarından biri olan hibeler

bağış niteliğindedir. Ancak yurtdışı tasarruflar arasında bulunan hibelerin dış borçlara nazaran payı oldukça küçüktür.

1.3. İKTİSAT OKULLARINDA TASARRUF KAVRAMI

Modern iktisadın doğuşunu klasik dönem olarak kabul edersek, Adam Smith'den günümüze kadar tasarruflar birçok iktisatçı tarafından incelenmiştir. Tasarruf kavramı klasik iktisatçılarda sermaye birikimin kaynağı olarak ele alınmışken, Keynesyenlerde ise yatırım-tasarruf ilişkisi şeklinde ele alınmıştır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 3).

1.3.1. Merkantilist Dönemde Tasarruf Kavramı

Merkantilizm, XVI. asır ile XVII. asır sonları arası kadar klasik teoriden önceki ekonomik ve siyasi doktrindir. Ulusal devletlerin temelini atıldığı dönem olan merkantilist dönemde kralların otoritesi artırılmış ve ulusak birlik desteklenmiştir. Bu dönemde devletlerin asıl ekonomi politikası hazinenin altın stokunu artırmaktır. Bunun için de altın ve değerli madenler stoku yapılarak ödemeler dengesinde fazlalıklar vermeye çalışılmıştır. Devlet müdahalesi yaygınlaştırılarak ihracatın artırılmasına önem verilmiştir (Seyidoğlu, 2007: 14).

Merkantilist dönem iktisatçılarından John Law zenginlerin tasarruf yapmasını ve yoksulların çalışkan olmasını teşvik için tüketim üzerine vergi konulmasını önermiştir. Bu dönemde vergilemenin teşvikleri yok edeceği ve umutsuzluk yaratılacağı düşünüldüğü için ılımlı bir vergileme düşünülmüştür (Çaklı, 1998: 10).

W. Petty'e göre vergiler, tasarrufların artması ve memleket servetinin çoğalması için önemlidir. Petty, kamu harcamalarının vergilerle karşılanması ve vergilerin iç tüketimi arttırıcı yatırımlarda kullanılması gerektiğini belirtmiştir. Tasarrufların artırılması ve israfın önlenmesi için tüketim üzerinden vergilerin alınmasını savunmuştur (Aydemir ve Güneş, 2006: 155).

1.3.2. Klasik Analiz'de Tasarruf Kavramı

Klasik iktisatçılardan Adam Smith, ekonomik büyümenin en önemli unsurlarını tasarruf ve tutumluluk olarak belirtmiştir. Klasik teoriye göre, ekonomide tasarruflar

yatırımlara her zaman eşittir ve tasarruflar sızıntı olmadan yatırımlara dönüşmektedir. Tasarruf arzının artmasıyla birlikte düşen faiz oranları karşısında yatırımlar da artacaktır. Bu durumda marjinal sermaye verimliliği dengesine eşit pozitif bir kâr oranı elde edilir. Yatırımlar artmaya devam ettikçe esneklik ölçüsünde faiz oranları yeniden yükselecektir. Bu durum diğer faktörlerdeki kısıtlılık göz önüne alındığında, marjinal sermaye verimliliğinde düşüşe sebep olur ve birikime engel teşkil eder. Klasik iktisatçılardan Ricardo ve Marx'a göre kapitalist birikimin kaynağını kâr oluşturmaktadır. Ricardo ve Marx'ın ücret teorilerine göre, işçi sınıfı ancak yaşamını idame ettirecek düzeyde bir gelir elde etmektedir. Bu nedenle işçi sınıfının tasarruf oranı sıfırdır. Klasik iktisat teorisinde tasarruflar yatırımlara eşit olduğu için kapitalist kârların tamamı yatırıma dönüşmektedir. Tasarruf arzında bir artış olursa, faiz oranları düşecek ve yatırım talebi artacaktır. Artan yatırımlarla birlikte üretim, gelir ve toplam talep artarak dengeye gelinecektir (Tapşın, 2011: 53).

Klasik iktisatçılar ekonomiyi arz boyutunda ele almış ve talebi yaratanın, mal ve hizmet üretimi olduğunu öne sürmüştür. Bu teori iktisat literatüründe Say Yasası olarak yerini almıştır. Say ve diğer klasik iktisatçılar, tasarrufun yurtiçi ürünler için talebi düşüreceği görüşünü reddetmişler ve tasarrufun birgün değişik şekillerde tüketileceğini ileri sürmüşlerdir. Tasarruflar, yatırım harcamaları için kullanılmakta ve hane halklarının satın alma gücünü arttırmaktadır (Aydın, 2012: 35).

Klasik iktisatçılara göre bireyler bugünkü tüketim ve tasarrufları arasında tercih yapmak zorunda kalırsa, cari faiz oranlarına bakarak gelirlerinin bir kısmını harcamayıp, gelecekte faiziyle birlikte geri almak üzere diğer bireylere borç vererek tasarruflarında bulunurlar (Ünsal, 2009: 424).

Cari faizlerin yüksekliği, cari tasarrufların arttırılması açısından önemlidir. Faiz oranlarının yükselmesi durumunda, bireyler bugün tasarruf edip, gelecek dönemdeki tüketimlerini arttıracaklardır. Çünkü cari dönemde yapılacak tasarruf, reel faizlerin yüksek olması durumunda, kişinin gelecekteki tüketimini (iki dönem toplam tüketimi) arttıracaktır. Diğer bir ifadeyle kişi, bugünkü tüketimini gelecek döneme aktaracaktır. Klasik iktisatçılar bu durumu "ikame etkisi" olarak tanımlamaktadır. Cari faiz oranlarında meydana gelen artış, alacaklı açısından gelecekteki tüketimini arttıracığı için gelir artışı, borçlu açısından ise gelecekteki tüketimini azaltacağı için gelir azalışına

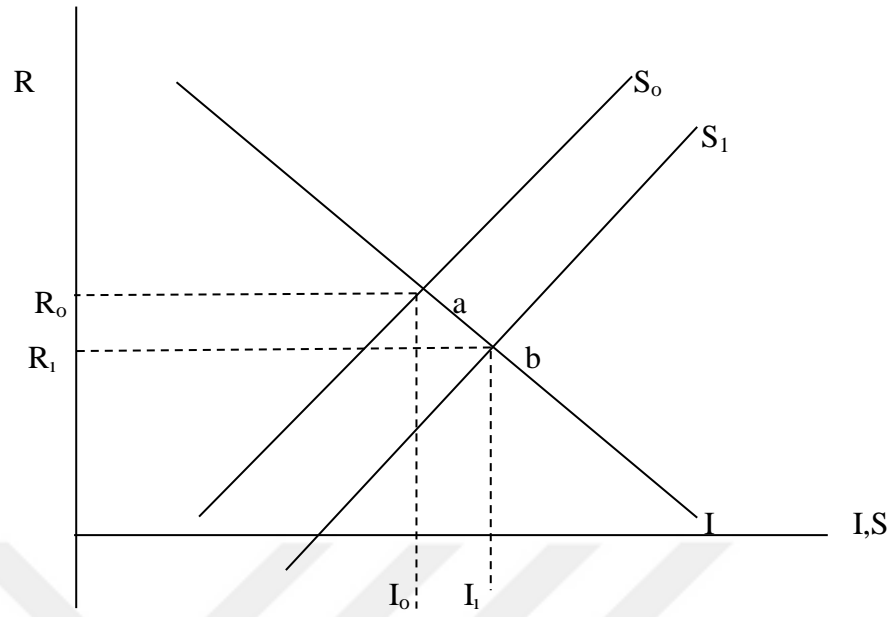
neden olmaktadır. Klasikler, alacaklının gelirinde artışa neden olan bu durumu “pozitif gelir etkisi” olarak tanımlamaktadır. Borçlu açısından ise tam tersi olarak “negatif gelir” etkisi olmaktadır (Paya, 2007: 74).

Klasik analizde yatırımlar tasarruflara, tasarruflar da faiz oranlarına bağlıdır. Bu durum Irving Fisher’in geliştirdiği “Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi”nde ele alınmıştır. Bu teoride, bireylerin aldığı ödüncüler (borçlar), faiz oranlarına karşı çok duyarlıdır. Faiz oranlarının yükselmesi durumunda bireylerin aldığı ödüncüler düşer, verdiği ödüncüler yükselir (Parasız, 2009:44).

Irving Fisher’in Ödünç Verilebilir Fonlar Teorisi’nde reel faizi belirleyen iki temel unsur bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde “zaman tercihi” adını vermiştir. Bu unsorda, bireylerin faizi şimdiki ve gelecekteki mallar arasındaki zaman tercihine dayandırdığı kabul edilmektedir. İkinci unsur ise verimliliklerdir. Fisher, yatırımı belirleyen bu unsura “yatırım fırsat maliyeti” adını vermiştir. Bu unsur nihai mal üretmekte kullanılan üretim faktörlerinin verimliliklerini kapsar (Savaş, 1999: 719-720).

Klasik iktisatçılara göre, ödün verilebilir fonlar teorisinde reel faiz oranı, ödünç verilebilir fon arzı ile ödünç verilebilir fon talebinin kesiştiği noktada oluşur. Şekil 1.3’te yatırım ve tasarruf doğrusunun kesiştiği a noktasında tasarruflar ve yatırımlar eşitlenmekte ve denge reel faiz oranı R_0 oluşmaktadır. Ödünç verilebilir fonlar piyasasında yatırımlar ve tasarruflar reel faiz oranına bağlı olduğu için R_0 denge reel faiz oranında I_0 kadar yatırım yapılmaktadır. Tasarrufların artması, ödünç verilebilir fon arzını arttıracığı için reel faiz oranı R_1 seviyesine düşer. Bu durumda ödünç verilebilir fon talebi artacağı için yatırımlar artarak I_1 seviyesine yükselir ve yeni denge b noktasında oluşur (Bocutoğlu, 2012: 23).

Şekildeki a noktası kararlı bir denge noktasıdır. Klasik analizde, dengeden sapmaların geçici olduğu, reel faizlere bağlı olarak tasarruf ve yatırımlarda ortaya çıkacak fazlalık ve noksanlıkların klasiklerin varsayımlarından biri olan esnek faizler sayesinde tekrar dengeye geleceği belirtilmektedir.

Şekil 1.3: Yatırım ve Tasarruf Diyagramı (Ödünç Verilebilir Fonlar Piyasası)
Kaynak: (Bocutoğlu, 2012: 23)

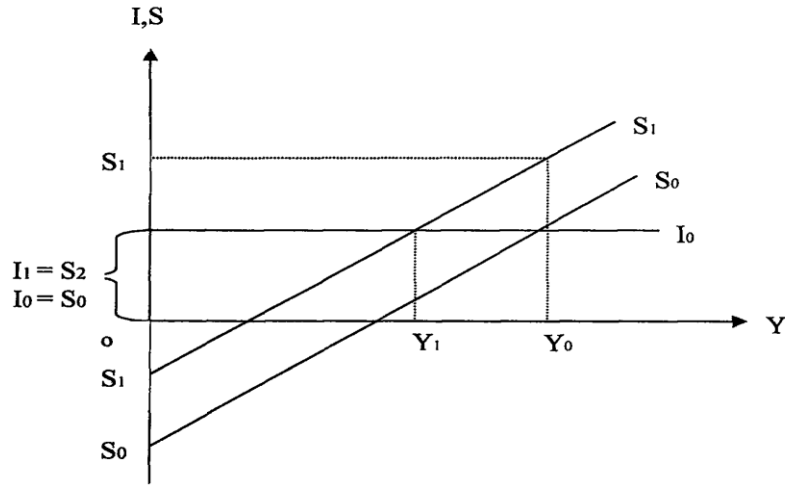
Irving Fisher, tüketimin dönemler arasında optimum dağılımını analiz etmiştir. Tüketimin optimum dağılım probleminin çözülmesi, aynı zamanda birinci dönemde tasarrufun ne kadar olacağı probleminin de çözümü anlamına gelmektedir. Fisher'e göre tasarrufun iki belirleyicisi vardır: Birincisi farklı dönemlerdeki tüketimlerin marjinal faydaları, ikincisi ise faiz oranıdır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 4).

1.3.3. Keynesyen Analiz'de Tasarruf Kavramı

Klasiklerin Say Yasası'na göre her arzın kendi talebini yaratmasından dolayı, ekonomi her zaman tam istihdamda dengeye gelir. Ekonomide talep yetersizliğinin ortaya çıkmamasının nedeni klasik faiz teorisidir. Klasikler tasarrufu, bugünkü tüketimden vazgeçerek gelecekte daha fazla tüketme olarak öngörmüştür. Ekonomide toplam talep yetersizliğinin ortaya çıkmamasının nedeni ise tasarruf artışlarının faizleri düşürmek suretiyle yatırımları arttırmasıdır. Keynes ise Klasik faiz teorisini reddederek, faizlerin para arzı ile para talebi tarafından belirleneceğini belirtir (Bocutoğlu, 2012: 80). Yani faizler para piyasasında belirlenmektedir.

Klasiklere göre ekonomideki yatırım-tasarruf dengesinde bireyler daha fazla tasarrufta bulunursa faiz oranları düşer ve yatırımlar da aynı oranda artar. Ayrıca Klasik analizde, bireysel tasarrufların toplamının ekonomideki toplam tasarruf miktarını vereceği ve tasarruf eğilimi artan bireylerin ekonomideki toplam tasarruf miktarını

arttıracağı görüşü benimsenmiştir. Keynes ise bu görüşü tamamen reddederek tasarrufun faizin değil, gelirin fonksiyonu olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bir bireyin geliri başka bir bireyin harcamasından oluşacağından, bir bireyin tasarrufunun artması da diğer bireyin gelirinin azalmasına yol açacaktır (Çetin, 2004: 51). Dolayısıyla ülke genelindeki tasarruf miktarının bireylerin tasarruflarının toplamından ibaret olduğunu düşündüğümüzde, bu tasarrufların yatırıma dönüşmemesi durumunda yatırım harcamalarında azalma olacaktır. İktisat literatüründe tasarruf paradoksu olarak bilinen bu kavram, hanhalklarının yüksek tasarrufları sonucunda tüketim harcamalarının azalmasının yatırım harcamalarında da daralmaya neden olması nedeniyle, ekonomide yavaşlamaya bağlı olarak tasarrufların azalması anlamına gelmektedir.

Şekil 1.4: Yatırım-Tasarruf Diyagramı
Kaynak: (Paya, 1997: 194).

Ekonomi Y_0 denge düzeyinde dengeye gelerek yatırım-tasarruf eşitliği sağlanmıştır. Bu denge düzeyinde hanhalklarının daha fazla tasarruf yapması, S_0 tasarruf eğrisini sola kaydıracak ve Y_0 gelir düzeyinde tasarruflar S_1 kadar olacaktır. Toplumun tasarruf artışı tüketim harcamalarını azaltacak ve ekonomi daralarak Y_1 denge noktasında dengeye gelecektir. Y_1 denge noktası daha düşük bir gelir düzeyini temsil ettiği için hanhalkları bu durumda daha az tasarruf yapacaktır. Keynesyenlere göre tasarruflar yatırımlara kanalize edilmediği durumlarda gelir düşüşü olacak ve bu da daha az tasarruflara neden olacaktır (Çetin, 2004: 52).

Keynes'e göre yatırım harcamalarındaki artış çarpan etkisi nedeni ile geliri artıracak, gelir artışı ise tüketim ve tasarrufu artıracaktır. Dolayısıyla, Keynesyen

teoride tasarruf miktarı yatırım miktarından bağımsız olmayacak ve tasarruf düzeyini belirleyen ana unsur gelir olacaktır (Robinson ve Eatwell, 1975: 61).

1.3.4. Ortodoks Keynesyen (Neo Klasik Sentez) İktisat Teorisinde Tasarruf Kavramı

Ortodoks Keynesyen İktisat 1929 Büyük Dünya Buhranı'nın sebeplerini açıklamakta zorlanan Klasik İktisada tepki olarak ortaya çıkmış ve varlığını 1960'lı yılların ortalarına kadar sürdürmüştür. Başlıca taraftarları John Hicks, Franco Modigliani, Alvin Hansen, James Tobin, Robert Solow, Paul Samuelson'dur. Klasiklerin öne sürdüğü ekonominin tam istihdamda dengede olduğu görüşünü reddederek, bu dengenin kararsız bir denge olduğunu savunmuşlardır. Tam istihdam denge seviyesinden bir sapma olduğu zaman ekonomiye müdahalede para politikasını değil, maliye politikasını tercih etmişlerdir (Bocutoğlu, 2012: 112).

Neoklasiklerden Hicks'e göre, faizin tasarruflar üzerinde herhangi bir etkisi yoktur. Keynes'e göre para talebi, hem faiz hem de gelirin bir fonksiyonudur. Hicks'e göre ise bu teori genel değil özel bir teodir (Yıldırım, Çakmaklı ve Özkan, 2011: 161).

Modigliani'ye göre kısa dönemde para piyasasında denge uyarlama anında gerçekleştiğinden faiz oranı bunun sonucunda belirlenir. Tasarruf-yatırım dengesi, uzun dönem denge koşuludur. Çünkü anında planlanan yatırım-tasarruf eşitliği sağlanamaz (Yıldırım, Çakmaklı ve Özkan, 2011: 162).

Modigliani'nin Yaşam Boyu Gelir Hipotezi'ne göre, bireylerin yaşamları boyunca gelir düzeyleri farklı olacaktır. Bu durumda bireyler gelir düzeylerinin yüksek olduğu dönemlerde tasarruf yaparak gelir düzeylerinin düşük olduğu dönemlere aktarıp tüketimlerdeki dalgalanmayı engellerler.

Neoklasik iktisatçı Hayek'e göre, serbest piyasa ekonomisinde optimal tasarruf düzeyinin belirlenmesi zordur. Ekonomi tam istihdamda iken tüketim ve yatırım malları talebi aynı anda artırılamaz. Bu durumda, bireylerin tasarrufları azalacak, kaynakların tüketim malları üretiminden yatırım malllarına kaydırılması ile engellenecektir (Çolak ve Öztürkler, 2012: 5).

Duesenberry, gelir dağılımının tasarrufların önemli bir belirleyicisi olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, bireyin cari tüketim düzeyinin (cari tasarruf düzeyinin) önceki tüketimine bağlı olduğunu ve gelir artışında tasarrufun tüketimden daha az artırdığını, gelir azalışında ise tasarrufun tüketimden daha hızlı azaldığını belirtmiştir Irving Fisher, tüketimin dönemler arasında optimum dağılımını analiz etmiştir. Tüketimin optimum dağılım probleminin çözülmesi, aynı zamanda birinci dönemde tasarrufun ne kadar olacağı probleminin de çözümü anlamına gelmektedir. Fisher'e göre tasarrufun iki belirleyicisi vardır: Birincisi farklı dönemlerdeki tüketimlerin marjinal faydaları, ikincisi ise faiz oranıdır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 5).

1.3.5. Ortodoks Paracı (Monetarist) İktisat Teorisinde Tasarruf Kavramı

Monetarist iktisat teorisi, Milton Friedman ve arkadaşları tarafından 1929 Büyük Buhranı'nın etkisiyle ortaya çıkan Keynesyen paranın miktar teorisini canlandırmak için 1955 yılında ortaya çıkmıştır. Aralarında bazı farklılıklar bulunmasına rağmen, klasik makro iktisat teorisinin devamı sayılır (Bocutoğlu, 2012: 175).

Sürekli gelir hipotezi (Friedman, 1957), tüketim ve tasarruf davranışlarını açıklamaya yönelik monetarist yaklaşımın temellerinden biridir. Sürekli gelir hipotezi, dönemler arası optimizasyon ilkesinden yola çıkar. Tasarrufun temel belirleyicisi sürekli gelirdir ve sürekli gelir, nüfusun yaş yapısı, ulusal tüketim ve tasarruf düzeyi üzerinde önemli bir role sahiptir. Sürekli gelirin düzeyi, bireyin sahip olduğu beşeri sermaye ve servet tarafından belirlenir. Bireyin geçici geliri ile sürekli tüketimi arasında ilişki olmadığının varsayılması nedeni ile sürekli tasarrufun sürekli gelirin fonksiyonu olduğu, yani bireyin ortalama ve marjinal tasarruf eğilimleri aynı olduğu sonucuna varılır. Sürekli gelir hipotezinin varsayımlarından birisi, yüksek büyüme oranının tasarrufları azaltacağıdır. Diğer varsayım ise, toplam tüketim ve tasarruf davranışının konjonktür dalgalanmalarının derinliğini azaltacağıdır (Çolak ve Öztürkler, 2012: 6).

Friedman (1957), A theory of the Consumption Function'da (Bir Tüketim Fonksiyonu Teorisi) tasarruf oranının gelir ve tüketim kesit verisi ile ölçüldüğünde neden yükseldiğini, fakat zaman serisi ile ölçüldüğünde neden sabit kaldığını açıklamak üzere tek bir teoriyi kullanarak aile bütçelerini incelemiştir. Teoriye göre tasarruf oranı gelirle birlikte artıyor görünür. Bununla birlikte, toplam veri, gelir önemli seviyede

yükseldikçe, gelirin bir parçası olan tasarrufları yaklaşık olarak 0.9 civarında sabit kalıyor gösterir.

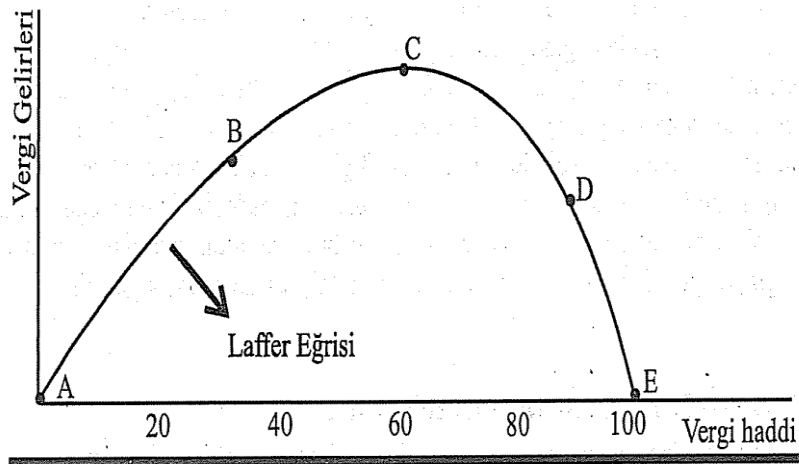
1.3.6. Arz Yönlü İktisat Yaklaşımında Tasarruf Kavramı

Arz yönlü iktisat yaklaşımı, 1970’li yıllarda Keynesyen Teori’ye tepki olarak doğmuştur. Özellikle 1980’lerde ABD Başkanı R. Reagan’ın seçim programına temel oluşturması nedeniyle “Reaganomics” ve İngiltere Başbakanı M. Thatcher tarafından ön plana çıkartılması nedeniyle de “Thatcherism” adı verilmiştir. Bu yaklaşım, ekonominin verimlilik kapasitesi üzerinde etkili olan unsurları incelemiş ve temel amacı hızlı büyüme ile düşük enflasyonu bir arada bulundurabilmek olmuştur (Doğan, 2006: 253).

Arz yönlü iktisadın temel politika aracı vergi oranlarıdır. Avustralyalı iktisatçı Colin Clark 1940’ların sonunda yaptığı bir ekonometrik araştırmada yüksek vergi oranlarının tasarrufu ve çalışmayı azaltması nedeniyle üretimi ve arzı daraltarak bu yoldan da toplam talep arz dengesini bozarak enflasyona neden olacağını ileri sürmüştür. 1975 yılında Laffer, Wanniski ve Roberts vergi yükü ile makro büyüklükler arasındaki ilişkiye ait araştırmaları ile Clark’ın görüşünü yeniden güncel hale getirmiştir (Güngör, 1998: 24).

Şekil 1.5’de görüldüğü gibi Laffer eğrisinde optimum vergi oranı belirsiz bir yerdedir. Laffer eğrisinin yatay eksenini kestiği A noktası, vergi oranının % 0 ve dolayısıyla da vergi gelirin sifir olduğu durumu gösterir. Laffer eğrisinin yatay eksenini kestiği E noktası ise, vergi oranının % 100 ve dolayısıyla da kişilerin hiç çalışmadıkları ve buna bağlı olarak vergi gelirin sifir olduğu başka bir durumu gösterir.

Şekilde A noktasından E noktasına eğri üzerinde giderken, vergi oranı yükseldikçe vergi gelirleri önce yükselmekte, C noktasında vergi oranı % 60 iken maksimum olmakta ve daha sonra azalmaktadır. C noktasından sonra vergi gelirlerinin düşmesinin nedeni, vergi oranındaki yükselmenin gelir düzeyinde meydana getirdiği daralma sonucu bireylerin çalışma arzusunu azaltmasıdır (Ünsal, 2007: 572). Laffer eğrisi üzerinde vergi oranının nerede olacağı önemlidir. Eğer vergi indirimi çok geniş tutulursa devletin elde edeceği vergi hasılatı artmaz. Örneğin % 60’ın altındaki bir vergi indirimi böyle bir etki gösterir.

Şekil 1.5: Laffer Eğrisi
Kaynak: (Ünsal, 2007: 471)

Vergi oranlarında meydana gelen değişimler bireylerin çalışma arzularını değiştireceği gibi tasarruflarını da etkiler. Marjinal vergi oranlarında meydana gelecek değişiklik bireylerin bugün ve gelecekteki tasarruf eğilimlerini değiştirecektir. Marjinal vergi oranlarının azalması bireyleri tasarrufa yönlendirecektir (Güngör, 1998: 25).

İktisadi gelişmeyi sağlayan en önemli faktörlerden biri toplam tasarruf düzeyidir. Arz yönlü iktisatçılar, kişisel tasarrufları ve yatırımları uyarmak için vergi oranlarının düşürülmesini önerir. Marjinal vergi oranlarının düşürülmesi tasarrufların maliyetini azaltarak sermaye birikimini hızlandırır.

1.4. TÜKETİM TEORİLERİNDE TASARRUFLAR

Makro iktisadın ortaya çıkmasıyla beraber tüketim ve tasarruf konusu birçok iktisatçı tarafından incelenmiştir. Bu bölüm, tüketim, tasarruf ve gelir arasındaki ilişkiyi açıklamaya yönelik değişik yaklaşımları göstermek üzere beş iktisatçının görüşlerini tanıtmaktadır.

1.4.1. Mutlak Gelir Hipotezi

Mutlak Gelir Hipotezi, John Maynard Keynes'in 1936 yılında yayımladığı "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" adlı eserinde savunulan bir tüketim hipotezidir. Hipoteze göre, tüketimin ne kadar yapılacağını belirleyen en önemli faktör cari harcanabilir gelirdir. Bireylerin harcanabilir geliri arttığında tüketim harcamaları artarken, azaldığında tüketim harcamaları azalır. Yani, gelir ve tüketim arasında doğru

orantılı bir ilişki söz konusudur (Maraş, 2006: 19). Analizde tüketim fonksiyonu, aşağıdaki gibi cari gelir düzeyinin bir fonksiyonu olarak varsayılmıştır:

$$C = C(Y) = C_0 + cY \quad (1)$$

Denklemdaki C tüketim harcamalarını, Y harcanabilir geliri, C₀ otonom ya da gelir düzeyinden bağımsız tüketim harcamalarını ve c marjinal tüketim eğilimini göstermektedir. Bu fonksiyon, bireyin harcanabilir gelir düzeyi arttıkça tüketim harcamalarının da gelirin azalan bir yüzdesi ile arttığını gösterir (Erdem, 1996: 87).

Keynes, Genel Teorisi'nde tüketim harcamaları konusunda üç husus üzerinde durmuştur: Birincisi, harcanabilir gelir ile tüketim arasında pozitif bir ilişki olduğunu, gelir arttıkça tüketimin artacağını ancak tüketimdeki nisbî artışın gelirdeki nisbî artıştan daha düşük olacağını varsaymaktadır. Bu durumda marjinal tüketim eğilimi (MPC) 0 ile 1 bir arasında bir değer olacaktır. İkincisi, harcanabilir gelir arttıkça ortalama tüketim eğiliminin (APC) düşeceğini, diğer bir ifadeyle gelirin tüketim amacıyla kullanılan kısmının azalacağını ifade etmiştir. Üçüncüsü ise, faiz haddinin klasik iktisatçıların tersine tüketimi belirlemede önemli bir rolünün olmamasıdır (Tarı ve Çalışkan, 2005: 3).

1.4.2. Ömür Boyu Gelir Hipotezi

Amerikalı İktisatçı F. Modigliani öncülüğünde geliştirilen ömür boyu gelir hipotezine göre, bir ekonomide t dönemindeki tüketim, tüketicilerin t döneminde elde ettikleri gelire değil, ömür boyunca elde etmeyi bekledikleri gelire bağlıdır (Ünsal, 2007: 428). Ömür boyu gelir hipotezi, bireyleri, yaşam süreleri içinde tüketimlerini olası en iyi şekilde dağıtmak amacıyla tüketim ve tasarruf davranışlarını uzun dönemli planlayan kişiler olarak ele alır. Diğer bir ifadeyle, birey yaşam boyu elde edeceği gelire göre tüketimini düzenler (Dornbusch ve Fischer, 1998: 299).

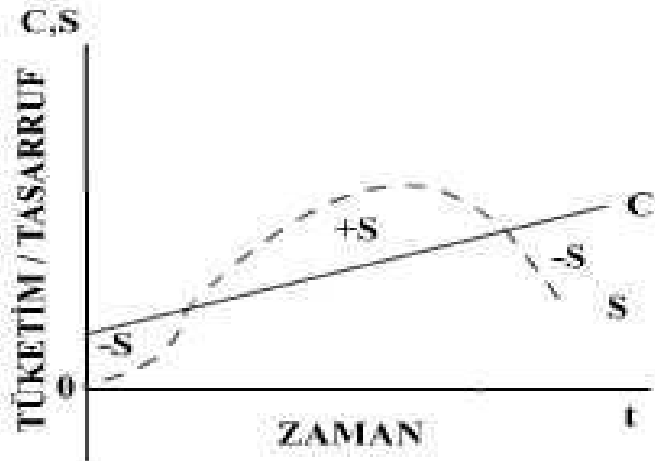
Bireyin gençlik, orta yaş ve emeklilik dönemindeki gelir, tüketim ve tasarrufları farklılık göstermektedir. Genç yaşlarda bireylerin gelirleri düşük olduğu için tasarrufları da düşüktür. Bu kişiler ev, otomobil vb. ihtiyaçları için borçlanmakta, negatif tasarrufa yönelmektedirler. Orta yaşlarında bireyler, gelirlerinin artması ile birlikte; genç yaşlardaki borçlarını ödemek ve emeklilik döneminin de yaşam standartlarının

düşmesini önlemek amacıyla, tasarruflarını artırmaktadırlar. İleri yaş döneminde ise, birikimleri harcayarak, yeniden negatif tasarrufa yönelmektedirler (Paya, 2007: 68).

Şekil 1.6’de, yatay eksen zamanı (T); dikey eksen ise tüketim (C) ve tasarrufu (S) tanımlamaktadır. (C) tüketim eğrisi, tüketimin istikrarlı olduğunu, yaşam boyu elde edecekleri çıkışlı inişli gelirlere (Y) istikrarlı bir tüketim kalıbı oluşturduklarını tanımlamaktadır. Diğer bir ifadeyle, bireyler ellerine geçen arizi nitelikteki gelirleri, bugünkü tüketimlerini çok fazla artırmayacak, yaşam boyu tüketimlerini artıracak şekilde yıllara bölüştürülecektir (Paya, 2007: 69).

Bireyler, gençlik ve özellikle orta yaş döneminde elde ettiği arizi gelirlerinin büyük kısmını tasarruf edecek, küçük ve istikrarlı bir kısmını ise tüketim harcamalarına ayıracaktır (Bocutoğlu, 2009: 114). Örneğin, 50.000 TL’lik arizi bir gelir elde eden ve 50 yıl yaşayacağını tahmin eden bireyin cari tüketimi 1.000 TL artacaktır. Bireyin 50 yıllık tüketimi, yılda 1.000 TL artacak şekilde bir planlamaya konu olacaktır.

Bireyler, gençlik ve özellikle orta yaş döneminde elde ettiği arizi gelirlerinin büyük kısmını tasarruf edecek, küçük ve istikrarlı bir kısmını ise tüketim harcamalarına ayıracaktır (Bocutoğlu, 2009: 114).

Şekil 1.6: Ömür Boyu Gelir Hipotezi
Kaynak: (Paya, 2007: 68)

Örneğin, 50.000 TL’lik arizi bir gelir elde eden ve 50 yıl yaşayacağını tahmin eden bireyin cari tüketimi 1.000 TL artacaktır. Bireyin 50 yıllık tüketimi, yılda 1.000 TL artacak şekilde bir planlamaya konu olacaktır.

1.4.3. Sürekli Gelir Hipotezi

Milton Friedman (1957) tarafından geliştirilen sürekli gelir hipotezi, ömür boyu gelir hipotezinde olduğu gibi tüketim ile bireyin geliri arasında oransal bir ilişki olduğunu savunur. Buna göre tüketim, sürekli gelirin sabit bir oranıdır (Sivri ve Eryüzlü, 2010: 91).

Sürekli gelir hipotezine göre, belirli bir dönemdeki cari gelir (Y^M), sürekli gelir (Y^P) ve geçici gelir (Y^T) olmak üzere iki kısımdan oluşur:

$$Y^M = Y^P + Y^T \quad (1)$$

1 nolu denklemdeki sürekli gelir, bireylerin sahip oldukları beşeri ve beşeri olmayan servet ile her yıl elde etmeyi bekledikleri ortalama gelire eşittir. Geçici gelir ise, cari gelirden ortaya çıkan beklenmeyen değişimlerdir. Pozitif veya negatif olabilir. Pozitif geçici gelire piyango, negatif geçici gelire işsizlik örnek gösterilebilir (Ünsal, 2007: 432).

Friedman'ın sürekli gelir hipotezinde belirli bir dönemdeki cari tüketim (C^M), sürekli tüketim (C^P) ve geçici tüketim (C^T) olmak üzere iki kısımdan oluşur:

$$C^M = C^P + C^T \quad (2)$$

Sürekli tüketim, tüketicilerin normal olarak yapmayı planladıkları tüketim harcamalarını ifade eder. Geçici tüketim ise, cari tüketimde meydana gelen beklenmeyen değişimlerdir (Ünsal, 2007: 433).

Friedman'ın sürekli gelir hipotezinin geçici tüketim ile ilgili iki varsayımı vardır: Birincisi, sürekli gelir ile geçici gelir arasında bir bağlantı yoktur. İkincisi ise, geçici tüketim ile geçici gelir arasında bir bağlantı olmadığını öngörmektedir. Bu durumda geçici gelir tesadüfi unsurlara bağlanmaktadır (Paya, 2001: 71).

Friedman tüketimin öncelikli olarak sürekli gelire bağlı olması gerektiğini düşünüyordu. Bunun nedenini ise, bireylerin tasarruf ve borçlanmayı, tüketimi düzgülendirmek üzere gelirdeki geçici değişimlere tepki olarak kullanmasına bağlıyordu. Örneğin; birey piyangodan 50.000 TL kazandıysa bunu bir yılda tüketmeyerek ek tüketime ayıracaktır. Bireyler sürekli gelirlerini harcayıp, geçici

gelirlerinin çoğunu tasarruf ettiğinden dolayı Friedman'ın tüketim fonksiyonu şu hali almıştır (Mankiw, 2010:534):

$$C_p = kY_p \quad (1)$$

Denklemdaki sabit bir oranı ifade eden k sürekli gelirin tüketilen bölümünü içermektedir. Bu nedenle marjinal tüketim eğilimi ile ortalama tüketim eğilimi örtüşmektedir (Paya, 2007: 71).

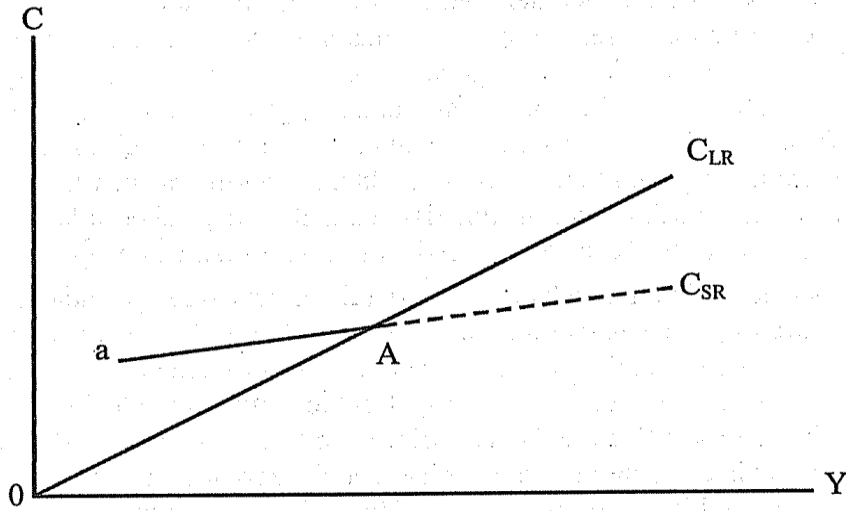
1.4.4. Nispi Gelir Hipotezi

Dorothy S. Brady ve Rose D. Friedman (1947) tarafından ileri sürülen ve James Duesenberry tarafından geliştirilen Nispi Gelir Hipotezinin iki temel varsayımı vardır: Birinci varsayıma göre bireyler, kendi mutlak tüketimlerine nazaran nüfusun geri kalanına oranla yaptıkları tüketimlerine önem verirler (Erdem, 1996: 90). Örneğin bir şehirde yaşayan bireyin geliri iki kat artarken mahallenin ortalama geliri de iki kat artıyorsa ve bu kişinin mutlak geliri ve nispi geliri değişmiyorsa, kişinin ortalama tüketim eğilimi de değişmez. Diğer bir ifadeyle, bireyin tüketim davranışı, diğer bireylerin tüketim davranışından Mutlak Gelir Teorisi'nde varsayıldığı gibi bağımsız değildir.

İkinci varsayım ise, kişilerin veya ailelerin tüketim davranışlarının süreklilik gösterdiğini ve alışkanlık arzettiğini ifade eder. Buna göre bireyler, belirli bir yaşam seviyesine alıştıktan sonra, geliri düşse de aynı tüketim kalıbını devam ettirmeye çalışır (Erdem, 1996: 90).

Nispi gelir hipotezinin ikinci varsayımına göre iktisadi dalgalanma nedeniyle geliri değişen birey, tüketimini sadece cari gelirine göre değil önceki dönemin en yüksek gelirine göre belirler. Şekilde 1.7'de C_{LR} doğrusu, gelir dağılımı veri iken gelir zaman içinde muntazam bir şekilde artınca ortalama tüketim eğiliminin değişmediğini yansıtan uzun dönem tüketim fonksiyonudur. Bireyin geliri iktisadi dalgalanma nedeniyle düşmeden önce A noktasında olduğunu farzedelim. Eğer tüketim sadece cari gelire bağlı olarak değişseydi, gelirdeki değişme $0C_{LR}$ doğrusu boyunca aşağıya doğru hareket edilmesine yol açardı. Nispi gelir hipotezine göre bireyler bu durumda tüketimlerini kısmak yerine tasarruflarını kısarak alıştıkları tüketim düzeyini korumaya

çalışırlar. Şekilde gelirdeki düşme sonucu Aa kısa dönem dönem tüketim fonksiyonu boyunca hareket edilmesine, tüketimin gelire göre oransal olarak azalmasına ve dolayısıyla da tasarrufun gelire göre oransal olarak daha fazla azalmasına yol açar (Ünsal, 2007: 422).

Şekil 1.7: Mandal Takoz Etkisi
Kaynak: (Ünsal, 2007: 422)

İktisadi dalgalanma dönemi atlatılıp gelir artınca, bireyler tasarruflarını A noktasındaki düzeye yükseltirler. Diğer bir deyişle, durgunluğun aşılıp gelirin artması, tüketimin gelire oranla daha az, tasarrufun daha fazla artmasına yol açar. Gelirdeki artış devam edip önceki dönemin en yüksek gelir düzeyi (A noktası) aşılnca da, gelirdeki artış OC_{LR} doğrusu boyunca yukarıya doğru hareket edilmesine yol açar (Ünsal, 2007: 422).

Tüketiciler, gelirleri arttığında tüketim harcamalarını arttırmakta ama gelirleri düşmeye başladığında tüketimlerini hemen düşürmek istememektedirler. Buna göre, gelir arttığında tüketimde meydana gelen artış, gelir azaldığında tüketimde meydana gelen azalıştan daha büyüktür. Buna “dişli (zemberek) etkisi” denir. Bu hipoteze göre bireyler, geçmiş dönemlerde en yüksek gelire sahip oldukları dönemin gelir düzeyini, kendilerine bir kriter olarak alıp, cari tüketim harcamalarını, bu kritere göre yapacaklardır (Okcu, 2008:15).

İKİNCİ BÖLÜM

ÖZEL TASARRUFLARI BELİRLEYEN FAKTÖRLER ve TÜRKİYE'DE TASARRUFLARIN GÖRÜNÜMÜ

2.1. ÖZEL TASARRUFLARI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Hanehalkları, harcanabilir kişisel gelirlerinin ya tamamını tüketime ayırır ya da bir kısmını tüketime ayırdıktan sonra geri kısmını da tasarruf eder. Ancak tasarruf sahipleri harcanabilir kişisel gelirlerinin ne kadarlık kısmını tasarrufa ayıracağını belirlerken etkilendiği bazı faktörler bulunmaktadır.

2.1.1. Gelir

Bireyler elde ettikleri gelirlerinin bir kısmını tüketime, bir kısmını tasarrufa ayırmaktadır. Diğer faktörler sabit kalmak kaydıyla, harcanabilir kişisel gelir ile tasarruflar arasında pozitif bir ilişki vardır. Tasarruf seviyesinin belirlenmesinde gelirin yanısıra diğer faktörler de yer almakla birlikte, gelir diğer faktörlere oranla daha önemli bir yere sahiptir.

Keynes Mutlak Gelir Hipotezi'nde bir temel psikolojik kanundan söz eder. Buna göre bireyler gelirlerini artırdıkça tüketimlerini artırmakta ancak tüketim artışları, gelir artışının gerisinde kalmaktadır. Böylece konjonktürel genişleme dönemlerinde, tasarruflardaki artış oranı, tüketim harcamalarının üzerinde olmaktadır (Paya, 2007: 62).

Özcan, Günay ve Ertaç (2003), 1968-1994 dönemi Türkiye'de özel kesim tasarruf davranışlarını belirleyen etmenleri incelemiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre gelir düzeyi ile özel kesim tasarrufları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu saptanmıştır. Abdioğlu ve Berber (2007), 1970-2005 döneminde Türkiye'de yurtiçi tasarrufları etkileyen değişkenlerin belirlenmesi için yapmış olduğu çalışmada gelirin tasarrufları pozitif etkilediği ve bu etkinin de ömür boyu gelir hipotezinin varsayımları doğrultusunda gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır.

2.1.2. Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, özel tasarrufları belirleyen en önemli değişkenlerden biridir. Yüksek bir büyüme oranı, emek geliri kazanmayanlara göre, çalışanların toplam gelirini artıracaktır. Bu görüş, Yaşam Boyu Gelir Hipotezine dayanmaktadır.

Yaşam Döngüsü Yaklaşımı, gelirin büyümesindeki artışın toplam tasarruflarda artışa neden olacağını belirtirken aynı zamanda bu durumun iş gücünde azalmaya neden olacağını söylemektedir. Collins (1989), gelirdeki büyümenin tasarrufları artırdığını bulmuştur. Ancak Friedman'ın sürekli gelir hipotezi, artan büyümenin gelecekte daha yüksek gelir beklentisini de beraberinde getireceğini ve bu durumun da gelecekteki gelire karşı insanların tasarruflarında azalmaya sebep olacağını belirtmektedir (Özcan ve Günay, 2012: 6).

2.1.3. Kişisel Gelir Dağılımı

Tasarrufların görece düşük olduğu gelişmekte olan ülkelerin dış kaynaklara bağımlılığı yüksektir. Tasarruf oranları düşük olan bir ülke, yatırımları yurtdışı tasarruflarla gerçekleştirebilir. Bir ülkede toplam tasarrufların düşük veya yüksek olmasını belirleyen değişkenlerden biri de kişisel gelir dağılımıdır.

Kişisel gelir dağılımı, işletme ve kamu tasarruflarını olumsuz, bireylerin tasarruflarını olumlu etkileyebilir. Ekonomide gelir dağılımında eşitsizlik olması durumunda, gelirin yeniden dağılımı için hükümet müdahalesi olursa, kamu tasarrufları azalabilir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik yatırımları azaltırsa, işletme tasarrufları da azalacaktır (Uzay, 2012: 5). Sonuç olarak, toplam tasarruflar üzerindeki net etki tam olarak bilinmemektedir.

Şengür ve Taban (2015), 2002-2013 yılları arasındaki hanehalkı bütçe anketlerini kullanarak Türkiye'deki hanehalkının gelirini ve tasarruflarını miktar olarak ele aldığı "Türkiye'de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi" adlı çalışmasında, Türkiye'de gelir dağılımında eşitsizliğin olduğu sonucuna ulaşmıştır. 2002 yılında en düşük gelir ile en yüksek gelir grubu arasındaki yıllık ortalama gelir farkı 8.3 kat iken 2013 yılında 7 kat olarak gerçekleşmiştir. 2002 yılında hanehalkının yıllık ortalama tasarruf oranı %13,5 iken, en düşük gelire sahip olan kesimde bu oran -

%41, en yüksek gelire sahip olan kesimde %33'e yakındır. Şengür ve Taban, devletin, bireysel emeklilik sistemi gibi tasarrufları artırıcı teşvik ve tedbirler uygulamasını ve toplam tüketim davranışını azaltıcı politikaları özendirmesini önermiştir.

2.1.4. Faiz Haddi

Faiz, kaynakların tüketim ve tasarruf arasında bölüşümüdür. Diğer bir ifade ile faiz, likiditeden vazgeçmenin bedeli olup, bireylerin ellerinde para tutmaktan vazgeçmeleri karşılığında onlara ödenen bedeldir.

Faiz oranlarının tasarruflar üzerindeki etkisi belirsizdir. İkame etkisi nedeni ile daha yüksek bir faiz oranı, bireylerin gelecekteki tüketimi bugünkü tüketime tercih etmesine neden olabilir. Diğer bir ifade ile tüketicinin şimdiki fiyatı artacak ve bireylerin tasarrufları artma eğiliminde olacaktır. Gelir etkisi nedeni ile ödünç veren birey, faiz artışı nedeni ile ömür boyu gelirini artıracak ve böylece tüketimini artırırken tasarrufunu azaltacaktır (Düzgün, 2009: 178). Sonuç olarak, faiz oranlarının tasarruflar üzerindeki etkisi, gelir ve ikame etkilerinin büyüklüğüne bağlıdır. Gelir ve ikame etkilerinin büyüklüğü eşitse, faiz oranlarındaki artışın veya azalışın net etkisi, tasarrufların değişmeden kalmasıdır. İkame etkisinin gelir etkisinden büyük olması durumunda faiz oranlarındaki artışın tasarrufları artıracığı sonucuna ulaşılır.

2.1.5. Eğitim

Eğitim, bireylerin belli amaçlara göre yetiştirilmesi yoluyla bilgi, beceri, tutum ve değerlerinin geliştirilmesidir. Toplum nazarında iyi bir eğitim almanın mükafatı yüksek gelirli bir işe sahip olabilmek ve saygınlık kazanmaktır. Eğitim seviyesi yüksek olan bireyin gelecekle ilgili rasyonel beklentilerinden dolayı tüketim harcamaları ve tasarruf alışkanlığı farklılık gösterebilmektedir. Bireylerin eğitimlerini tamamlamasından sonra işgücüne katılması ile birlikte hem hanehalkı gelirine hem de tasarruflarına katkı yapmasına imkan tanıyacaktır.

Sosyal devlet olmanın zorunlu unsurlarından biri olan eğitim politikası aynı zamanda ekonomik büyüme ve kalkınmanın yapı taşlarından biridir. Eğitim politikasının tasarrufları özendirerek ekonomik büyümeye etkisinden söz edilebilir. Stiglitz (1996), Asya Kaplanlarının (Tayvan, Singapur, Hong Kong ve Güney Kore)

tasarrufları özendirici politikaları beşeri sermaye ile destekledikleri için yüksek bir ekonomik büyüme sağladıklarını savunmaktadır (Özlale, 2012: 2). ING Bank'ın Kasım 2015 yılında açıkladığı “Türkiye'nin Tasarruf Eğilimleri Araştırması” 3. yıl sonuçları verilerine göre, Türkiye’de tasarruf sahipliği oranı % 10-15 aralığında çıkmıştır. Ayrıca eğitim seviyesinin yükselmesinin sistem içi tasarrufların artmasını sağladığı gözlemlenmiştir.

2.1.6. Kentleşme Oranı

Kentleşme oranı, tasarruf düzeyini etkileyen önemli bir demografik değişkendir. Kırsal alanda yaşayan nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı azaldığında, diğer bir ifadeyle kentsel nüfus arttığında tasarruf ihtiyacı azalacaktır. Çünkü artan kentleşme oranı ihtiyati tasarruf miktarını olumsuz etkileyecektir (Özcan ve Karagöl, 2014: 19). Çünkü kırsal kesimde yaşayan bireylerin gelirlerine ilişkin belirsizlik kentlerde yaşayanlara göre daha fazladır. Bu nedenle, kırsal kesimde yaşayanlar gelirlerinin daha fazla oranını ihtiyati tasarruflarına ayıracaktır.

Ceritoğlu ve Eren (2013, “Türkiye'nin Nüfus ve Sosyal Yapısındaki Değişimlerin Hanehalkı Tasarrufları Üzerindeki Etkileri” adlı çalışmasında, TÜİK tarafından 2008-2012 dönemi için yayınlanan nüfus verilerinden hareketle, 2010-2050 yılları arasında kentleşme oranının yükselmesinin tasarruf oranlarını hangi yönde ve miktarda etkileyeceğini incelemiştir. Buna göre, kentleşme oranının yükselmesi hanehalkı tasarruf oranını azaltıcı fakat sınırlı bir etki yaratacağı gözlemlenmiştir.

2.1.7. Bağımlılık Oranı

Tasarruflar, bir ülkede sermaye birikiminin sağlanması açısından önemlidir. Ekonomik büyümenin temel unsuru üretim faktörlerindeki büyümedir. Üretim faktörlerinden biri olan emek faktörü tüm nüfusu değil, aktif nüfusu kapsamaktadır. Aktif nüfus, çalışma çağındaki nüfus içerisinde bulunan ve herhangi bir iş kolunda çalışan nüfustur. Bağımlılık oranı, bir toplumdaki çocuk, çalışma özelliğinden yoksun hasta ve özürlüler ile emekliler toplamının aktif nüfusa oranıdır. Bağımlılık oranı, genç ve yaşlılık bağımlılık oranları ile ifade edilmektedir. Demografik değişkenlerden biri olan bağımlılık oranına göre, diğer ailelere nispeten daha az sayıda çocuğa bakmakla yükümlü aileler, gelirlerinin daha büyük bir kısmını tasarruflara aktarabilecektir.

Yaşam boyu gelir hipotezine göre demografik bağımlılık oranı ile tasarruflar arasında ters oranlı bir ilişki bulunmaktadır. Aktif nüfusun toplam nüfus içerisindeki payı ne kadar fazla olursa tasarruf düzeyi de o kadar fazla olacaktır. Fakat, aktif nüfus içerisinde yer almayan bireylerin artması, aktif nüfusun bakmakla yükümlü olduğu kişilerin sayısının artmasına ve bireylerin tasarruflarının azalmasına neden olacaktır (Abdioğlu ve Berber, 2007: 231).

2.1.8. Finansal Derinlik Düzeyi

Finansal derinlik düzeyi, toplumun her kesimine daha geniş hizmet seçeneklerinin ulaşabilmesini sağlayacak finansal hizmetlerin artmasıdır. Finans sektöründe yaratılan fonların, reel kesime aktarılma oranı olarak da tanımlanabilmektedir (TCMB, 2016). Bu oran yüksek ise finansal derinleşme yüksek olacak ve bu da ekonomik büyüme oranını artıracaktır. Diğer bir ifade ile finansal derinlik düzeyinin artması, finansal sistem içinde biriken tasarrufların reel sektöre aktarıldığını ifade eder. Oranın düşük olması halinde ise, finansal derinleşme zayıf olacağından reel sektördeki kaynak yetersizliği nedeniyle ekonomik büyüme istenilen düzeyde olmayacaktır.

Finansal derinliğin sağlanabilmesi, finansal piyasalardaki devlet otoritesinin minimum düzeye indirilip finansal serbestliğin sağlanmasına bağlıdır. Finansal piyasaların serbestleşmesi ile birlikte tasarruflar etkin olarak büyük yatırım projelerine aktarılabilir. Finansal piyasaların güçlü olduğu gelişmiş ülkelerde, tasarruflar finansal aktörler aracılığıyla fon talep eden girişimcilere aktarılır. Finansal piyasaların etkin işlemediği az gelişmiş ülkelerde ise yatırımlar tasarruf sahipleri tarafından gerçekleştirilmediğinden dolayı tasarruflar üretken amaçlarla kullanılamaz. Tasarrufların yatırımlara etkin bir şekilde aktarılamamasından dolayı ekonomik büyüme tasarruflardaki büyüme kadar artırılmaz.

Türk finansal sistemi, son yıllarda sisteme yeni giren bireysel emeklilik sistemi ve türev araçlar gibi finansal araçlarla daha da derinleşmiştir. Bireysel emeklilik sistemi fonlarının ekonomik yapıya en önemli etkisi, toplam ulusal tasarruf düzeyinde artış sağlamasıdır.

2.1.9. Kadın İstihdam Oranı

Kadınların işgücüne katılımının yoksulluğu azaltıcı, milli geliri artırıcı ve sağlık, eğitim gibi sosyal göstergelere olumlu etkisinin olması beklenir. Ayrıca kadınların iş hayatında aktif olarak bulunduğu ülkelerde tasarruf oranının fazla olması nedeni ile Türkiye’de kadın istihdam oranının artırılmasının tasarruf oranını artırabileceği öngörülmektedir (Yavuz ve Yavuz, 2015: 2).

Türkiye İstatistik Kurumu’ nun (TÜİK) 2013 yılı verilerine göre 15-64 yaş arası toplam nüfusun %49,5’ini oluşturan kadınlar, istihdam edilen nüfusun %28’ini oluşturmaktadır. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi verilerine göre Türkiye’de işgücüne katılım oranı %26 ile düşük düzeyde kalmaktadır. Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranı, Avrupa Birliği ortalaması olan %58’in oldukça altında kalmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu Hanehalkı Bütçe Anketi sonuçları incelendiğinde, çalışan kadın olan hanelerdeki tasarruf oranı %11 iken, çalışan kadın olmayan hanelerdeki tasarruf oranı %5,4’tür. Bu verilerden hareketle, kadınların istihdam edilmeleri konusunda uzun vadeli hedeflerle birlikte tasarruflar uzun vadede pozitif etkilenecektir.

2.1.10. Sosyal Güvenlik Sistemi

Sosyal güvenlik İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinde “Herkesin hastalık, analık, işsizlik, yaşlılık ölüm gibi insan iradesi dışında meydana gelen risklere karşı güven içerisinde olması gereğinin yanısıra, beslenme ve barınma gibi her türlü ihtiyacının karşılanmasıdır” şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımdan hareketle sosyal güvenlik, “Mesleki, fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskten ötürü geliri ve kazancı sürekli ya da geçici olarak kesilmiş kimselerin geçinme ve yaşama ihtiyaçlarını karşılayan bir sistemdir” şeklinde tanımlanabilir (Ayhan, 2012: 43).

İzgi (2007), Türkiye’nin 1972-2013 yıllarını kapsayan dönemdeki sosyal güvenlik sisteminin özel tasarruflar üzerindeki etkisini incelediği makalesinde, sosyal güvenlik primlerinin özel tasarrufları pozitif yönde etkilediği sonucuna ulaşmıştır. Analize göre harcanabilir gelir ve tasarruf ilişkisi anlamlı iken, özel tasarruf prim ilişkisi çok anlamlı değildir. Nedeni ise Türkiye’de sosyal güvenlik primlerinin özel tasarrufun içerisindeki oranının çok düşük olması ve gerçeği tam olarak yansıtmamasıdır.

Özel ve Yalçın (2013), yurtiçi tasarruflar ve Bireysel Emeklilik Sistemi (BES) üzerine yaptıkları çalışmada Türkiye dahil 16 gelişmekte olan ülkede sosyal güvenlik reformlarıyla birlikte getirilen özel emeklilik (zorunlu ve/veya gönüllü) uygulamalarının yurtiçi tasarruflara etkilerini ekonometrik yöntemler aracılığıyla incelemiştir. Analiz sonuçlarında, özel emeklilik sisteminin benimsenmesiyle birlikte yurtiçi tasarruf oranlarında gecikmeli olarak 1,5 puanlık artış gözlemlenmiştir. 2003 yılından itibaren Türkiye’de uygulanan Bireysel Emeklilik Sistemi, işlem masraflarının yüksek olması nedeni ile 2011 yılı itibariyle GSYİH’nın sadece %1,3 ünü oluşturmaktadır. Bu durum sisteme girişi engellediği gibi çıkışı da teşvik etmektedir. Ancak 9 Kasım 2012 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanan yönetmelikle birlikte azami fon işletim giderinin her fon grubunda farklı oranlarda kesilerek indirimine gidilmesine karar verilmiştir. Sistemden çıkışlarda uygulanan stopaj kesintilerinin kısa vadelerde yükseltilmesi fonların sistemde kalmasına ve ortalama vadenin uzamasına imkan tanıyacaktı.

2.1.11. Dış Ticaret Haddi

Dış ticaret haddi, bir ülkenin ithal ve ihraç ettiği malların fiyatlarındaki değişimler dolayısıyla dış ticaretten sağladığı kazançları ya da uğradığı kayıpları ölçmeye yarayan bir kavramdır. Dış ticaret haddindeki iyileşmeler, yurt dışından yurtiçine kaynak transferi anlamına geleceği için bireylerin gelirlerinde artışa neden olmaktadır.

Haberger, Laursen, Meltzer ticaret hadleri ile tasarruflar arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bu yaklaşıma göre, ülkelerin üretmiş oldukları malların fiyatlarındaki değişimler ticaret hadlerinde yaratacağı değişmeye bağlı olarak tasarrufları etkileyecektir. Ülkede dış ticaret açığı varken yapılacak bir devaülasyon açığının daha da artmasına neden olacak ve tasarruf oranlarının azalmasına neden olacaktır (Ekinci, Tüzün ve Kahyaoğlu, 2015: 84).

Aksoy (2016), 1980-2014 yılları arasında 52 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin veri setinden hareketle tasarrufun belirleyicilerini incelemiştir. Analiz sonuçlarına göre, gelir seviyesini ve gelir büyümesini destekleyici politikalar ile dış ticaret haddini iyileştirici politikalar özel tasarruf oranlarını artıracaktır.

2.1.12. Enflasyon

Enflasyonun artması makro ekonomik dengeleri ve istikrarı bozarak ihtiyat amaçlı tasarrufları artırabilmektedir. Belirsizlik ortamının derinleştiği, ekonomik ve siyasi istikrarsızlığın olduğu dönemlerde finansal araçlara güven azalması nedeni ile enflasyon tasarrufları eritebilmektedir. Bireylerin ve firmaların yüksek enflasyon beklentisi reel faizlerde düşüşe neden olmaktadır. Bu durumun gelir ve ikame etkisi olmak üzere iki etkisi vardır. Burada net etki gelir ve ikame etkisinin büyüklüğüne bağlıdır. Net etkinin tam olarak bilinmemesinden dolayı enflasyon ile tasarruflar arasındaki ilişkinin yönü tam olarak bilinmemektedir.

2.2. TÜRKİYE’DE TASARRUFLARI BELİRLEYEN FAKTÖRLER

Türkiye’de tasarruf, Cumhuriyetin kuruluşundan itibaren, tarım toplumundan sanayi toplumuna geçmek için hamleler yapılırken, önemli bir kavram olmuştur. Türkiye bu dönemde 1929 ekonomik bunalımından etkilenirken, diğer yandan da sanayileşerek büyümek istemiş ve bu bağlamda da önemle tasarruflar üzerinde durmuştur (Uygur, 2012: 1).

Günümüzde modern hayatın tasarruftan ziyade tüketimi tetiklemesi, ulusal ve küresel ekonomik krizler, hanehalkları ve hükümetleri tasarruflar konusunda dikkatli davranmaya zorlamaktadır. Hükümetler, yeni sermaye mallarının üretimi, yeni yatırımların yapılması, ekonomik büyümenin sürdürülebilmesi ve ulusal refahın yükseltilmesi için tasarruf artışına önem vermektedir (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

Tasarruf açığı, başta Türkiye olmak üzere gelişmekte olan ülkelerin ekonomik performanslarını etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkelerin büyüme hızlarının istikrarlı bir seviyeye ulaşması için en önemli finansman kaynağı sermaye birikimleridir. Sermaye birikimlerinin azlığı, yeni yatırımların yetersiz olmasına neden olacaktır. Yatırım ve ekonomik büyüme arasında doğrusal ilişki olduğu düşünülürse, yeni yatırımların azlığı büyümeyi olumsuz yönde etkileyerek harcanabilir kişisel geliri düşürecektir. Nitekim düşük gelir düzeyinin yol açtığı tasarruf azlığı, yatırımların az olmasına ve diğer taraftan istihdamın, üretimin, milli gelirin ve tekrar tasarrufun yetersiz kalmasına yol açmaktadır (Düzgün, 2000: 174).

Yetersiz yurtiçi tasarruflar, Türkiye'nin cari işlemler dengesindeki yüksek açığın temel sebebidir. Hızlı büyümek isteyen bir ülke olan Türkiye, GSYİH'nın %22'si kadar yatırım yaparken, ekonominin yurtiçi tasarrufları %12 düzeyinde ise GSYİH'nın %10'u oranında da tasarrufları ödünç almaktadır (Çatalbaş, 2013: 25).

Türkiye'deki tasarruf eğiliminin düşük çıkmasında, ülkemizdeki tasarruf anlayışının da önemli etkisi vardır. Ülkemizdeki tasarrufların kayda değer bir kısmı "yastık altı" şeklinde değerlendirilmekte ve finansal sistemde değerlendirilmediği için de yatırımların finansmanında kullanılmamaktadır. Mevcut yapının oluşmasında bireylerin ve toplumun tasarruf anlayışı kadar tasarrufları değerlendiren finansal sistemin, özellikle bankacılık sisteminin de önemli rolü olduğunu belirtmek gerekir (Çatalbaş, 2013: 26).

Düzgün (2009), Türkiye'de özel tasarrufları belirleyen etmenleri incelemek için yapmış olduğu çalışmada, TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi ve Türkiye İstatistik Kurumu'nun 1987:Q2 – 2007:Q3 dönemine ait verilerle Türkiye'deki özel tasarruf davranışının gelişme trendi incelenmiştir. Çalışmadaki veriler üçer aylık olup, özel tasarrufların belirleyicisi olarak GSYİH deflatörü (enflasyon), faiz oranı, para arzı, dış tasarruf oranı ve kamu tasarrufu oranı değişken olarak seçilmiştir. 1987:Q2 – 2007:Q3 döneminde Türkiye'de özel tasarrufların inişli çıkışlı seyir izlediği ve düşük düzeyde olduğu gözlemlenmiştir. Yapılan analizden elde edilen sonuca göre, kamu tasarrufu, para arzı, GSYİH deflatörü (enflasyon) ve faiz oranı özel tasarrufu negatif etkilemektedir. Buna karşın, dış tasarruf oranı ise özel tasarruf üzerinde pozitif etkiye sahiptir. Çalışmada, kamu tasarrufu ve özel tasarrufun birbirinin ikamesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İkamenin büyük olması Türkiye'de Ricardian Eşitlik Hipotezi'nin geçersiz olduğunu göstermektedir. Para arzının artışı, enflasyonun yükselmesine neden olmaktadır. Hem faiz oranındaki artış hem de para arzındaki artış, ekonomideki bireylerin reel gelirlerinin azalmasına neden olarak özel tasarrufu azaltmaktadır.

Çağlayan (2006), çalışmada Türkiye'de 1970-2004 dönemi arasında ARDL sınır testi yaklaşımı ile yurtiçi tasarruflar ile enflasyon, büyüme ve faiz oranı arasındaki kısa ve uzun dönem ilişkisini incelemiştir. Veriler Türkiye İstatistik Kurumu ve Kalkınma Bakanlığı sitesinden elde edilmiştir. Uzun dönemde büyüme oranındaki

%1'lik artışın yurtiçi tasarrufları % 0,31 arttırdığı ve enflasyon oranındaki %1'lik artışın ise yurtiçi tasarrufları % 0,27 azalttığı görülmektedir. Elde edilen bulgulara göre, büyüme oranı yurtiçi tasarrufları pozitif, enflasyon oranı ise negatif etkilemektedir. Yazar ayrıca, yurtiçi tasarruflar ve reel faiz oranı arasında kısa dönemde istatistiksel olarak anlamlı ve cari dönem hariç negatif bir ilişki olduğunu saptamıştır. Reel tasarruf oranlarının yurtiçi tasarruflar üzerinde kısa dönemde etkisinin pozitif çıkması, geçici bir süre için gelirdeki artışla açıklanabilir. Yurtiçi tasarruflar ile enflasyon arasındaki ilişki kısa dönemde açıkça saptanamamıştır. Elde edilen bulgulara göre cari, bir ve iki dönem gecikmeli enflasyon oranlarının yurtiçi tasarruflar üzerindeki etkisi pozitif iken, üç ve dört dönem gecikmeli değerleri negatif çıkmıştır. Son değişken büyüme oranı ise yurtiçi tasarrufları pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı, bir dönem önceki değeri ise negatif bir şekilde etkilemektedir.

Abidoğlu ve Berber (2007), 1970-2005 döneminde yurtiçi tasarrufları etkileyen değişkenleri test etmişlerdir. Çalışmada yıllık veri seti kullanılmış olup reel yurtiçi tasarruf serisi (RS) Kalkınma Bakanlığından, Reel Gayri Safi Milli Hasıla Serisi (RGNP) Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'ndan, Reel Büyüme Oranı (GRN), M2/GSMH olarak hesaplanan Finansal Derinlik Düzeyi (FMD), Reel Faiz Oranı (RR), Enflasyon Oranı (ENF), Yıl Ortası Nüfus Tahmini ve Bağımlılık Oranı (BR) serisi Türkiye İstatistik Kurumu'nun "İstatistiksel Göstergeler: 1923-2005" adlı yayınından elde edilmiştir. Değişkenlerin kullanılması suretiyle elde edilen regresyon denkleminin sonuçlarına göre, sabit terim gelir ve diğer değişkenler sıfır olması durumunda tasarruflar negatif çıkmıştır. Tasarrufları etkilediği düşünölen değişkenlerin bir bütün olarak ve tek tek gruplar halinde ele alındığı modelde gelir ve reel faiz değişkenleri yurtiçi tasarrufları anlamlı bir biçimde etkilemektedir. Finansal derinliğin tasarruflar üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğu yönünde bulgulara rastlanamamıştır. Demografik değişkenlerden bağımlılık oranının katsayısının işareti negatif, nüfus artışı hızının katsayısının işareti ise pozitif çıkmıştır. Enflasyon oranı ile tasarruflar arasında negatif ancak önem sınırları içerisinde yer almayan bir ilişki saptanmıştır.

Özcan ve diğerleri (1995), Türkiye'de 1968-1994 döneminde özel tasarrufun belirleyicilerini tespit üzere yapmış olduğu çalışmalarında, tasarrufu belirleyen değişkenlerdeki değişimin tasarruflar üzerindeki etkisinin ancak uzun dönemde

gerçekleşebileceği sonucuna ulaşmışlardır. Özcan ve diğerleri Türkiye’de 1968-1994 döneminde gelir düzeyi ile tasarruflar arasında pozitif bir ilişki olduğunu saptamıştır. Ülkenin finansal derinliği ile kalkınma düzeyi arasında pozitif bir ilişki olduğunu ve bu iki değişken arttıkça tasarrufların artacağını tespit etmişlerdir. Ayrıca yaşam beklenti oranının tasarruflarla ters orantılı olduğunu ve bu sonucun da hayat boyu gelir hipotezinin varsayımlarını desteklediğini ifade etmişlerdir. Çalışmada kamu tasarruflarının özel tasarrufları dışlamadığı (crowding out) sonucuna da ulaşmışlardır.

Cilasun ve Kırdar (2009), “Türkiye’de hanehalklarının gelir, tüketim ve tasarruf davranışlarının yatay kesitlerle analizi” adlı çalışmasında Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yayınlanan 2002-2006 Hanehalkı Bütçe Anketlerinden yararlanıp, bu dönem için yatay kesit profillerini karşılaştırarak gelir, tüketim ve tasarrufun nasıl değiştiğini incelenmiştir. Bu dönemde yaş gruplarına göre yurtiçi tasarruflar incelendiğinde, gelirin 50-54 yaşlarından itibaren düşmeye başlamasına rağmen, tasarrufun 60-64 yaşlarına kadar yüksek değerini koruduğu ortaya çıkmıştır. Yazarlar, Türkiye’de yaşlı grupların görece yüksek tasarruf yapmalarının nedenini önemli bir kesiminin sosyal güvenlik içinde yer almamasına veya yaşlı hanehalkı reislerinin bulunduğu ailelerin kompozisyonlarının Türkiye’de daha farklı olmasına bağlamıştır. Bu hanehalklarında yaşlı aileleriyle yaşayan çalışma yaşındaki çocukların olma olasılığı yüksektir.

Çolak ve Öztürkler (2012), Türkiye İstatistik Kurumu’nun hazırladığı “Hanehalkı Bütçe Araştırması Mikro Veri Seti 2010” çalışmasından faydalanarak Türkiye’de hanehalkı tasarruflarını belirleyen faktörleri analiz etmiştir. Çalışmadaki ekonometrik analiz sonucunda Türkiye’de hanehalkının ortalama tasarruf eğiliminin oldukça düşük çıktığı ve Türkiye’nin tasarruf düzeyini yükseltmenin, gelir düzeyini yükseltmekle olanaklı olduğu görülmüştür. Yazarlar Türkiye’de düşük gelir düzeyinin tasarrufların gelire duyarlılığını artırdığını ve bu gelir grubunun harcamalarında çok önemli bir yer tutan kira harcamalarını ortadan kaldırarak tasarruflarını olumlu etkilediğini tespit etmişlerdir. Ayrıca Türkiye’de eğitim maliyetlerinin borçluluk düzeyini yükselterek tasarrufları olumsuz etkilediğini belirtmişlerdir. Çalışmada Türkiye’de düşük gelir düzeylerinde sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı kişi sayısı arttıkça tasarrufları artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse, Türkiye’de özel tasarrufları etkileyen değişkenleri inceleyen iktisatçılardan Çağlayan ve Düzgün, enflasyon ve reel faiz ile tasarruflar arasında negatif ilişki olduğu sonucuna ulaşırken, Abidoğlu ve Berber, pozitif bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ancak Çağlayan, elde ettiği verilerle reel faiz değişkeninin kısa dönemde tasarrufları olumsuz, büyümenin ise uzun dönemde tasarrufları olumlu etkileyeceğini öne sürmüştür. Abidoğlu ve Berber’e göre bağımlılık oranı ile nüfus artış hızı arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır. Abidoğlu ve Berber, finansal derinlik düzeyi ile tasarruflar arasında bir bulguya rastlayamazken, Özcan ve Diğerleri, finansal derinlik düzeyinin artmasının tasarrufları olumsuz etkileyeceği sonucuna ulaşmıştır. Öztürkler’e göre Sosyal Güvenlik Kurumu’na kayıtlı bireylerin sayısının artmasının yurtiçi tasarrufları artırması beklenmektedir. Öztürkler, Abidoğlu ve Özcan ve diğerlerine göre yurtiçi tasarrufları etkileyen en önemli değişkenlerden biri olan gelir ve tasarruf arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Ayrıca Düzgün dış tasarrufların artmasının, Cilasun ve Kırdar ise Türkiye’de yaşlı grup sayısının artmasının yurtiçi tasarrufları olumlu yönde etkileyeceğini belirtmiştir.

2.3. TÜRKİYE’DE TASARRUFLARIN GÖRÜNÜMÜ

2.3.1. 1980 Öncesi Türkiye’de Tasarruflar

İstiklal mücadelesinden çıkan ülkemizde Cumhuriyet ilanından sonra üretim ve sanayi durma noktasına gelmiştir. 1923 yılında İzmir’de, izlenecek kalkınma hamleleri ve iktisat politikalarının tespiti için iktisat kongresi toplanmıştır. Kongrede yerli üretimin teşvik edilmesi ve lüks ithalattan kaçınılması gerektiği, özel girişimin destekleneceği ve tekelliliğe izin verilmeyeceği, yabancı sermayeye sadece yasalara uyarak iktisadi kalkınmaya katkı sağlaması şartıyla izin verileceği kararları alınmıştır. Ancak altyapı, sermaye, girişimci ve teknik eleman yetersizliğinden dolayı istenilen düzeyde hızlı bir sanayileşme adımı atılamamıştır (Eroğlu, 2007: 65).

Devletin teşvik edici konumu ile birlikte piyasa mekanizmasının işletilmeye çalışıldığı 1923-1929 döneminde, gelir düşüklüğü nedeni ile sermaye birikiminin kaynağı olan özel tasarruflar artırılmamıştır. Verilen teşvikleri sanayi alanında kullanacak kapitalist sınıf yaratılamaması nedeni ile ekonomi politikası başarısız olmuştur (Çetin, 2004: 119).

1923-1929 döneminde Tablo'2.1 de görüleceği üzere yatırımlar %7'den %10'un üzerine çıkmıştır. Aynı dönemde tasarruflar ise %5,25'den %10'un üzerine çıkmıştır.

Tablo 2.1: Türkiye' de 1923-1980 Yılları Arasında Toplam Yurtiçi/Yurt Dışı Tasarrufun GSYH İçindeki Yüzde Payı

Yıllar	Yurtiçi Tasarruf/GSMH	Yurtdışı Tasarruf/GSMH	Yatırımlar/GSMH
1923	5,25	1,72	6,97
1925	4,53	3,99	8,52
1930	11,42	0,42	11,84
1935	10,31	-0,26	10,05
1940	11,25	-1,49	9,76
1945	11,48	-1,56	9,92
1950	8,25	1,35	9,6
1955	11,89	2,39	14,28
1960	13,39	2,5	15,89
1965	15,68	0,89	16,57
1970	18,58	1,33	19,91
1975	17,75	5,18	22,93
1980	16,3	5,0	21,3

Kaynak: Tuncer (1985)

1929 yılında dünya ekonomisinde ortaya çıkan büyük bunalım Türkiye Cumhuriyeti'nin uygulamaya çalıştığı piyasa ekonomisine dayalı sistemin ertelenmesine ve sanayi sektörü için planlı kalkınma modeline geçilmesine yol açmıştır. Diğer bir ifade ile 1929 Ekonomik Krizi sonrası, devlet öncülüğünde sanayiye dayalı ekonomik model benimsenmiştir.

1930'lu yıllar Türkiye Cumhuriyeti'nin uyguladığı devletçilik politikası gereğince, dışa kapalı bir ekonomide, sanayileşmenin iç kaynaklarla geliştiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde bazı dış krediler kullanılmış, dış ticaret açığı ortadan kalkmıştır. Devletçilik politikasının uygulanması ile birlikte girişimcilere özel kredi vererek özel birikimleri desteklemek için Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Bunu İş Bankası'nın kurulması izledi. 1926 yılında ilk şeker fabrikası İş Bankası tarafından Alpullu'da kurulmuştur. 1934'te kurulan Sümerbank ve 1936'da kurulan Etibank ile tüm ülke çapında devlet işletmeleri temelinde sanayileşme sürecine girildi. 1930'lu yıllarda kurulan bu kuruluşlar sadece 1930'lu dönemde değil, diğer yıllarda da ülke sanayisinin finansmanında önemli roller üstlenmişlerdir.

1930'lu yıllarda yatırımlar %10 civarında gerçekleşmiştir. Dış kaynak kullanımı 1946 yılına kadar negatif değer almıştır. Yatırımlar yurtiçi tasarruflarla karşılanmıştır. 1930-1938 döneminde vergileme, iç ve dış borçlanma tasarruf kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'nın olumsuz etkisi ile yatırımlar 1940-1950 döneminde % 8'lere kadar düşmüştür. Savaşın finansman ihtiyacını artırması ve vergi gelirlerindeki düşüş, 1942 ve 1945 yılında iç borçlanmaya gidilmesine neden olmuştur. Alınan dış borçlar sermaye birikimi sağlayamamıştır. 1946 yılında yapılan devalüasyon, tablo 2.1'de görüleceği üzere yurtiçi tasarruf oranlarının %11 seviyesinden %8,25 seviyesine düşmesine neden olmuştur.

1950'li yılların başında, Türkiye Ekonomisi'nde dış yardım, ithalat ve tarımda makineleşme hızlandı. Ancak 1954 yılındaki tarım üretimindeki düşüş ve Kore savaşının yarattığı yüksek konjonktrün sona ermesi, ithalatın finansmanı için dış kaynak kullanımını zorunlu kıldı. 1954 yılından sonra yurtiçi tasarrufların artırılması için vergi sisteminde yapılan değişiklikler etki etmeyince, açık finansman ve cari harcamaların kesintileri yoluna gidilmiştir. Enflasyon ve aşırı değerli döviz kurun Türkiye'nin kredibilitelerini düşürdüğünden 1950'li yılların sonuna doğru dış tasarruf oranı %1'in altına inmiştir. 1950-1960 yılları arasında yatırımların GSMH'ya oranı %12-%15 arasında değişmektedir. Bu dönemde dış tasarruflar GSMH'nın %1-%3'ünü, iç tasarruflar ise GSMH'nın %9-%13 ünü oluşturmaktadır (Çetin: 2004, 126).

1963-1980 döneminde Türkiye ekonomisinde sermaye birikim modeli olan ithal ikameci sanayileşme modeli benimsenmiştir. Çünkü ithali yasaklanan malların yurtiçi üretimi karlı hale gelmiştir. Bu dönemde dört tane kalkınma planı uygulamaya geçirilmeye çalışılmıştır. İlk planın kapsadığı 1963-1967 döneminde yatırımların GSMH içindeki payının yıllık ortalama %18,3, iç tasarrufların %14,8, dış tasarrufların ise %3,5 düzeyinde gerçekleşmesi hedeflenmiştir. İkinci kalkınma planının temelinde, Türkiye gibi az gelişmiş ülkelerin kalkınabilmesi için yatırımların önemine ve bu yatırımların finansmanı için tasarrufların yükseltilmesinin zorluklarına değinilmiştir. İkinci kalkınma planı döneminde iç tasarrufların artırılarak GSMH içerisindeki payının %22,6 ya ulaştırılması hedeflenmiştir. Üçüncü kalkınma planı döneminde tasarruf miktarının artırılması için vergi sisteminin ıslah edileceği ve KİT'lerin yeniden

yapılandırılması sonucu elde edilecek ilave kaynakların tasarruf artışlarına katkı yapacağı öngörülmüştür (Çetin: 2004, 128).

2.3.2. 1980-1989 Dönemi

1970'li yıllarda baş gösteren petrol şokları, ihracatın ithalatı karşılayamaması nedeni ile dış ticaret açığının artması, enflasyonun %100'lerin üzerine çıkması ve ülke içindeki halk olaylarının şiddetlenmesi Türkiye'de köklü önlemlerin alınmasına zemin hazırlamıştır. Diğer bir ifade ile 24 Ocak 1980 kararlarının alınması için tüm şartlar oluşmuştur. Bu ortodoks nitelikli istikrar programı fiyat istikrarsızlığının nedeni olarak aşırı talep hususunu öngördüğünden, kamu harcamalarını ve yurtiçi talebi kısmayı öngörmüştür (Karaçor ve Alptekin, 2006: 309).

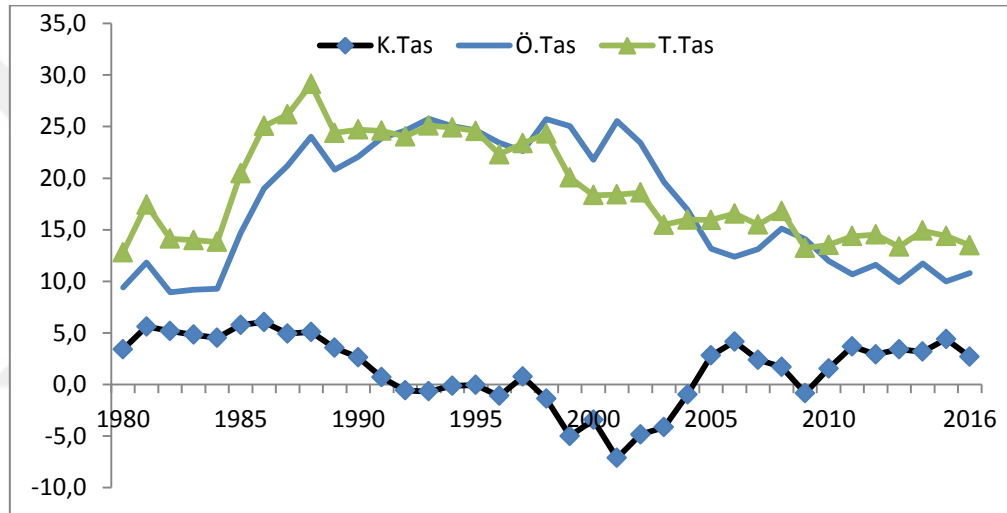
Tablo 2.2: Türkiye' de 1980-2016 Yılları Arasında Toplam Yurtiçi Tasarrufun Kamu/Özel Kesim Arasında Dağılımı ve GSYH İçindeki Yüzde Payı

Yıllar	K.Tas	Ö.Tas	T.Tas	Yıllar	K.Tas	Ö.Tas	T.Tas
1980	3,4	9,4	12,8	1998	-1,4	25,7	24,3
1981	5,6	11,8	17,4	1999	-5,0	25,1	20,1
1982	5,2	8,9	14,1	2000	-3,4	21,8	18,4
1983	4,8	9,2	14,0	2001	-7,1	25,5	18,4
1984	4,5	9,3	13,8	2002	-4,8	23,4	18,6
1985	5,8	14,7	20,5	2003	-4,1	19,6	15,5
1986	6,1	19,0	25,1	2004	-1,0	16,9	16,0
1987	4,9	21,2	26,2	2005	2,8	13,2	16,0
1988	5,1	24,0	29,1	2006	4,2	12,4	16,6
1989	3,6	20,8	24,4	2007	2,4	13,1	15,5
1990	2,6	22,1	24,7	2008	1,7	15,1	16,8
1991	0,7	23,9	24,6	2009	-0,8	14,1	13,2
1992	-0,6	24,6	24,0	2010	1,5	12,0	13,5
1993	-0,7	25,8	25,1	2011	3,7	10,7	14,4
1994	-0,1	25,0	24,9	2012	2,9	11,6	14,5
1995	-0,1	24,6	24,6	2013	3,4	9,9	13,4
1996	-1,1	23,4	22,3	2014	3,2	11,7	14,9
1997	0,8	22,6	23,4	2015	4,4	10,0	14,4
				2016*	2,7	10,8	13,5

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, 2016, *Tahmini Değer

24 Ocak 1980 kararları ile ihracata dayalı sanayileşme politikası ve uluslararası mal ve sermaye hareketlerine serbestlik getirilmesi düşüncesi benimsenmiştir. Böylece

ülkeye döviz girişi sağlanacağı ve bu dövizlerin yurtiçi yatırımların finansmanında kullanılacağı düşünülmüştür. 24 Ocak 1980 kararları doğrultusunda serbest piyasa anlayışına yönelik adımlar atılmış, kamunun ekonomik faaliyetleri sınırlandırılmaya başlanmış, fiyatlar ve faizler üzerindeki devlet denetiminin kaldırılması amaçlanmıştır (Kaya ve Efe, 2015: 261). Söz konusu program dahilinde, faiz oranları artırılmış, özel kesim sübvansiyonları, Merkez Bankası avansları ve emisyon hacmi aşağı çekilmiştir. Türk Lirası yabancı paralar karşısında % 48,6 oranında devalüe edilerek ihracat kazançları vergi dışı tutulmuş ve ihracat kredileri içindeki vergiler kaldırılmıştır (Karaçor ve Alptekin, 2006: 309).

Grafik 2.1: Türkiye Ekonomisinde 1980-2016 Yılları Arasında Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi (% GSYH)

Kaynak: ((Kalkınma Bakanlığı, 2016)

12 Eylül 1980'de gerçekleşen askeri darbe sonrasında net bir biçimde uygulamaya konulan yeni büyüme modelinde, siyasi ve sendikal faaliyetlerin yasaklanması, çalışan kesimin ücret artışı talepleri üzerinde aşırı baskılanmasına ve reel ücretlerin yüksek enflasyon karşısında gerileyerek, toplumun geniş kesimlerinde gelir kayıplarına yol açmasına, hem toplam talebin azalmasına hem de tasarrufların Tablo 2.2'de görüleceği üzere 1984 yılına kadar düşük seviyelerde gerçekleşmesine yol açmıştır (Tellan, 2008: 4).

1983 yılı kasım ayında yapılan milletvekili genel seçiminden sonra sivil hükümetin kurulması ile özel tasarruflarda belirgin düzeyde artış olmuştur. Batı ülkelerinde artan ekonomik performansın ve Türkiye'nin dışa açılma politikalarının olumlu bir yansıması olarak ihracat ve turizm gelirlerinin artması, ekonomik büyümenin

sağlanması, makroekonomik dengelerin gerçekleşmesi, ticari ve resmi mevduatlara faiz ödeme zorunluluğunun getirilmesi, SPK ve İMKB'nin kurulması, reel faizlerin ve reel ücretlerin artırılması ve kambiyo rejiminde yapılan değişiklikler ile yabancı paraların yurtiçinde serbest dolaşımının sağlanması gibi politikaların uygulanması ile birlikte oluşan gelir artışları, özel tasarrufları artıran unsurlardandır (Kaya ve Efe, 2015: 262).

Tablo 2.2'de görüleceği üzere, dönem başı olan 1980 yılı itibariyle Türkiye'de özel tasarrufların GSYİH içerisindeki payı %9,4 iken dönem sonunda %20,8'e ulaşmıştır. 1980'li yılların ikinci yarısından itibaren özel tasarruflarda belirgin bir artış olduğu gözlemlenmektedir. 1984 yılı sonrasında özel tasarruf oranlarında görülen 5,4 puanlık artış 1983 genel seçimi sonucunda Türkiye'nin iç ve dış ekonomi politikasındaki başarının sonucudur.

1980-1989 yılları arasında kamu tasarrufları, en düşük olarak GSYİH'nin %3,4'ü en yüksek ise %6,1'i olarak gerçekleşmiştir. 1980'li yıllar, 1990-2014 dönemine göre kamu tasarruflarının en yüksek gerçekleştiği yıllardır. 1988 yılından sonra artan kamu harcamalarının vergi gelirleriyle karşılanamayarak, borçlanma yoluyla finanse edilmeye başlanması bütçe açıklarının artmasına yol açmıştır. Devlet bütçesi açıklarının artması enflasyona, enflasyonun artması ise faizlerin artmasına yol açmıştır. Bu dönemde borçlanma kısır bir döngü haline gelince kamu tasarrufları giderek azalmıştır. Ayrıca para arzını kontrol etmek için Merkez Bankası kaynaklarını kullanmak yerine kamu açığının finansmanında iç borçlara yönelmesi kamu kesiminden özel kesime kaynak aktarımına neden olmuştur (Kaya ve Efe, 2015: 262).

2.3.4. 1990-1999 Dönemi

1980'li yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkeler yabancı kaynağı kendi ülkelerine çekebilmek için düzenlemelere gitmiştir. Türkiye'de ise 1989 yılında düzenlediği 32 sayılı karar doğrultusunda Türk Lirasının konvertibiletisi sağlanmıştır. Bu finansal reformların sağladığı gelir artışı özel tasarrufları bir ölçüde artırmıştır. Tablo 2.2, özel tasarrufların 1989'dan 1993'e kadar %5 arttığını göstermektedir. 1988 yılından itibaren vergi gelirlerinin kamu harcamalarını karşılayamaması nedeni ile bütçe açıkları artmaya başlamış ve kamu tasarrufları azalmıştır. Kamu tasarruflarının azalan seyir izlemesi nedeni ile toplam yurtiçi tasarruflar %25'in üzerinde kalıcı olamamıştır

(Altuğ ve Öz, 2012: 2). Türkiye'nin diğer gelişmekte olan ülkeler gibi dış tasarruflara gereksinim duyduğu ve finansal liberalizasyon sayesinde ekonomik kalkınmalarını sağlayacağı tezi tartışmalarını da birlikte getirmiştir. Çünkü yüksek reel faiz ile birlikte artan yabancı kaynak, spekülatif olmasından dolayı yatırımları besleyememiştir. Bu spekülatif yabancı kaynaklar, bütçede faiz ödemelerinin payını artırması nedeni ile kamu tasarruflarının artışı önünde de engel oluşturmuştur (Atamtürk, 2007: 7).

1989'dan sonra dış finansal serbestlik kararının alınması ile birlikte tasarrufların artması beklenmiştir. Ancak faiz oranlarının yükselmesi ile birlikte kamusal ve özel tasarruflar farklı yönde etkilenmiştir. Bu dönemde yüksek faiz oranlarının etkisiyle kamu kesiminden özel kesime kaynak transferi sonucu özel kesim tasarrufları artarken kamu tasarrufları azalarak toplumun ortalama tasarruf oranı yükselmemiştir. Enflasyon bu dönemde yükselmiş ve Türkiye büyük miktarlarda dış borç ödemeleriyle karşı karşıya kalmış ve kamu açığı oluşmuştur (Özcan ve Günay, 2012: 3).

1989'da düzenlenen 32 sayılı karar doğrultusunda artan dış kaynak kullanımı ile yurtiçi tasarruflar yeterince artmamıştır. Çünkü yurtiçi tasarruflar dış kaynak girişine azalarak cevap vermiştir. 1988-1997 döneminde ortalama olarak GSMH'nin % 1,5 oranında dış kaynak kullanılan Türkiye ekonomisinde, 1998-2006 döneminde bu oran ortalama olarak % 4 düzeyine çıkmıştır. Dış kaynak kullanımındaki artışa rağmen, aynı dönemde ulusal tasarruflar ortalama olarak % 22,3 düzeyinden % 19,2 oranına gerilemiştir. Diğer bir ifadeyle, dış kaynak kullanımındaki artış ile birlikte yurtiçi tasarruflar artmamıştır (Atamtürk, 2007: 87).

1990-1999 döneminde Türkiye'nin yurtiçi tasarruf oranları 1980-1984 ve 2000-2014 dönemine oranla daha yüksek gerçekleşmiştir. 1990'lı yılların neredeyse tamamında negatif değer alan kamu tasarruflarına rağmen, özel tasarrufların yüksek olması sayesinde ortalama toplam yurtiçi tasarruflar % 24,3 oranında gerçekleşmiştir.

1998 yılı sonrasında kamu gelirleri kamu tüketimlerini karşılayamadığı için kamu tasarruf açığı oluşmuştur. Türkiye ekonomisindeki dengesizliklerin başlıca nedenlerinden biri olan kamu tasarruf açığı yatırımları da etkilemektedir. Kamu yatırımları yeterli düzeyde yapılamadığı için bu durum kamu tasarruf açığını daha da

artırmaktadır. Kamu kesimi açığı, ekonominin parasal dengesini etkileyerek enflasyon açığına neden olmuştur (Özcan ve Günay, 2012: 3).

2.3.5. 2000-2014 Dönemi

Türkiye 1999 Aralık ayında ekonomide ortaya çıkan dengesizlikleri ortadan kaldırmak için “enflasyonu düşürme programı” adında bir istikrar programı uygulamaya başlamıştır. Program, faiz oranlarını düşürerek ekonomide yatırımları artırmayı hedeflemektedir. Program başında, yüksek döviz girişiyle birlikte faiz oranlarında düşüş yaşanmıştır. Ancak uzun yıllardır yatırım yapmayan özel sektörü yatırım yapmaya teşvik etmemiştir. Merkez Bankası’nın kura müdahale etmemesi ile birlikte özel tasarruflarda düşüş olmuş ve talep enflasyonu yükselmiştir. Program tüketim eğilimini artırarak dış açığı etkilemiştir (Özcan ve Günay, 2012: 3).

2001 Ekonomik Krizi ile birlikte makroekonomik göstergeler kötüleşmiştir. Güçlü ekonomiye geçiş programı ile birlikte uygulanan sıkı maliye politikası sayesinde kamu tasarruf açığı büyük ölçüde gerilemiştir. 2001 yılından sonra ortaya konan sıkı maliye politikası sayesinde bütçe açıklarının GSYİH içerisindeki payı % 16’dan %1 seviyesine kadar düşmüştür. İyileşen ekonomik koşullar özel sektörün yatırım artışlarını beraberinde getirmiştir. Ekonomik büyümede gerçekleşen artış ve faiz oranlarındaki düşüş, özel sektörün yatırımlarını artırmıştır. Özel kesim tasarruflarının yatırımları karşılamaya yetecek ölçüde olmaması ve aynı zamanda dış finansman koşullarındaki iyileşme özel tasarruflarda düşüşe neden olmuştur (Özcan ve Karagöl, 2014: 12,13).

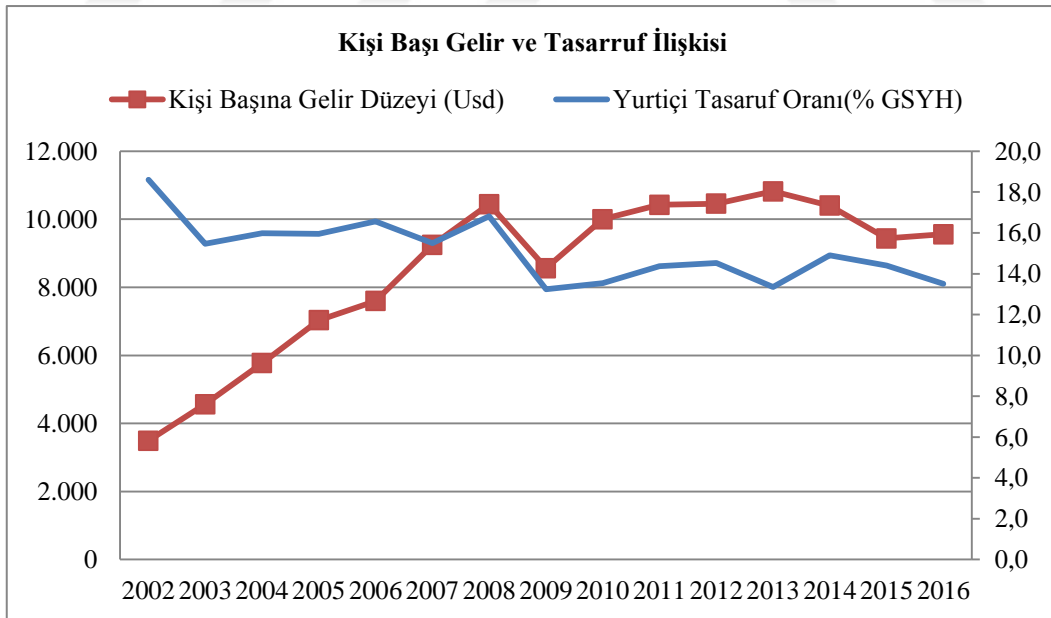
1990-1999 döneminde GSYİH’nın ortalama olarak %24,3’ü olan özel tasarruf oranı, 2001 krizinden sonra devamlı azalarak 2006 yılında %12,4’e düşüyor. Ekonomik Araştırma Forumu 2001-2006 döneminde özel tasarrufların düşmesinin nedenlerini raporunda 2001 finansal krizinin atlatılmasıyla iyileşen beklentileri, küresel likidite koşullarındaki olumlu gelişmeler ve Türkiye’nin Avrupa Birliği ile tam üyelik müzakerelerine başlaması ile artan fon olanakları ve Türkiye aleyhine gelişen dış ticaret hadleri olarak sıralamıştır (Altuğ ve Öz, 2012: 3).

2000’li yıllar Türkiye’de yurtiçi tasarrufların düşüş eğilimine girdiği yıllardır. 1980-1999 döneminde GSYİH’nın ortalama olarak %21,8’ini oluşturan ulusal tasarruflar, 2000-2014 döneminde GSYİH’nın ortalama olarak %15,8’ine kadar

gerilemiştir. Bu dönemde ulusal tasarruflardaki düşüşün temel nedeni Tablo 2.2’de görüleceği üzere özel tasarruflardaki 2003 yılından itibaren meydana gelen azalmadır.

2000 yılının başından 2014 yılının sonuna kadar yurtiçi tasarruflarda dikkat çeken bir azalma söz konusu olmuştur. Tablo 2.2’de 2001 krizinin etkisi ile görüleceği üzere kamu tasarruflarındaki % 7,1 oranındaki düşüş bu dönemde kamu kesimi tasarruflarındaki azalmanın en yüksek olduğu yıldır. Sonraki yıllarda kamu tasarruflarındaki artışa rağmen, 2001’de başlayan ve devam eden özel tasarruflardaki azalış, toplam yurtiçi tasarrufları azaltan ana etken olmuştur.

Ekonomik büyüme ile birlikte Türkiye hanehalkları gelecekte gelirleri artacağı düşüncesi ile hareket ederek cari tüketimlerini artıracaklardır. Dolayısıyla bugünkü tüketimlerini artıran bireyler cari tasarruflarını azaltmış olmaktadır. Grafik 2.2’de görüldüğü üzere 2000’li yılların başından itibaren 2014 yılına kadar ülkede kişi başına düşen gelir düzeyi artarken ulusal tasarruflar düşmüştür. Bu durum sürekli gelir hipotezini doğrularken, bireylerin gelecekteki gelirlerinin sürekli artacağı düşüncesi ile bugünkü tüketimlerini artırdıkları, tasarruflarını ise düşürdükleri şekilde yorumlanabilir.

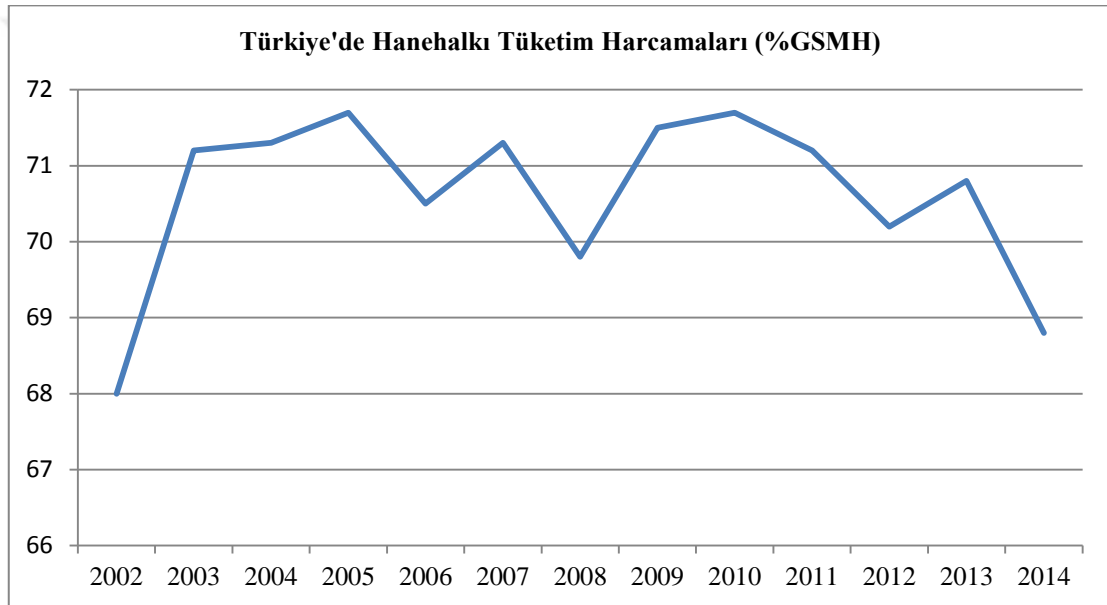

Grafik 2.2: Türkiye 2002-2016 Yılları Arasında Yurtiçi Tasarrufların Gelişimi (% GSYH) Ve Kişi Başı Gelir Düzeyi

Kaynak: (Kalkınma Bakanlığı, 2016)

Hanehalkının tüketim harcamalarındaki artış, özel tasarrufları önemli ölçüde azaltmaktadır. Grafik 2.3’deki Dünya Bankası verilerine göre, Türkiye’de

hanehalklarının nihai tüketim harcamalarının GSYH içerisindeki payı 2002 yılında %68 iken, 2014 yılında % 68.8 olarak gerçekleşmiştir. Bu durumun nedeni her geçen gün kredi kullanım oranının artmasıdır. Bankalararası Kart Merkezi'nin verilerine göre, 2010 yılında 46.956.124 olan kredi kartı sayısı 2015 yılının üçüncü çeyreği itibariyle 57.988.000'e yükselmiştir. Türkiye'nin yurtdışı tasarruf oranlarının 2002 yılından itibaren düşmesinin en büyük nedenlerinden biri dayanıklı tüketim malları (ev, otomobil vs) alımlarındaki artıştır. 2001 krizi sonrasında baskılanmış tüketimin dayanıklı tüketim harcamasına kayması tasarruf düzeyinin azalmasında etkili olmuştur (Özcan ve Karagöl, 2014: 15).

Grafik 2.3: Türkiye 2002-2014 Yılları Arasında Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamaları Gelişimi
Kaynak: (World Bank, 2015)

Aralık 2010 itibariyle aktif toplamı 1.007,6 Milyar TL olan bankacılık sisteminin 2015 Kasım sonu itibariyle aktif toplamı 2.347,7 Milyar TL olmuştur. Bankacılık sektöründe 2012 yılında gözlenen hızlı büyüme eğilimi 2013 yılının ilk yarısında da devam etmiştir. 2009 yılından bu yana sektörün aktifleri kredi ağırlıklı büyümüş, kredilerin aktifler içindeki payı 2015 Eylül ayı itibarıyla yüzde 62,4'e ulaşmıştır (www.bddk.gov.tr/ erişim: 05.12.2015). Artan kredi imkânları ise tasarruf yerine tüketim eğilimini hızlandırmıştır. Buna bağlı olarak, bankacılık sektörünün ağırlıklı paya sahip olduğu finansal sistemin aynı zamanda ulusal tasarruf oranlarını düşürücü etkiye de yol açabileceği sonucu da ortaya çıkmaktadır. Zira özel sektöre sağlanan düşük faizli kredi imkânları, bireylerin ertelemiş oldukları harcamalarını

hayata geçirmelerine yol açarak tasarruf için caydırıcı olabilmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye için finansal sistemde ağırlıklı paya sahip olan bankacılığa ek olarak, özel sektörün tasarruflarını değerlendirmesi için çok sayıda alternatif araçlar sunan sermaye piyasalarının geliştirilmesi önemlidir (Özcan ve Karagöl, 2014: 16).

Yatırımlar ile yurtiçi tasarruflar arasında pozitif bir ilişki olması nedeni ile gelişmekte olan ülkeler için tasarruflar büyük önem taşımaktadır. Gelişmekte olan ülkelerden biri olan Türkiye'nin orta ve uzun vadeli kalkınma hedefleri doğrultusunda istikrarlı ve yüksek büyüme sağlaması önem taşımaktadır. Kalkınma Bakanlığı tarafından onuncu kalkınma planı çerçevesinde hazırlanan “Yurtiçi Tasarrufların Artırılması ve İsrafın Önlenmesi Programı Eylem Planı” na göre dış tasarruflara nazaran daha güvenilir ve kalıcı finansman kaynağı olan yurtiçi tasarrufların artırılması, artan yurtiçi tasarrufların üretken yatırımlara yönlendirilmesi ve israfın azaltılması amaçlanmaktadır. 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte %15 in altına düşen yurtiçi tasarrufların 2018 yılı sonunda %19 seviyesine yükseltilmesi, KOBİ ve diğer ticari kredilerin payının toplam krediler içindeki payının %73,5'e yükseltilmesi, tüketici kredilerin payı %20'ye, bireysel kredi kartlarının payı %6,5'e düşürülmesi hedeflenmektedir.

Kısaca özetlemek gerekirse, yurtiçi tasarruflar sürdürülebilir büyümenin tek kaynağıdır. Gelişmekte olan ülkelerde, kalkınmanın önündeki en büyük sorun yeterli tasarruf birikiminin sağlanamamasıdır. Bir ülkede tasarruf oranının düşük olması önemli bir sorundur. Tasarruf oranlarının azalması, toplam talep artması ile sonuçlanacağından milli gelir yükselecektir. Ancak tasarruf oranlarının düşük olması her zaman milli geliri artırmamaktadır. Ülkemizde 1998 yılında GSYİH'nın %24,3'üne denk gelen ulusal tasarruf oranı 2014 yılında %14,9'ye düşmüştür. Ulusal yatırımcılar, uzun yıllardan beri yatırımlarını finanse etmek için yurtdışı kaynaklara başvurmuşlardır. Ülke ekonomilerinin yönetimleri tasarrufların azalışına neden olan faktörleri incelemek ve tasarrufların sürdürülebilir büyümeye olan etkisini ortaya koymak için çalışmalar yapmaktadır. 2008 Küresel Finansal Krizi sonrasında Türk Hükümeti tarafından alınan önlemler ve verilen teşviklerde yurtiçi tasarrufların artırılması konusu sık sık gündeme getirilmiştir (Sancak ve Demirci, 2012: 160).

Türkiye’de ulusal tasarruflar 2002 yılından itibaren sert bir düşüş göstermiştir. Tasarruflardaki düşüşün devam etmesi durumunda, Türkiye’nin ekonomi için daha fazla dış finanman kaynağına ihtiyacı olacaktır. Ulusal tasarrufların artırılması için devlet desteği ile hanehalklarını bireysel emeklilik fonlarına yönlendirme çabası hızla devam etmektedir. Türkiye için yapılan analizlerde tasarruflar ile faiz oranı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu istatistiki olarak kanıtlanmıştır. Ülkemizde ortaya çıkan tasarruf açığının kapatılması için kullanılan dış finansman kaynağı, faiz oranlarının yüksek olması nedeni ile ekonomi üzerinde yüksek risk oluşturmaktadır. Ekonomide ortaya çıkan şoklar sonucunda yabancı kaynağın ekonomiden ani çıkışı ciddi etkiler yaratarak piyasa riski oluşturmaktadır (Bozkurt, 2016: 10).

Türkiye’de son yıllarda cari işlemler açığı, GSYİH’nin oranı olarak makroekonomik anlamda dengesizliğin olduğunu göstermektedir. Bunun sonucu olarak da yatırım – tasarruf dengesizliği ortaya çıkmaktadır. Çünkü cari açığın varlığı, yurtiçi tasarrufların yatırımları karşılamaya yetmediğini göstermektedir (Sancak ve Demirci, 2012: 161). Diğer bir ifade ile cari açık bir ülkede tasarruflarla harcamalar arasındaki farkı gösterdiğinden ve ülkemizde de cari açık yıllardır kronik bir sorun olduğundan dolayı yatırımlar dış tasarruflarla karşılanmaktadır.

2.4. TÜRKİYE’NİN YURTIÇİ TASARRUF ORANLARI İLE DİĞER ÜLKELERİN VE ÜLKE GRUPLARININ TASARRUF ORANLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Milli gelir büyüklüğü bakımından dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye, 2023 vizyonuna göre dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olmayı hedeflemektedir. Türkiye’nin bu hedefe ulaşabilmesi için sürdürülebilir ve yüksek oranlı bir büyüme performansı sağlaması gerekmektedir (Kaya ve Efe, 2015: 267).

Tablo 2.3 ve Tablo 2.4’deki verilerden hareketle ilk 20 ülke içerisinde yer alan ülkelerin ekonomik büyüme hızları ve yurtiçi tasarruf oranları karşılaştırıldığında, bu iki değişken arasında Avustralya, Almanya, Endonezya, Fransa, Hindistan, Hollanda, İsviçre, Japonya, Kanada ve Rusya’ da aynı yönlü yakın bir ilişki bulunmaktayken; A.B.D, Çin, İngiltere ve İspanya’ da nispeten daha az bir ilişki bulunmaktadır. Brezilya,

İtalya, Kore, Meksika, Suudi Arabistan ve Türkiye’de ise bu değişkenler bağımsız bir seyir izlemektedir (Kaya ve Efe, 2015: 267).

Tasarruf oranının yüksek olduğu bir ülkede daha yüksek büyüme gerçekleştiğinden bahsedilememektedir. Çünkü bazı ülkelerde yurtiçi tasarruf oranı yüksek olduğunda daha yüksek bir büyüme performansı gerçekleşirken, bazı ülkelerde ise yurtiçi tasarruf oranı yüksek olmasına rağmen düşük bir büyüme performansı gözlemlenmektedir. Bazı ülkelerde ise düşük yurtiçi tasarruf oranına rağmen yüksek büyüme oranları görülmektedir.

Tablo 2.3: G-20 Ülkeleri 1980-2016 Yılları Arasında Toplam Brüt Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Yüzde Payı

Ülke	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Arjantin	19,4	14,4	13,0	13,0	18,8	19,4	19,7	21,3	23,8	24,4	22,7	19,0	18,8	19,1	16,8	17,9	18,2	15,6	16,2
Avusturya	21,7	23,4	21,5	21,4	21,5	21,4	21,1	21,9	21,6	21,7	24,3	22,9	23,6	24,8	24,5	24,2	23,7	22,2	21,4
Brezilya	17,6	18,9	15,1	14,5	15,9	17,5	19,6	18,7	19,0	19,8	19,8	17,2	18,4	18,9	18,4	18,9	16,7	16,4	17,1
Kanada	20,4	18,0	23,2	21,9	21,5	21,7	23,7	24,6	25,0	24,7	24,2	19,1	19,9	21,4	21,3	21,5	22,0	20,5	19,7
Çin	32,6	38,6	35,6	37,2	38,9	42,5	45,7	46,2	48,5	50,6	51,8	50,5	51,2	49,2	49,0	48,0	48,0	46,0	44,4
İtalya	22,8	23,0	22,3	22,1	21,8	21,6	22,1	21,9	22,6	23,1	21,9	19,7	20,5	21,4	20,9	21,1	21,2	21,7	22,1
Fransa	25,1	23,5	25,0	24,9	23,3	22,7	22,9	22,9	23,6	24,2	23,1	20,5	21,1	22,2	21,5	21,5	21,2	21,4	21,0
Almanya	21,6	24,4	22,2	22,0	21,8	21,1	23,6	23,4	25,5	27,5	26,5	23,8	25,2	27,2	26,3	26,1	26,6	27,3	27,6
Hindistan	17,7	23,1	23,7	24,9	26,0	29,1	32,5	33,5	34,7	36,8	32,0	33,7	33,7	35,3	33,4	32,9	32,7	32,0	31,2
Endonezya	20,4	23,1	24,9	24,7	23,4	26,7	24,0	23,6	25,8	24,4	33,0	33,0	33,6	33,2	32,4	30,6	31,5	32,5	32,5
İtalya	22,7	19,8	20,8	21,2	21,1	20,4	20,8	20,2	20,3	20,7	18,9	17,5	17,1	17,4	17,4	17,9	18,2	18,9	19,0
Japonya	30,8	33,8	27,9	26,4	25,2	25,6	26,4	26,2	26,7	27,8	25,9	22,6	23,8	22,4	21,9	22,1	22,3	25,3	25,6
Kore	24,0	38,8	34,8	32,1	31,7	33,8	36,0	33,6	33,1	33,6	33,3	32,2	34,7	34,5	35,2	35,3	35,1	35,7	35,2
Meksika	22,7	17,9	19,8	18,5	18,0	20,8	21,8	21,2	22,7	22,0	22,6	21,9	21,6	21,1	21,7	19,3	19,6	19,9	20,4
Rusya	n/a	n/a	35,3	31,0	26,9	26,8	28,8	29,0	29,0	29,3	28,8	19,4	24,4	27,9	26,2	22,3	24,0	23,4	25,5
Suudi Arabistan	46,1	12,2	26,9	24,7	26,0	32,5	39,9	47,6	48,6	48,9	52,8	36,6	43,4	50,5	48,8	44,4	38,3	21,2	17,4
Güney Afrika	35,3	20,8	16,2	16,0	17,2	16,3	15,7	15,2	15,7	15,6	17,6	18,0	18,0	17,0	15,1	14,4	14,9	15,1	14,4
Türkiye	23,2	22,4	17,0	17,0	17,3	15,1	15,8	15,6	16,2	15,4	16,4	13,1	13,4	14,0	14,1	12,9	14,7	15,6	15,4
Birleşik Krallık	21,0	21,8	17,7	17,4	17,1	17,0	16,5	17,2	16,4	16,7	14,4	12,1	13,6	14,4	12,9	12,1	12,3	12,8	13,8
Birleşik Devletler	22,0	18,7	20,6	19,5	18,1	17,3	17,5	17,9	19,1	17,3	15,4	14,3	15,1	15,7	17,7	18,2	18,8	18,7	17,5

Kaynak: (IMF, 2017)

Tablo 2.3 ve Tablo 2.4’de görüleceği üzere Çin, Hindistan, Endonezya, Avustralya, Rusya, Suudi Arabistan ve Kore, yüksek tasarruf ve büyümenin birlikte görüldüğü ekonomilere örnek olarak gösterilebilir. Almanya, Hollanda, İsviçre, Meksika ve Japonya ise yüksek tasarruf oranına rağmen yüksek bir büyüme performansı sağlayamayan ülkelerdendir. Gelişmiş ülkeler olan Almanya, Hollanda, İsviçre ve Japonya’dan beklenen yüksek bir büyüme performansından ziyade istikrarlı bir büyüme performansındadır. G-20 ülkeleri içinde gelişmekte olan ülkelere Türkiye ve Brezilya’da

ise yurtiçi tasarruf oranları diğer ülkelere nazaran çok düşük olmasına rağmen yüksek büyüme performansı sergilemektedirler (Kaya ve Efe, 2015: 268).

Tablo 2.4: G-20 Ülkelerinin 1980-2016 Yılları Arasındaki Gayri Safi Yurtiçi Hasılabının Sabit Fiyatlar Yıllık Yüzde Değişimi Fiyatlar Yıllık Yüzde Değişimi

Ülke	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Arjantin	0,7	-1,3	-0,8	-4,4	-10,9	8,8	9,0	9,2	8,4	8,0	3,1	0,1	9,5	8,4	0,8	2,9	0,5	1,2	-1,0
Avusturya	2,9	1,5	3,2	2,5	4,0	3,0	4,1	3,2	2,7	4,5	2,6	1,8	2,3	2,7	3,5	2,0	2,6	2,5	2,5
Brezilya	9,2	-4,2	4,4	1,4	3,1	1,1	5,8	3,2	4,0	6,1	5,1	-0,1	7,5	3,9	1,9	3,0	0,1	-3,8	-3,8
Kanada	2,2	0,2	5,2	1,8	3,0	1,8	3,1	3,2	2,6	2,1	1,0	-3,0	3,1	3,1	1,7	2,2	2,5	1,2	1,5
Çin	7,9	3,9	8,4	8,3	9,1	10,0	10,1	11,3	12,7	14,2	6,9	9,2	10,6	9,5	7,7	7,7	7,3	6,9	6,5
İtalya	1,3	2,4	3,9	2,3	1,5	1,5	2,6	2,3	3,6	3,4	0,7	-4,3	2,0	1,8	-0,4	0,3	1,4	2,0	1,8
Fransa	1,8	2,9	3,9	2,0	1,1	0,8	2,8	1,6	2,4	2,4	0,2	-3,0	2,0	2,1	0,2	0,7	0,2	1,1	1,1
Almanya	1,3	5,7	3,2	1,8	0,0	-0,7	0,7	0,9	3,9	3,4	0,8	-5,6	3,9	3,7	0,6	0,4	1,6	1,5	1,5
Hindistan	5,3	5,5	4,0	4,9	3,9	7,9	7,8	9,3	9,3	9,8	3,9	8,5	10,3	6,6	5,6	6,6	7,2	7,3	7,5
Endonezya	9,9	9,0	5,0	3,6	4,5	4,8	5,0	5,7	5,5	6,3	7,4	4,7	6,4	6,2	6,0	5,6	5,0	4,8	4,9
İtalya	3,4	2,1	3,7	1,8	0,2	0,2	1,6	1,0	2,0	1,5	-1,1	-5,5	1,7	0,6	-2,8	-1,7	-0,3	0,8	1,0
Japonya	3,2	5,6	2,3	0,4	0,3	1,7	2,4	1,3	1,7	2,2	-1,0	-5,5	4,7	-0,5	1,7	1,4	0,0	0,5	0,5
Kore	-1,7	9,8	8,9	4,5	7,4	2,9	4,9	3,9	5,2	5,5	2,8	0,7	6,5	3,7	2,3	2,9	3,3	2,6	2,7
Meksika	9,5	5,2	5,3	-0,6	0,1	1,4	4,3	3,0	5,0	3,1	1,4	-4,7	5,1	4,0	4,0	1,3	2,3	2,5	2,4
Rusya	n/a	n/a	10,0	5,1	4,8	7,3	7,2	6,4	8,2	8,5	5,2	-7,8	4,5	4,3	3,5	1,3	0,7	-3,7	-1,8
Suudi Arabistan	5,7	15,2	5,6	-1,2	2,8	11,2	8,0	5,6	2,8	1,8	6,3	-2,1	4,8	10,0	5,4	2,7	3,6	3,4	1,2
Güney Afrika	6,6	-0,3	4,2	2,7	3,7	2,9	4,6	5,3	5,6	5,4	3,2	-1,5	3,0	3,2	2,2	2,2	1,5	1,3	0,6
Türkiye	-0,8	9,3	6,8	-5,7	6,2	5,3	9,4	8,4	6,9	4,7	0,7	-4,8	9,2	8,8	2,1	4,2	2,9	3,8	3,8
Birleşik Krallık	-2,2	0,6	3,8	2,8	2,5	3,3	2,5	3,0	2,7	2,6	-0,5	-4,2	1,5	2,0	1,2	2,2	2,9	2,2	1,9
Birleşik Devletler	-0,2	1,9	4,1	1,0	1,8	2,8	3,8	3,3	2,7	1,8	-0,3	-2,8	2,5	1,6	2,2	1,5	2,4	2,4	2,4

Kaynak: (IMF, 2017)

2009 Küresel Kriz döneminde Çin ekonomisi, ortalama %50 civarında olan yurtiçi tasarrufları sayesinde % 9,2 oranında büyümüştür. Bu durum tasarruf oranı yeterli olmayan ekonomilerin, daha fazla yabancı kaynağa bağımlı olmaları ve bu nedenle yabancı sermaye hareketlerine bağılı olarak daha kırılgan bir yapı gösterdikleri şeklinde yorumlanabilir (Kaya ve Efe, 2015: 271).

Tablo 2.3 ve Tablo 2.4'de tüm ülkelerin tasarruf oranlarına bakıldığında gelişmekte olan ülkelerin büyüme oranlarının ve tasarruf oranlarının arttığı söylenebilir. Brezilya ve Türkiye ekonomisinde son 10 yılda büyüme oranlarının artmasına rağmen yurtiçi tasarruflarında ciddi bir azalma söz konusudur. Tasarruf oranlarının daha yüksek olduğu Çin, Suudi Arabistan gibi gelişmekte olan ülkeler ise daha istikrarlı bir büyüme performansı göstermektedirler.

2016 yılı itibarıyla G-20 ülkeleri arasında tasarruf oranları açısından ilk sıralarda Çin, Hindistan ve Endonezya gibi ülkeler yer alırken, gelirlerinin neredeyse

yarısını tasarrufa ayıran Çin halkı, daha az gelir elde etmelerine rağmen Türkiye'deki tasarruf oranınının 3 katından daha fazla tasarruf etmektedirler. 2015 yılında kişi başına milli gelirin 7.989 dolar olduğu Çin'de, tasarruf oranı yüzde 46 düzeyindedir.

1980'li yılların başında %25 seviyesinde olan gelişmekte olan ülkelere ait oranlar, yıllar itibariyle düzenli olarak yükselerek 2014 yılında %32 seviyesine kadar çıkmıştır. Türkiye'nin yurtdışı tasarruf oranları seçilmiş bazı ülkelerin ve ülke gruplarının tasarruf oranlarıyla karşılaştırıldığında, "düşük tasarruf eden ülke" grubunda olduğu anlaşılmaktadır. 2000'li yıllar öncesi %20'li seviyelerde olan Türkiye'nin tasarruf oranı, hızlı bir düşüş yaşayarak, günümüzde % 12-13 bandına kadar gerilemiştir.

Tablo 2.5: G-20 Ülkelerinde 1980-2016 Yılları Arasındaki Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Ülke	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Arjantin	5,737.2	6,749.8	8,378.9	10,214.9	9,430.8	11,347.3	13,568.2	14,561.9	14,739.6	12,774.4	13,588.8	10,050.9
Avustralya	36,135.2	37,853.4	45,030.9	48,242.9	44,928.1	56,194.7	66,721.5	68,002.6	64,464.0	61,062.6	50,961.8	49,144.5
Brezilya	4,815.7	5,912.5	7,374.0	8,854.1	8,624.4	11,297.8	13,234.2	12,344.4	12,260.1	11,920.7	8,669.9	7,447.4
Kanada	36,315.7	40,441.7	44,599.1	46,660.8	40,831.0	47,512.6	52,142.7	52,574.8	52,345.3	50,252.0	43,331.9	40,409.2
Çin	1,752.4	2,093.5	2,681.1	3,437.4	3,800.2	4,478.4	5,523.4	6,256.3	6,995.2	7,625.7	7,989.7	8,239.8
Fransa	36,209.5	37,900.0	43,155.5	47,273.3	43,234.2	42,249.0	45,430.2	42,333.0	44,132.2	44,288.7	37,675.0	38,172.8
Almanya	34,769.2	36,507.1	41,897.5	45,976.1	41,889.6	41,876.4	46,822.3	43,981.7	46,386.1	47,716.1	40,996.5	41,895.0
Hindista	748.8	839.9	1,080.8	1,053.4	1,159.0	1,429.5	1,497.4	1,471.4	1,479.4	1,600.8	1,617.3	1,747.4
Endonezya	1,403.8	1,764.7	2,064.2	2,418.0	2,464.9	3,178.1	3,688.5	3,744.5	3,675.5	3,531.8	3,362.3	3,620.3
İtalya	32,066.3	33,486.0	37,890.2	40,953.8	37,130.1	35,969.1	38,379.3	34,918.7	35,703.9	35,239.2	29,866.5	30,231.8
Japonya	35,791.3	34,105.4	34,098.5	37,975.5	39,475.6	43,095.3	46,225.0	46,704.5	38,551.5	36,156.1	32,485.5	34,870.9
Kore	18,657.5	20,922.1	23,101.5	20,474.8	18,338.7	22,151.2	24,155.8	24,453.9	25,997.8	27,970.4	27,195.1	25,989.8
Meksika	7,893.9	8,680.5	9,222.8	9,578.5	7,661.2	8,861.4	9,730.2	9,720.5	10,197.4	10,350.8	9,009.2	8,414.9
Rusya	5,688.6	7,394.4	9,708.2	12,414.5	9,132.6	11,382.5	14,208.1	15,155.2	15,531.2	13,872.9	9,054.9	7,742.5
Suudi Arabistan	14,068.2	15,603.9	16,666.6	20,157.2	16,094.6	19,112.6	23,593.8	25,139.0	24,815.9	24,498.6	20,812.5	19,312.9
Güney Afrika	5,441.8	5,663.7	6,145.7	5,818.2	5,937.7	7,389.0	8,089.8	7,592.1	6,889.6	6,483.7	5,694.5	4,768.2
Türkiye	7,053.9	7,638.0	9,213.8	10,282.9	8,528.5	10,001.6	10,437.7	10,490.1	10,821.4	10,381.0	9,437.3	9,562.0
Birleşik Krallık	40,162.3	42,722.4	48,700.8	45,402.3	37,484.7	38,594.9	41,026.1	41,431.6	42,325.3	46,313.3	43,770.6	42,105.5
Birleşik Devletler	44,218.3	46,351.6	47,954.5	48,302.2	46,909.4	48,309.5	49,725.5	51,385.4	52,615.3	54,360.4	55,805.2	57,220.1

Kaynak: (IMF, 2017)

Tablo 2.6'da görüldüğü üzere 1980 yılında Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri hariç diğer ülke gruplarıyla Türkiye'nin tasarruf oranları aynı seviyede seyretmesine karşın 2016 yılında Türkiye, diğer ülke gruplarıyla karşılaştırıldığında tasarruf oranlarında hızlı bir düşüş yaşamıştır.

Tablo 2.6: Türkiye ve Ülke Gruplarının 1980-2016 Yılları Arasındaki Brüt Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Yüzde Payı

Ülke Grup İsmi	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Gelişmiş Ekonomiler	23,6	23,8	23,4	22,4	21,4	21,3	21,9	22,0	22,8	22,5	21,1	19,2	20,3	20,8	21,2	21,4	21,7	21,9	21,4
Önemli Gelişmiş Ekonomiler (G7)	23,6	23,2	22,5	21,4	20,3	19,9	20,5	20,5	21,3	21,0	19,5	17,5	18,4	18,9	19,4	19,6	19,9	20,2	19,7
Avrupa Birliği	22,8	23,0	22,3	22,1	21,8	21,6	22,1	21,9	22,6	23,1	21,9	19,7	20,5	21,4	20,9	21,1	21,2	21,7	22,1
Gelişmekte Olan Ülkeler	25,0	29,3	24,7	24,6	25,6	27,6	29,3	30,3	31,8	32,5	33,0	31,1	32,1	32,9	32,8	32,1	32,2	31,4	31,1
Gelişmekte Olan Asya	24,1	30,0	30,7	32,0	33,0	36,0	38,4	39,1	41,0	42,9	43,8	43,6	44,0	43,3	43,0	42,5	42,7	41,5	40,2
Gelişmekte Olan Avrupa	25,7	24,4	18,0	18,0	18,1	17,0	16,4	16,6	17,2	16,6	17,3	16,0	16,0	16,8	16,6	16,8	17,8	19,0	18,4
Orta Doğu ve Kuzey Afrika	39,6	27,5	32,7	29,3	28,7	32,0	34,4	39,8	41,8	41,9	43,1	33,1	35,8	40,5	39,7	37,2	33,7	23,9	21,3
Türkiye	23,2	22,3	17,0	17,0	17,3	15,1	15,7	15,4	16,0	15,2	16,0	12,6	13,8	14,7	14,0	13,5	12,9	12,4	11,7

Kaynak: (IMF, 2017)

1980-2016 yılları arasında OECD kurucu ülkeleri arasında özel tasarrufların gelişimine Tablo 2.7 aracılığıyla bakıldığında, özel tasarruf düzeyinin GSYH içindeki payının en yüksek olduğu ülkelerin başında, ortalama %37 ile Norveç, %29 ile Lüksemburg, %27 ile Hollanda'nın geldiği görülmektedir. Dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olan İngiltere'nin yurtiçi tasarruf oranı 1980 -2013 döneminde GSYH'nin ortalama olarak %13,8'i oranında gerçekleşerek OECD kurucu ülkeleri arasında tasarruf oranı en düşük seviyede gerçekleşen ikinci ülke olmuştur. Aynı dönemde ortalama tasarruf oranı %9 düzeyinde gerçekleşen İzlanda OECD kurucu ülkeleri arasında son sırada yer almaktadır.

Türkiye'de yurtiçi tasarruf oranı 2003-2013 döneminde düşerek %12,65 seviyesine kadar inmiştir. Türkiye'deki yurtiçi tasarruf oranları diğer 18 ülkeyle karşılaştırıldığında, 2003-2013 döneminde Portekiz, Yunanistan, İngiltere ve İzlanda hariç diğer OECD kurucu ülkelerinin tasarruf oranlarının Türkiye'den yüksek olduğu görülmektedir.

Ülkemizde ilgili yıllarda özel tasarrufların GSYH içerisinde ulaştığı boyut dalgalı seyrini sürdürmüştür. 2003'den itibaren OECD ülkelerinin tasarruf / GSYH oranı ortalamasının altında bir ortalamaya sahip olan Türkiye'nin özellikle 2009 Küresel Ekonomik Krizi'nden sonra ortalamanın daha da altında kaldığı görülmektedir.

Yani tasarruf oranı açısından rakiplerimizle arada 10 puana yakın fark oluşmaktadır. Yatırımlarla tasarruflar arasındaki farkın cari açığı gösterdiği düşünülürse, TCMB verilerine göre 2013 yılı cari işlemler açığı 65,4 Milyar Dolar gerçekleştiği için ortaya çıkan tasarruf açığı dış kaynaklarla finanse edilmek zorundadır. Türkiye'nin en önemli sorunlarından biri tasarrufların düşük olmasıdır. Tasarrufların düşük olması, yatırımların artırılmamasına ve cari açığın düşürülememesine neden olduğu için Türkiye'nin büyüme potansiyeli düşmektedir.

Tablo 2.7: OECD Ülkeleri 1980-2016 Yılları Arasında Toplam Brüt Yurtiçi Tasarrufların GSYH İçindeki Yüzde Payı İçindeki Yüzde Payı

Ülke	1980	1990	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Avusturya	26,1	25,7	23,7	22,9	24,7	24,6	24,9	24,7	25,1	26,7	28,0	24,2	25,1	25,6	25,8	25,9	25,8	25,7	25,4
Belçika	19,6	23,2	26,6	24,4	23,6	22,7	23,9	23,8	24,3	24,4	22,0	20,9	20,2	19,9	20,2	20,5	20,9	21,3	21,4
Kanada	22,5	17,3	23,6	22,2	21,0	21,2	23,0	24,0	24,4	24,1	23,6	18,1	19,0	18,9	19,2	19,5	19,8	20,2	20,3
Danimarka	19,8	20,3	22,6	23,5	22,9	23,1	23,4	25,2	25,7	24,7	24,5	20,7	21,2	21,1	21,1	20,8	20,4	20,1	20,9
Fransa	24,1	20,8	21,4	21,7	20,6	20,1	20,0	19,8	20,6	21,2	20,1	17,1	17,3	17,3	17,7	18,1	18,4	18,6	18,8
Almanya	22,2	25,1	20,1	19,5	19,3	19,3	21,8	22,0	24,1	25,9	25,2	21,5	22,8	22,2	22,1	22,1	22,3	22,1	21,9
Yunanistan	21,0	18,4	15,6	16,0	15,8	17,9	16,7	12,4	9,1	7,5	5,8	5,1	4,1	3,6	3,9	3,4	3,8	4,1	4,4
İzlanda	26,9	16,8	13,0	16,8	19,7	14,9	13,5	12,1	9,3	12,7	-4,0	3,7	4,7	15,7	19,1	17,8	17,6	17,0	17,5
İrlanda	15,4	19,4	23,6	22,1	21,1	23,4	24,1	23,7	24,5	21,9	16,6	11,0	10,1	11,2	11,6	11,5	11,9	12,4	13,0
İtalya	23,7	20,4	20,2	20,5	20,4	19,4	19,9	19,0	19,0	19,4	18,3	16,8	16,7	16,5	17,1	17,5	17,9	18,2	18,6
Lüksemburg	15,5	33,8	36,4	33,2	32,6	30,3	33,6	34,1	30,7	31,0	25,6	23,1	25,1	26,1	26,5	26,7	27,0	27,2	27,3
Hollanda	21,8	26,1	23,9	23,9	22,2	24,9	26,6	26,4	29,3	27,1	25,1	23,0	25,4	25,8	26,3	26,2	26,0	25,8	25,7
Norveç	29,5	25,1	35,4	35,1	31,5	30,5	32,7	37,4	39,2	37,7	39,9	33,3	34,2	37,2	37,3	37,1	37,0	37,0	37,1
Portekiz	31,1	28,4	17,8	17,2	17,3	16,9	15,8	13,3	12,4	12,7	10,6	8,9	8,9	9,2	8,7	10,5	10,7	11,1	11,7
İspanya	20,4	22,1	22,3	22,4	23,4	23,9	23,0	22,1	22,0	21,0	19,3	18,9	18,5	17,5	18,2	18,9	19,3	19,6	19,8
İsveç	19,2	20,8	22,8	23,2	22,1	24,1	23,5	24,5	27,2	29,6	28,9	23,4	24,5	26,5	29,1	29,6	30,1	31,2	31,7
Türkiye	23,2	22,3	17,0	17,0	17,3	15,1	15,7	15,4	16,0	15,2	16,0	12,6	13,8	14,7	14,0	13,5	12,9	12,4	11,7
Birleşik Krallık	18,3	16,4	15,0	15,4	15,3	15,1	15,0	14,5	14,1	15,6	15,0	11,8	12,4	13,2	14,5	15,8	16,9	17,8	18,6
Birleşik Devletler	19,4	15,8	18,1	16,5	14,7	13,9	14,5	15,1	16,2	14,3	12,4	10,9	11,6	12,4	14,3	15,3	15,5	15,5	15,4

Kaynak: (IMF, 2017)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TOKAT İLİNDE HANEHALKI TASARRUF EĞİLİMLERİNİN ANALİZİ

3.1. Tokat ili Tasarruflarının Görünümü

Finansal sistemin en önemli ve hacimli kurumlarından olan bankaların kredi ve mevduat görünümleri ülke düzeyindeki yatırımlar ve tasarruflar hakkında bilgi vermektedir.

Tablo 3.1: Tokat İli Toplam Banka Mevduatı (1988-2016)*

Yıllar	Tasarruf Mevduatı	Resmi Kuruluşlar Mevduatı	Ticari Kuruluşlar Mevduatı	Döviz Tevdiat Hesabı	Diğer Kuruluşlar Mevduatı	Kıymetli Madenler Depo Hesapları	Toplam
1988	53	3	13	35	2	0	108
1989	89	4	21	46	2	0	164
1990	118	8	33	72	6	0	238
1991	195	8	59	150	12	0	424
1992	323	12	126	313	24	0	800
1993	467	29	221	544	47	0	1.310
1994	1.054	46	337	1.569	102	0	3.110
1995	1.948	59	573	2.815	256	0	5.651
1996	4.440	483	937	5.343	417	0	11.624
1997	9.231	756	1.412	10.214	1.005	0	22.618
1998	18.208	655	2.175	17.130	1.758	0	39.926
1999	41.180	1.467	4.194	33.190	2.506	0	82.537
2000	45.088	3.526	6.846	46.395	6.813	0	108.668
2001	72.817	5.201	9.883	94.731	7.966	0	190.602
2002	101.430	6.482	18.388	124.327	8.598	0	259.225
2003	136.696	8.466	26.367	111.964	13.920	0	297.413
2004	159.236	15.554	31.853	127.973	7.283	0	341.899
2005	233.983	21.520	45.279	122.904	15.794	0	439.480
2006	291.661	27.774	44.311	161.204	24.591	0	549.541
2007	370.070	30.931	66.766	156.612	16.364	1	640.745
2008	475.558	29.672	81.239	173.995	17.141	424	778.029
2009	525.183	43.598	78.678	192.104	17.614	2.889	860.067
2010	662	71	114	194	21	7	1.071
2011	673	49	144	223	27	51	1.167
2012	721	45	169	230	24	72	1.260
2013	778	60	209	297	35	91	1.470
2014	867	97	166	374	40	75	1.618
2015	1.048	103	257	464	44	46	1.963
2016	1.269	124	291	517	57	73	2.331

Kaynak: (Türkiye Bankalar Birliği, 2017).* Veriler 2009 yılına kadar bin TL, 2010 yılından itibaren milyon TL cinsindedir.

Düzenli veri setine 1988-2016 dönemi için ulaşılan Tokat ilinin toplam mevduatlarının sürekli arttığı görülmektedir. Toplam mevduatlar içinde en yüksek payı bireysel tasarruf mevduatı ve döviz tevdiat hesabı oluşturmaktadır. Tokat ilinin ülke mevduatları içerisindeki payı incelendiğinde ise 2016 yılı itibariyle ülke mevduatının %15' ini (binde 15) oluşturmaktadır (Tablo 3.1).

Tablo 3.2: Tokat İli Kredi Durumu (1988-2016)*

Yıllar	İhtisas Kredileri				İhtisas Dışı Krediler	Toplam
	Tarım	Gayrimenkul	Mesleki	Denizcilik		
1988	38	15	12	0	15	80
1989	60	19	19	0	27	125
1990	92	37	33	0	64	226
1991	162	65	44	0	76	347
1992	264	108	65	0	164	601
1993	428	163	105	0	337	1.034
1994	704	217	196	0	233	1.349
1995	2.009	256	600	13	750	3.628
1996	4.763	351	1012	454	1.800	8.380
1997	8.307	458	1.883	1.127	4.775	16.550
1998	15.782	361	3.104	1.931	7.528	28.706
1999	25.122	293	4.673	2.511	10.545	43.144
2000	37.133	1.122	5.523	3.934	42.481	90.193
2001	15.081	511	2.304	5.132	23.407	46.435
2002	3.125	120	0	8.808	29.798	41.851
2003	3.358	147	4.783	11.035	82.531	101.854
2004	10.546	202	8.715	18.638	180.283	218.384
2005	20.163	202	15.224	23.192	325.149	383.930
2006	35.938	96	26.676	37.557	513.156	613.423
2007	50.706	76	51.112	31.449	707.746	841.089
2008	72.415	76	57.568	37.038	893.879	1.062.984
2009	112.150	0	64.636	45.004	957.788	1.181.587
2010	205	0	63	44	1.317	1.629
2011	286	0	50	69	1.816	2.222
2012	285	0	58	58	2.207	2.608
2013	312	0	87	42	2.638	3.079
2014	351	0	105	44	2.921	3.420
2015	415	18	1	172	3.138	3.745
2016	534	23	1	193	3.335	4.086

Kaynak: (Türkiye Bankalar Birliği, 2017).* Veriler 2009 yılına kadar bin TL, 2010 yılından itibaren milyon TL cinsindedir.

Kurumsal kredilerin alt kategorisini oluşturan ihtisas kredileri ilde bankacılık kesimi tarafından sağlanan toplam kredilerin sadece %18,4'ünü oluşturmaktadır. Ancak kredi türlerinin dağılımı ülke geneli ile karşılaştırıldığında, %6,6 olan ülke ortalamasının üstündedir. Yine toplam kredilerin %81,6'sını oluşturan ihtisas dışı krediler, ülke ortalaması olan %93,4'ün altındadır.

Bankacılıkta en önemli risklerden biri olan kredi-mevduat oranı 2016 yılı itibariyle %100'ün üzerine çıkmıştır. Bu durum, insanların tasarruf ettiklerinden daha fazla borçlandıklarını göstermektedir. 2000 yılı için %83 olan kredi-mevduat oranı, 2016 yılı itibariyle %175'e yükselerek %116 olan Türkiye ortalamasının da oldukça üstünde gerçekleşmiştir. Bu durum Tokat ilindeki bankaların mevduatının fon ihtiyacı olan kesimin kredilerini fonlayamadığını ve bireylerin tasarruf edebildiklerinden daha çok borçlandıklarını gösterir.

3.2. Araştırmanın Amacı, Kapsamı Ve Hipotezler

Bu araştırmanın amacı Tokat ilinde yaşayan hanehalklarının tasarruf davranışlarını etkileyen faktörleri araştırmaktır. Araştırma 1 Mayıs 2016 – 1 Temmuz 2016 tarihleri arasında Tokat il merkezinde yaşayan 430 hanehalkı ile görüşülerek yapılmıştır.

Araştırma kapsamında, Tokat il merkezinde yaşayan 430 hanehalkı ile görüşülerek sosyo-ekonomik faktörlerin hanehalkı tasarrufları üzerinde etkili olup olmadığı anket yardımıyla incelenmiştir. Bunlardan 40 adedi sağlıksız veriler içerdiğinden dolayı 390 adet anketin verileri analize dahil edilmiştir. Araştırmada bir bağımlı değişken, birden fazla bağımsız değişken bulunmaktadır. Tasarruf yapıp yapmama durumu bağımlı değişken, tasarruf yapıp yapmamayı etkileyecek sosyo-ekonomik ve demografik faktörler de bağımsız değişkendir. Bağımlı değişken nominal ölçekle ölçülmüş bir değişkendir. Bağımsız değişkenlerin ise bazıları nominal ölçekle, bazıları ordinal ölçekle ölçülmüştür. Ankette bireylere cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, meslek vb. demografik soruların yanısıra; bireyin aylık geliri, ek geliri geliri, eşinin geliri, hanehalkı toplam aylık geliri gibi ekonomik durumunu içeren sorular sorularak elde edilen veriler yorumlanmıştır.

Araştırmanın temel hipotezi şu şekilde ifade edilebilir:

H_0 : Sosyo-ekonomik faktörler hanehalkı tasarruf davranışı üzerinde etkili değildir.

H_1 : Sosyo-ekonomik faktörler hanehalkı tasarruf davranışı üzerinde etkilidir.

Temel hipotezin geçerliliği test edilerek sosyo-ekonomik faktörlerin Tokat ilinde yaşayan hanehalkının tasarruf davranışı üzerinde etkili olup olmadığı incelenecektir. Hem Tokat ilinde yaşayan hanehalkının tasarruf davranışlarını (tasarruf yapıp-yapmama durumu) öğrenmek hem de Tokat ilinde hanehalkı tasarruf davranışlarını belirleyen faktörler hakkında herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

3.3.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklem

Araştırma 1 Mayıs – 1 Temmuz 2016 tarihleri arasında yapılmış, 192.065 nüfusu olan Tokat il merkezi araştırmanın evrenini oluşturmuştur. İl merkezinden basit rassal örnekleme yoluyla 390 hanehalkı seçilmiştir. Basit rassal örneklem almanın ana prensibi her bir anakütle elemanın aynı olasılıkla örneğe girebilmesidir.

3.3.2. Verilerin Toplanması ve Analiz

Araştırmanın verileri Tokat il merkezinde yaşayan 390 hanehalkına demografik bilgilerini, tasarruf yapıp yapmama durumlarını, tasarruf düzeylerini belirlemeyi amaçlayan 24 çoktan seçmeli soru ve Likert ölçeği kullanılarak hazırlanan sorulardan oluşan anket yüz yüze uygulanmıştır. Veriler örnekleme oluşturan Tokat il merkezinde yaşayan hanehalkına yönelik 1 Mayıs 2016-1 Temmuz 2016 tarihleri arasında yürütülen saha çalışması sonucu elde edilmiştir. Bu şekilde toplanan veriler SPSS programı yardımıyla frekans ve binary lojistik regresyon analizleri ile araştırma hipotezi test edilmiştir.

3.3.3. Araştırmaya Katılanların Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Ait Veriler

Bu kısımda araştırmanın anket kısmına katılan Tokat il merkezinde yaşayan hanehalklarının demografik bilgilerine, tasarruf durumlarına ait bilgiler tablolar halinde yer almaktadır.

Tablo 3.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılanların %71,3’ü erkek, % 28,7’si kadındır.

Katılımcıların medeni durumuna bakıldığında %77,4'ünün evli, %17,2'sinin bekar ve %5,4'ünün dul/boşanmış olduğu görülmektedir. Ankete katılanların %77,4'ünün evli olması, çocuk sahibi olan hanehalkı sayısının yüksek olması ihtimalini güçlendirmektedir.

Ankete katılanların yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, %30,3 ile yaşları 25-34 ve %31,5 ile yaşları 35-44 arasında olan katılımcıların oranının birbirine oldukça yakın olduğu görünmektedir. Aynı zamanda 18-44 yaşları arası toplamda %65,6 olan katılımcı sayısı, araştırmaya katılanların büyük çoğunluğunun genç ve orta yaşta olduğunu göstermektedir.

Tablo 3.3'de ankete katılanların eğitim durumları ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Katılımcıların %79,2 ile büyük çoğunluğunun lise mezunu ve üstü olduğu anlaşılmaktadır. Ceritoğlu ve Eren (2013), "Türkiye'nin Nüfus ve Sosyal Yapısındaki Değişimlerin Hanehalkı Tasarrufları Üzerindeki Etkileri" adlı çalışmasında eğitim seviyesinin artmasının hanehalkı tasarrufları üzerinde olumlu yönde önemli etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Bu durum üniversite mezunu hanehalklarının sürekli gelirlerinin daha yüksek olması ve hanehalkı tasarruflarına katkısının daha yüksek olması ile açıklanabilir. Yine ankete katılanların %20,8'inin İlkokul/İlköğretim, %46,1'sinin lise, %4,6'ünün yüksek lisans/doktora mezunu olduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların meslek gruplarına dağılımını incelendiğinde %22,1'ünün memur, %23,7'inin işçi, %30,2'sinin kendi nam ve hesabına çalışan, %10,4'ünün çiftçi, %7,4'unun emekli ve %6,2'unun diğer mesleklerden olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 3.3'de görüldüğü gibi Tokat il merkezinde ikamet eden hanehalkının %3,8'inin aylık geliri 0-1000 TL arasında, %45,1'in aylık geliri 1001-3000 TL arasında ve %51,1'inin geliri ise 3001 TL ve üstündedir. Hanehalkının toplam aylık geliri incelendiğinde ankete katılan hanehalklarının %7,1'inin 0-2000 TL arasında, %33,1'inin 2001-4000 TL arasında, %40,8'inin 4001-7000 TL arasında ve %19'unun ise 7001 TL ve üstü toplam aylık gelire sahip olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3.3'de örneklem grubunun hanehalkı tipi incelendiğinde ankete katılanların %65,1'inin evli ve çocuk sahibi olduğu, %12,8'inin evli olduğu ancak

çocuğunun olmadığı, %10,8'inin yalnız yaşadığı, %11,3'ünün anne ve babasıyla yaşadığı belirlenmiştir.

Tablo 3.3: Ankete Katılan Hanehalklarının Sosyo-Ekonomik Özelliklerine Göre Dağılımı

Sosyo-Ekonomik Özellik		Frekans (n)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	112	28,7
	Erkek	278	71,3
	Toplam	390	100
Medeni Durum	Evli	302	77,4
	Bekar	67	17,2
	Dul/Boşanmış	21	5,4
	Toplam	390	100
Yaş	18-24	15	3,8
	25-34	118	30,3
	35-44	123	31,5
	45-54	84	21,5
	55 ve üstü	50	12,9
	Toplam	390	100
Eğitim Durumu	İlkokul/İlköğretim	81	20,8
	Lise ve Dengi	180	46,1
	Üniversite	111	28,5
	Yüksek Lisans/Doktora	18	4,6
	Toplam	390	100
Meslek	Memur	86	22,1
	İşçi	93	23,7
	Kendi Nam ve Hesabına Çalışan	118	30,2
	Çiftçi	41	10,4
	Emekli	29	7,4
	Diğerleri	23	6,2
	Toplam	390	100
Aylık Gelir	0-1000	15	3,8
	1001-3000	176	45,1
	3001 ve üstü	199	51,1
	Toplam	390	100
Hanehalkı Tipi	Yalnız Yaşıyorum	42	10,8
	Annem ve Babamla Yaşıyorum	44	11,3
	Evliyim ve Çocuğum Var	254	65,1
	Evliyim, Çocuğum Yok	50	12,8
	Toplam	390	100
Hanehalkı Toplam Aylık Geliri	0-2000 TL	28	7,1
	2001-4000 TL	129	33,1
	4001-7000 TL	159	40,8
	7001 TL ve Üstü	74	19
	Toplam	390	100
Ek Gelir	Yok	233	54,3
	Emekli Maaşı	26	6,1
	Kira	76	17,7
	Yaşlılık Maaşı	1	0,2
	Karşılıksız Yardım	17	4,0
	Nafaka	4	0,9
	Miras	17	4,0
	Diğerleri	55	12,8
	Toplam	429	100
Konut Mülkiyet Durumu	Ev Sahibi	248	63,6
	Lojman	21	5,4
	Kiracı	104	26,7
	Diğerleri*	17	4,3
	Toplam	390	100

Ankete katılan hanehalklarının %63'6'sının kendi evinde, %26'sının kiralık bir evde, %5,4'ünün lojmanda, %4,3'ünün diğer şekillerde bir konutta ikamet ettikleri tespit edilmiştir. Diğer şekilde ikamet edenleri kira ödemedi bir yakının evinde ikamet eden ve bakım evinde yaşayan bireyler oluşturmaktadır.

Tablo 3.3' de katılımcıların bir ay içinde elde ettiği ek gelirler yer almaktadır. Bazı katılımcıların birden fazla ek gelirinin olması neticesinde örneklem grubunun sayısı 390'dan 429'a çıkmıştır. Katılımcıların %54,3'ünün herhangi bir gelirinin olmadığı görülmektedir. Kira geliri elde eden 76 hanehalkının toplam hanehalkına oranı %17,5'dir. Diğer bir ifadeyle, katılımcıların yaklaşık %18'lik kısmının tasarruflarını gayrimenkule yönlendirdiği ya da miras sahibi olduğu sonucuna ulaşılabılır. Aynı veya nakdi karşılıksız yardım geliri elde edenlerin oranı %4,0'dür. Emekli maaşı elde edenlerin oranı %6,1'dir. Bu oran ankete katılan bireylerin emekli olduktan sonra çalışmaya devam ettiği ihtimalini güçlendirmektedir. Katılımcıların %5,1'i yaşlılık maaşı, miras ve nafaka geliri elde etmektedir. Ayrıca anket çalışmasına katılan 55 kişi ek gelir olup olmadığı sorusuna ek iş geliri, tarım geliri ve aile yardımı cevaplarını vermiştir.

3.3.4. Katılımcıların Tasarruf Davranışları Özellikleri

Anket çalışmasına katılan örneklem grubunun içinde tasarruf yapanların oranı %59,2, tasarruf yapmayanların oranı %40,8'dir.

Tablo 3.4: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Oranlarına İlişkin Dağılımları

Tasarruf Durumu	Frekans(n)	Yüzde(%)
Tasarruf Yapıyorum	231	59,2
Tasarruf Yapmıyorum	159	40,8
Toplam	390	100

Tablo 3.5' de tasarrufların hangi sıklıkla yapıldığına bakıldığında katılımcıların %53,6'sının her ay, %3,6'sının 3 ayda bir, %0,8'inin 6 ayda bir, %1,3'ünün yılda bir defa tasarruf yaptığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3.5: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Sıklığına İlişkin Dağılımları

Tasarruf Sıklığı	Frekans(n)	Yüzde(%)
Her Ay	209	53,6
3 Ayda Bir	14	3,6
6 Ayda Bir	3	0,8
Yılda Bir Defa	5	1,2
Diğerleri	159	40,8
Toplam	390	100

Tablo 3.6' da anket çalışmasına katılan 390 bireyden tasarruf yapmayan 159 kişinin tasarruf yapmama nedenleri yer almıştır. Katılımcıların birden fazla seçenek işaretlemesinden dolayı 276 sonuç ortaya çıkmıştır. Hanehalkının %29,4'ü borçlarından dolayı, %16,4'ü yeterli gelirin olmamasından dolayı, %0,1'i çalışmadığı için, %14,5'i hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden dolayı, %10,1'i alışveriş alışkanlıklarından dolayı tasarruf yap(a)mamaktadır. Diğer bir ifadeyle katılımcıların %70,5'lük kesimi harcanabilir gelirleriyle sadece tüketimlerinin tamamını veya bir kısmını karşılayabilmektedir. Yine katılımcıların %3,6'sı ailesine destek olmasından dolayı, %2,2'si bankalara ve diğer finans kurumlarına güvensizliğinden dolayı, %13,8'si yeterli varlığa sahip olduğu için, %5,5'i tasarruf dışı yatırımları olduğu için ve %4,4'ü diğer nedenlerden dolayı (şans oyunları bağımlılığı, alkol sorunu vs.) tasarruf yapmamaktadır.

Tablo 3.6: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Yapmama Nedenlerine İlişkin Dağılımları (Birden Fazla Seçenek İşaretlenmiş)

Tasarruf Yapmama Nedeni	Frekans(n)	Yüzde(%)
Yeterli Gelirim Yok	45	16,4
Borçlarımdan Dolayı	81	29,4
Çalışmadığım İçin	1	0,1
Aileme (anneme ve babama destek) Destek Olduğumdan	10	3,6
Alışveriş Alışkanlıklarımdan Dolayı	28	10,1
Bankalara ve Diğer Finans Kurumlarına Güvensizlik	6	2,2
Tasarrufa İhtiyacım Olmadığımdan Yani Yeterli Varlığa Sahip Olduğum İçin	38	13,8
Hayat Pahalılığı, Ekonomik Kriz vs. Nedenlerden	40	14,5
Tasarruf Dışında Yatırımlarım Var	15	5,5
Diğerleri	12	4,4
Toplam	276	100

Tablo 3.7’ de anket çalışmasına katılan 390 bireyden tasarruf yapan 231 kişinin tasarruf yapma nedenleri yer almıştır. Katılımcıların birden fazla seçenek işaretlemesinden dolayı 546 sonuç ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %21,6’sı ev, araba almak için, %15’i gelecekte yüksek bir hayat standardı için, %5,1’i ise faiz geliri elde etmek için tasarruf yapmaktadır. Diğer bir ifadeyle %41,7’lik kesim refah seviyesini daha da yükseltmek için tasarruf yapmaktadır. Ankete katılanların %11,5’i beklenmedik durumlara karşı güvence, %4,2’si ise emeklilik döneminde maaşı düşeceği için tasarruf yapmaktadır. Bu durum %15,7’lik kesimin gelecek kaygısıyla tasarruf yaptığı sonucunu ortaya çıkarır. Yine bireylerin %17,6’sının çocuklarının eğitimlerinden dolayı, %6,8’sinin evlilik/tatil gibi durumlardan dolayı, %12,1’i aileden gelen gelenekten dolayı, %6,1’inin diğer nedenlerden dolayı tasarruf yaptığı gözlemlenmiştir.

Tablo 3.7: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Yapma Nedenlerine İlişkin Dağılımları (Birden fazla seçenek işaretlenmiş)

Tasarruf Yapma Nedeni	Frekans(n)	Yüzde(%)
Çocuklarım İçin (Eğitim ve Gelecekleri İçin)	96	17,6
Beklenmedik Durumlara (hastalık, işsizlik vs.) Karşı Güvence İçin	63	11,5
Emeklilik İçin (Emeklilik Döneminde Maaşım Düşeceğinden)	23	4,2
Evlilik/Tatil Gibi Nedenlerden Dolayı	37	6,8
Faiz Geliri Elde Etmek İçin	28	5,1
Aile Geleneği, Özel Bir Nedeni Yok	66	12,1
Gelecekte Yüksek Bir Hayat Standardı İçin	82	15,0
Ev/Araba Almak İçin	118	21,6
Diğerleri	33	6,1
Toplam	546	100

Tablo 3.8: Ankete Katılan Hanehalklarının Yaptıkları Tasarruf Miktarlarına İlişkin Dağılımları

Aylık Tasarruf Miktarı	Frekans(n)	Yüzde(%)
0-500 TL	28	7,2
501-1000 TL	78	19,7
1001-2000 TL	63	16,2
2001-3000 TL	35	9,0
3001-4000 TL	13	3,3
4001-5000 TL	6	1,5
5001 TL ve Üzeri	8	2,1
Tasarruf Yok	159	40,8
Toplam	390	100

Tablo 3.8’de “Aylık tasarruf miktarınız yaklaşık ne kadardır?” sorusuna verilen cevapların dağılımı görülmektedir. Hanehalkının %40,8’i hiç tasarruf yapmazken, %19,7’si 501-1000 TL arası tasarruf yapmaktadır. Görüldüğü üzere Tokat il merkezinde yaşayan hanehalklarından tasarruf yapanların önemli bir kısmı (176 kişi) 501-3000 TL arası tasarruf yapmaktadır. Yine hanehalklarının %7,2’si 0-500 TL, %9,0’u 2001-3000 TL, %3,3’ü 3001-4000 TL, %1,5’i 3001-4000 TL aralığında ve %2,1’i 5001 TL ve üzeri tasarruf yapmaktadırlar (Tablo 3.8).

Tablo 3.9 katılımcıların tasarruf yaparken tercih ettikleri tasarruf araçlarını göstermektedir. Araştırmaya katılan hanehalklarının tasarruflarını değerlendirirken %25,8 ile en fazla yastık altı altını tercih ettikleri görülmektedir. Bunu %21,2 ile vadesiz banka mevduat hesabı takip etmektedir. Yine tasarrufların en çok değerlendirildiği araçlardan biri %11,7 ile banka altın hesabıdır. Tasarruf araçlarından yastık altı altın, banka vadeli ve vadesiz mevduat hesabının en çok tercih edilenler olduğu göz önünde bulundurulursa, Tokat hanehalkının geleneksel tasarruf araçlarını kullandıkları sonucuna ulaşılabilir.

Tablo 3.9: Ankete Katılan Hanehalklarının Tercih Ettikleri Tasarruf Araçlarına İlişkin Dağılımları

Tasarruf Şekli	Frekans(n)	Yüzde(%)
Yastık Altı Altın	102	25,8
Bankada Altın Hesabı	47	11,7
Banka (Vadesiz Hesap)	84	21,2
Banka (Vadeli Hesap)	32	8,1
Döviz	44	11,1
Bireysel Emeklilik Fonları	38	9,7
Repo	6	1,5
Hisse Senedi	33	8,3
Devlet Tahvili/Hazine Bonosu	5	1,3
Diğerleri	5	1,3
Toplam	396	100

Tablo 3.10’ da Tokat il merkezinde anket çalışmasına katılan tasarruf yapmayan hanehalklarına gelecekte tasarruf düşüncelerinin olup olmadığı da sorulduğunda, 159 katılımcının %48,4’ünün gelecekte tasarruf yapmak istemediği, %51,6’sının gelecekte tasarruf yapmak istediği tespit edilmiştir.

Tablo 3.10: Ankete Katılan Tasarruf Yapmayan Hanehalklarının Gelecekteki Tasarruf Düşüncelerine İlişkin Dağılımları

Gelecekte Tasarruf Düşüncesi	Frekans(n)	Yüzde(%)
Evet	82	51,6
Hayır	77	48,4
Toplam	159	100

Tablo 3.11’de gelecekte tasarruf yapmak isteyen katılımcılar incelendiğinde 390 kişilik örneklem grubunda 82 kişinin gelecekte tasarruf yapmak istediği sonucuna ulaşılmıştır. Kalan 308 kişi, içinde bulunduğu dönemde tasarruf yapan veya tasarruf yapmayı gelecekte de tasarruf yapmak istemeyen hanehalklarını oluşturmaktadır. Gelecekte tasarruf yapmak isteyen hanehalkının %18,5’i en erken 1 yıl, %2,1’i en erken 6 ay, %0,2 si en erken 3 ay, %0,2 si en erken 1 ay sonra tasarruf yapmak istemektedir. 82 kişiden 72’si ise 1 yıl ve üzeri dönemde tasarruf yapmak istemektedir.

Tablo 3.11: Ankete Katılan Tasarruf Yapmayan Hanehalklarının Gelecekteki Tasarruf Zamanlarına İlişkin Dağılımları

Gelecekte Tasarruf Zamanı	Frekans	Yüzde(%)
1-3 Ay	1	0,2
3-6 Ay	1	0,2
6-12 Ay	8	2,1
1 Yıl ve Üzeri	72	18,5
Diğerleri	308	79
Toplam	390	100

Tablo 3.12’de Katılımcıların %55,1’i tasarruf yapıp yapmama konusunda çevre etkisine ilişkin soruya “hayır, etkilemez” cevabını verirken, %44,9’u “evet, etkiler” cevabını vermiştir.

Tablo 3.12: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Konusunda Çevre Etkisine İlişkin Dağılımları

Çevrenin Tasarrufa Etkisi	Frekans(n)	Yüzde(%)
Evet, Etkiler	175	44,9
Hayır, Etkilemez	215	55,1
Toplam	390	100

Tokat il merkezinde yaşayan hanehalklarının tasarruf davranışları hakkında bilgi edinmek amacıyla katılımcılara 5’li Likert ölçeğine göre oluşturulmuş sorular

yöneltilmiştir. Tablo 3.13’de “Tasarruf yapmam, çünkü tasarruf yapmak benim için çok zor” ifadesine katılımcıların %30,3’ü kesinlikle katılıyorum, %25,4’ü kesinlikle katılmıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. “Harcama Yaparken Gelirimi ve Bütçemi Göz Önünde Bulundururum” ifadesi %42,9 ve “Ürün ya da Hizmet Satın Alırken Gerçekten Gerekli Olup Olmadığına Bakarım” ifadesi %42,3 ile en yüksek oranda olumlu, “Param Olduğunda Hemen Harcarım” ifadesi %32,3 ve “Gördüğümde Hoşlandığım Şeyi Hemen Satın Alırım” ifadesi %27,9 ile en yüksek oranda olumsuz tercihlerin belirtildiği ifadeler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 3.13: Ankete Katılan Hanehalklarının Tasarruf Davranışları Sorularına Verdikleri Cevaplara İlişkin Dağılımlar

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Tasarruf Yapmam, Çünkü Tasarruf Yapmak Benim İçin Çok Zor						
Frekans	99	48	29	96	118	390
Yüzde (%)	25,4	12,3	7,4	24,6	30,3	100
Ürün ya da Hizmet Satın Alırken Gerçekten Gerekli Olup Olmadığına Bakarım						
Frekans	25	45	37	118	165	390
Yüzde (%)	6,4	11,5	9,5	30,3	42,3	100
Ürün ya da Hizmet Satın Alırken Fiyat Karşılaştırması Yaparım						
Frekans	24	50	30	120	166	390
Yüzde (%)	6,2	12,8	7,7	30,7	42,6	100
Tasarruf Yapabilmek İçin Harcamalarımı Azaltmayı Hedeflerim						
Frekans	46	100	72	104	68	390
Yüzde (%)	11,8	25,6	18,5	26,7	17,4	100
Harcama Yaparken Gelirimi ve Bütçemi Göz Önünde Bulundururum						
Frekans	20	27	45	131	167	390
Yüzde (%)	5,1	6,9	11,5	33,6	42,9	100
Param Olduğunda Hemen Harcarım						
Frekans	126	146	62	44	12	390
Yüzde (%)	32,3	37,4	15,9	11,3	3,1	100
Haftalık/aylık Bütçe Yaparım.						
Frekans	29	63	39	132	127	390
Yüzde (%)	7,4	16,2	10,0	33,8	32,6	100
Gördüğümde Hoşlandığım Şeyi Hemen Satın Alırım.						
Frekans	109	120	57	70	34	390
Yüzde (%)	27,9	30,8	14,6	17,9	8,8	100

3.3.5. Tokat İlinde Hanehalkı Tasarruf Davranışını Belirleyen Faktörlere Ait Ampirik Bulgular

Bu araştırmada materyal olarak Tokat il merkezinde yapılan anket çalışması sonucu elde edilen veriler kullanılmıştır. Hanehalkının tasarruf davranışını etkileyebilecek faktörler belirlenmiş ve buna uygun olarak bir anket formu geliştirilmiştir. Analiz sonucunda Tokat il merkezinde yaşayan hanehalklarının tasarruf davranışını belirlemede etkili olan sosyo-ekonomik değişkenler tespit edilmiştir.

Tablo 3.14: Lojistik Regresyon Modeline Göre Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken Tanımı (N=390)	Değişken Gösterimi	Ortalama	Standart Sapma
Tasarruf Durumu (0=hayır, 1=evet)	TSRRFD	0,59	0,492
Katılımcının Cinsiyeti (bayan=0, bay=1)	CNS	0,71	0,453
Katılımcının Medeni Durumu (Evlili=1; değilse=0)	MDNDRM	0,77	0,419
<u>Katılımcının Yaşı</u>	YAŞ		
<25 yaş=1; değilse=0	YAŞ1	0,04	0,193
25≤yaş≤34=1; değilse=0	YAŞ2	0,30	0,460
35≤yaş≤44=1; değilse=0	YAŞ3	0,32	0,465
45≤yaş≤54=1; değilse=0	YAŞ4	0,22	0,412
Yaş<55=1; değilse=0	YAŞ5	0,01	0,113
<u>Katılımcının Eğitimi</u>	EĞT		
İlkokul/İlköğretim=1; değilse=0	EĞT1	0,21	0,460
Lise=1; değilse=0	EĞT2	0,46	0,499
Üniversite=1; değilse=0	EĞT3	0,28	0,452
Yüksek Lisans/Doktora=1; değilse=0	EĞT4	0,05	0,210
<u>Katılımcının Mesleği</u>	MSLK		
Memur=1; değilse=0	MSLK1	0,22	0,415
İşçi=1; değilse=0	MSLK2	0,24	0,427
Kendi nam ve hesabına çalışan=1; değilse=0	MSLK3	0,30	0,460
Çiftçi=1; değilse=0	MSLK4	0,11	0,307
Emekli=1; değilse=0	MSLK5	0,07	0,263
Gelir	GLR	0,30	0,403
Katılımcının Çocuk Sahipliği (evet=1; değilse=0)	ÇCKS	0,69	0,461
Katılımcının Eş Çalışma Durumu (evet=1; değilse=0)	EŞÇLŞM	0,53	0,500
Katılımcının Ek Geliri (evet=1; değilse=0)	EKGLR	0,25	0,404
Ev Sahipliği (evet=1; değilse=0)	EVSH	0,64	0,482

Anket uygulanan hanehalkının sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin tanımlayıcı istatistikler tablo 3.14'te verilmiştir. Araştırmadaki bağımlı değişken Tokat il

merkezinde tasarruf yapma(ma) durumudur. Ayrıca tasarruf yapma durumu “1” ile yapmama durumu “0” ile kodlanmıştır.

Tablo 3.15’ deki regresyon sonuçlarına göre ÇCKS değişkeni, GLR değişkeni ve EĞT2 değişkeni %1, MSLK3 ve EĞT3 değişkeni %5, MSLK1 değişkeni %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı (önemli) bulunmuştur. Parametresi anlamlı bulunan ÇCKS değişkenine ait 0,015 olarak bulunan odds (bahis) oranı, diğer şartlar sabitken çocuk sahibi olmanın bireyin tasarruf yapma bahsini 0,015 kat azaltabileceğini ifade eder. Çocuk sayısına bağlı olarak hanehalkı büyüklüğünün tasarruf davranışları üzerinde negatif etkisini gösteren bulgular diğer çalışmalarda (Zhu, 2004; Şengür ve Taban, 2016; Abdelkhalek vd. 2010) ulaşılan sonuçlarla benzerlik göstermektedir. Şengür ve Taban (2016), Türkiye’deki hanehalkı büyüklüğünün hanehalkı tasarrufları azaltıcı etkisi olduğu sonucu ulaşmıştır.

Tablo 3.15: Tasarruf Yapma Durumuna İlişkin Lojistik Regresyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	B	St. hata	Wald	p	Exp(B)
CNS	-0,069	0,377	0,033	0,856	0,934
EVSH	0,407	0,325	1,568	0,21	1,503
EKGLR	0,489	0,332	2,177	0,14	1,631
EŞÇLŞM	0,134	0,358	0,14	0,708	1,143
ÇCKS	-4,168	1,532	7,397	,007*	0,015
MSLK1	1,296	0,667	3,77	,052***	3,655
MSLK2	0,711	0,689	1,065	0,302	2,036
MSLK3	1,368	0,657	4,336	,037**	3,929
MSLK4	0,834	0,736	1,284	0,257	2,301
MSLK5	0,447	0,816	0,3	0,584	1,563
YAŞ2	0,859	0,577	2,214	0,137	2,36
YAŞ3	0,484	0,478	1,025	0,311	1,623
YAŞ4	-0,142	0,474	0,09	0,765	0,868
YAŞ5	1,116	1,014	1,209	0,271	3,051
EĞT1	1,182	0,738	2,563	0,109	3,259
EĞT2	2,179	0,672	10,529	,001*	8,841
EĞT3	1,468	0,656	5,005	,025**	4,342
GLR	0,483	0,108	19,97	,000*	1,621
MDNDRM	-1,069	0,93	1,32	0,251	0,343
Constant	0,387	0,116	11,126	0,001	1,472

Not: *, **, *** simgeleri sırasıyla %1, %5, %10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

MSLK1 değişkeni için 3,655 olarak bulunan odds (bahis) oranının anlamı, bireyin memur olması diğer mesleklere göre tasarruf yapma bahsini 3,655 artıracakını ifade etmektedir. Issahaku (2011), maaşlı çalışanların diğer meslek gruplarından (çiftçiler, girişimciler) daha fazla tasarruf ettiği sonucuna ulaşmıştır.

MSLK3 değişkeni için 3,929 olarak bulunan odds (bahis) oranının anlamı ise, bireyin kendi nam ve hesabına çalışmasının diğer mesleklere göre tasarruf yapma bahsini 3,929 kat artıracakını ifade etmektedir. Uzay (2012), Kayseri'deki girişimcilerin işletmelerini büyütme ve yeni girişimlerde bulunmak amacıyla tasarruf eğilimlerini yüksek tuttuğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca Kelley ve Williamson (1968), tüccar, esnaf ve iş sahiplerinin tasarruf eğilimlerinin diğer meslek gruplarının üzerinde olduğunu bulgulamıştır. Aktaş vd. (2012) de kendi hesabına çalışanların ve işverenlerin toplumun önemli tasarrufçuları olduğunu belirtmektedir.

EĒT2 değişkeni için 8,841 olarak bulunan odds (bahis) oranının anlamı, bireyin lise mezunu olmasının diğer bireylerin eğitim seviyelerine göre tasarruf yapma bahsini 8,841 artıracakını ifade etmektedir. EĒT3 değişkeni için 4,342 olarak bulunan odds (bahis) oranının anlamı, bireyin üniversite mezunu olmasının diğer bireylerin eğitim seviyelerine göre tasarruf yapma bahsini 4,342 artıracakını ifade etmektedir. Araştırmada lise mezunu olanların tasarruf yapma bahsinin, üniversite mezunu olanların tasarruf yapma bahsinden fazla olmasının nedeni, örneklem grubunun büyük çoğunluğunu lise mezunu kesimin oluşturmasıdır. Stiglitz (1996), Asya Kaplanlarının (Tayvan, Singapur, Hong Kong ve Güney Kore) tasarrufları özendirici politikaları beşeri sermaye ile destekledikleri için yüksek bir ekonomik büyümeyi sağladıklarını savunmaktadır (Özlale, 2012: 2). ING Bank'ın Kasım 2015 yılında açıkladığı "Türkiye'nin Tasarruf Eğilimleri Araştırması" 3. yıl sonuçları verilerine göre, eğitim seviyesinin yükselmesinin sistem içi tasarrufların artmasını sağladığı gözlemlenmiştir.

GLR değişkeni için 1,621 olarak bulunan odds oranı, diğer şartlar sabitken bireyin gelirindeki bir birimlik artışın bireyin tasarruf yapma bahsini 1,621 kat artırabileceğini ifade etmektedir. Bu sonuç, kişi başı gelirdeki artışın özel tasarrufları artıracakını belirten yaşam boyu gelir hipoteziyle örtüşmektedir. Ayrıca sürekli gelir hipotezini de desteklemektedir. Türkiye'de ise bireylerin tasarruf davranışları üzerinde etkili olan unsurları inceleyen ulusal ve uluslararası literatürde bu bulguyu destekleyen

çok sayıda çalışmaya (Carroll, Weil ve Agrawal, 2001; Rossi, 1988; Çolak ve Öztürkler, 2012; Abidoğlu ve Berber, 2009; Cilasun ve Kırdar, 2009; Aktaş vd., 2012) rastlanmaktadır.

Çalışmadaki diğer bağımsız değişkenlerden CNS, MDNDRM, EVSH, EKGLR, EŞÇLŞM, MSLK2, MSLK4, MSLK5, YAŞ, EĞT1 ile bağımlı değişken tasarruf durumu arasında herhangi bir ilişki bulunamamıştır.

3.3.5.1. Modelin Uyum İyiliğinin Gözden Geçirilmesi

Araştırmada oluşturulan modelin uyum iyiliğini değerlendirmek için en yaygın kullanılan testlerden biri Omnibus ve Wald istatistikleridir (Oktay ve Orçanlı, 2014: 77-78). Parametrelerin anlamlılığının sınanmasında Hosmer-Lemeshow testi ve doğru sınıflama oranları gibi yöntemler de kullanılmaktadır.

Tablo 3.16' da Omnibus testine göre modelin %1 anlamlılık düzeyinde anlamlı olduğu gözlemlenmektedir.

Tablo 3.16: Model Katsayılarının Omnibus Testleri

		Ki-Kare	Serbestlik Derecesi	Önem Düzeyi
Adım 1	Step	90,661	19	0,000
	Block	90,661	19	0,000
	Model	90,661	19	0,000

Lojistik regresyon modelini genel olarak test eden Hosmer-Lemeshow test istatistiği, sabit terim dışındaki tüm logit katsayılarının sıfıra eşit olup olmadıklarını sınamaktadır. H-L test istatistiğine ilişkin Ki-kare değerleri modelde hesaplanmış ve 8 serbestlik derecesinde H_0 hipotezi kabul edilmiştir.

Bu istatistiğe yönelik hipotez,

H_0 : Parametreler belirleyicilik açısından iyi bir ayrımcılığa sahip

H_1 : Parametreler belirleyicilik açısından iyi bir ayrımcılığa sahip değil

Modelin ki-kare değeri 12,591 tablo ki-kare değeri olan 20,09'dan (Model Ki-kare(χ^2)= 12,591 < $\chi^2_{(0,01;8)}=20,09$) küçük olduğundan sıfır hipotezi kabul edilir.

Parametrelerin belirleyicilik açısından iyi bir ayrımcılığa sahip olduğu ve model uyumunun iyi olduğu sonucuna ulaşılabilir. Lojistik regresyon modelinin tasarruf yapan ve yapmayan hanehalklarını ayırmada yeterli bir model olduğu bulunmuştur.

Tablo 3.17: Hosmer-Lemeshow Testi

Adım	Ki-kare	Serbestlik Derecesi (df)	p-değeri
1	12,591	8	,127

Tablo 3.18: Hosmer-Lemeshow Testi İçin Gözlenen ve Beklenen Frekanslar

		Tasarruf Yapıyorsunuz?		Tasarruf Yapıyorsunuz?		Total
		Tasarruf Yapmıyorum		Tasarruf Yapıyorum		
		Gözlenen	Beklenen	Gözlenen	Beklenen	
Adım	1	24	27,629	5	4,371	32
	2	18	22,358	13	8,642	31
	3	18	18,109	13	12,891	31
	4	21	15,560	10	15,440	31
	5	15	12,795	16	18,205	31
	6	11	9,875	20	21,125	31
	7	9	7,659	22	23,341	31
	8	1	5,379	30	25,621	31
	9	3	3,711	28	27,289	31
	10	2	1,925	27	27,075	29

Modelin uyum iyiliğini test etmede kullanılan diğer yöntemlerden biri de Tablo 3.19' da yer alan sınıflandırma tablosudur.

Tablo 3.19: Tasarruf Durumu Modeline İlişkin Sınıflandırma Tablosu

Gözlenen		Beklenen		
		Tasarruf Yapıyorsunuz?		Doğruluk Yüzdesi
		Tasarruf Yapmıyorum	Tasarruf Yapıyorum	
Tasarruf Durumu	Tasarruf Yapmıyorum	74	51	59,2
	Tasarruf Yapıyorum	35	149	81,0
Toplam Yüzde				72,2

Tablo 3.19'daki verilere göre modelde doğru sınıflandırma yapma oranının %72,2 olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca tasarruf yapmamayı doğru tahmin etme oranı %59,2 tasarruf yapmayı doğru tahmin etme oranı ise %81,0 olarak elde edilmiştir.

3.3.5.2. Modelin Uygunluğu

İstatistiki analizlerde bir modelin uygunluğunun değerlendirilmesi çok önemlidir. R^2 istatistiği doğrusal regresyon analizinde bağımlı değişkenle bağımsız değişken arasındaki ilişkiyi lemesine rağmen, lojistik regresyon analizinde lememektedir. Diğer bir ifadeyle, regresyon analizindeki R^2 değeri ile lojistik regresyon analizindeki R^2 değerini karşılaştırmak mümkün değildir (Oktay ve Orçanlı, 2014: 83).

Literatürde lojistik regresyon analizi için yaygın olarak R^2 Cox & Snell R^2 Square ve Nagelkerke R^2 Square istatistiklerine yer verilmektedir. Bu istatistikler genellikle küçük çıkma eğiliminde olduklarından bazı yazarlar sonuçlar sunulurken R^2 istatistiklerini verilmesini önermemektedir (Oktay ve Orçanlı, 2014: 83).

Tablo 3.20: Modelin R^2 Tablosu

Step	-2 Log likelihood	Cox & Snell R^2 Square	Nagelkerke R^2 Square
1	326,369 ^a	0,254	0,343

R^2 istatistiklerinin 0,20 ile 0,40 oranları arasında çıkması çoğu çalışmada yeterli olduğu açıklanmaktadır. Cox ve Snell R^2 istatistiğinin maksimum değerinin genellikle 1' den küçük olması bu istatistiğin yorumunda güçlük çıkarmaktadır (Oktay ve Orçanlı, 2014: 83). Bu araştırmada Cox & Snell R^2 Square istatistiği yaklaşık olarak %25 olarak elde edilmiştir. Bulunan bu değer bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında %25,4' lk bir ilişki olduğunu gösterir. Tablo 20' de Nagelkerke R^2 Square istatistiği yaklaşık %34,3 olarak hesaplanmıştır. Bulunan bu istatistik değeri bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında %34,3'lk bir ilişki olduğunu gösterir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelir, tasarruf ve tüketim kavramları makro iktisadın en önemli büyüklükleridir. Gelirin tüketim için yapılan harcamadan kalan kısmını oluşturan tasarruf gelecek dönemlerde yatırım veya tüketim amaçlı kullanılmak üzere biriktirme olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir ifadeyle gelecekte yapılacak tüketim için, bugün yapılacak tüketimden vazgeçmek demektir. Bugünkü ve gelecekteki tüketim hakkında karar vermek durumunda olan ekonomik ajanlar, bunu yaparken bazı faktörlerin etkisi altında kalırlar. Bu faktörler çeşitlidir ve özellikle tasarruf yetersizliği sorunuyla karşı karşıya kalan ülkelerde tasarruf davranışlarını belirleyen faktörler önem kazanmaktadır. Bu çalışmada da Tokat ilinde hanehalkının tasarruf davranışlarını belirleyen sosyo-ekonomik faktörler belirlenmeye çalışılmıştır. 1 Mayıs – 1 Temmuz 2016 tarihleri arası Tokat il merkezinde ikamet eden 430 kişi üzerinde anket uygulaması gerçekleştirilmiş, geçerli 390 anketten elde edilen veriler lojistik regresyon yöntemiyle analiz edilmiştir.

Çalışmada, Tokat il merkezinde yaşayan hanehalklarının demografik bilgilerini, tasarruf yapıp yapmama durumlarını, tasarruf düzeylerini öğrenmeyi amaçlayan 24 soru ve 5’li Likert ölçeğine göre oluşturulmuş tasarruf davranışı soruları kullanılmıştır.

Yapılan anket çalışmasının sonucuna göre, ankete katılan bireylerin %71,3’ünün erkek, %28,7’sinin kadın olduğu; %3,8’inin 18 ile 24, %30,3’ ünün 25 ile 34, %31,5’inin 35 ile 44, %21,5’inin 45 ile 54 arasında yer aldığı ve %12,9’unun 55 yaş ve üzeri olduğu; %77,4’ünün evli, %17,2’sinin bekar ve %5,4’ünün dul/bekar olduğu tespit edilmiştir.

Örneklem grubunun %79,2’sinin lise mezunu ve üstü mezun olduğu anlaşılmaktadır. Literatürde bazı çalışmalarda eğitim seviyesinin yükselmesinin hanehalkı tasarrufları üzerinde olumlu katkısı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bununla birlikte katılımcıların %20,8’inin ilkokul/ilköğretim, %46,1’inin lise ve dengi okullardan mezun olduğu belirlenmiştir.

Ankete katılanların meslek gruplarına dağılımı incelendiğinde %22,1’ inin memur, %23,7’sinin işçi, %30,2’sinin kendi nam ve hesabına çalışan, %10,4’ünün çiftçi, %7,4’ünün emekli ve %6,2’sinin diğer mesleklerden olduğu gözlemlenmiştir.

Hanehalkı reisinin gelirin e ilave olarak, hanede yaşayan diğer bireylerin de gelirinin eklenmesi ile beklenildiği gibi hanehalkı toplam aylık geliri artmıştır. Sadece ankete 3001 TL ve üzeri gelir elde eden bireylerin oranı %51,1 iken, 2001 TL ile 4000 TL arasın toplam hanehalkı aylık gelirleri olan bireylerin tamamının gelirinin 3001 TL altında olduğunu kabul edilse bile bu oran %59,8'e çıkmaktadır.

Katılımcıların %65,1' inin evli ve çocuk sahibi olduğu, %84,2'sinin ise hanesinde yaşayan kişi sayısının en fazla 4 olduğu gözlemlenmiştir. Bu verilere göre Tokat il merkezinde nüfusun genel olarak kalabalık ailelerden oluşmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca ankete katılanların %63,6'sının ev sahibi olduğu ve %59,2'sinin tasarruf yaptığı sonucuna ulaşılmıştır.

Hanehalkının tasarruf yapma nedenleri incelendiğinde en önemli neden olarak %21,6 ile ev veya araba alma isteğini görölmektedir. Ayrıca katılımcıların tasarruf yapmamasına neden olan en önemli durumun %29,1 ile borçları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine katılımcıların %19,7' sinin aylık 501 ile 1000 TL arası, %16,2'sinin 1001 ile 2000 TL arası tasarruf ettiği ve katılımcılar tarafından en çok tercih edilen tasarruf araçları %25,8 ile yastık altı altın, %21,2 ile vadesiz banka mevduat hesabı ve %11,7 ile banka altın hesabı olduğu belirlenmiştir. Katılımcıların önemli bir bölümünün bu üç tasarruf aracını tercih etmesi geleneksel tasarruf araçlarını kullandıklarını göstermektedir.

Araştırma konusunu oluşturan ve bireylerin sosyo-ekonomik özelliklerinin tasarruf davranışları üzerinde etkili olduğu şeklinde ifade edilebilecek temel hipoteze göre tasarruf davranışı ile GLR, MSLK1, MSLK3, EĞT2, EĞT3 değişkenleri arasında pozitif ve anlamlı, ÇCKS değişkeni ile negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Hanede yaşayan çocuk sayısının artmasının bağımlılık oranını artıracadığı ve buna bağlı olarak hanehalkı tasarruflarında düşüş yaşanacadığı literatürdeki çalışmaların önemli bir bölümünde yerini almıştır. Gelir düzeyindeki artışlar, beklenildiği gibi hanehalkı tasarrufları üzerinde istatistiki olarak anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Ancak unutulmamalıdır ki, aynı gelir düzeyine sahip bireylerin, gelirlerinin aynı bölümünü tasarruf etmesi beklenemez. Kişinin sosyal yaşamı, kültür düzeyi, yaşı vb. değişkenler tasarruf eğiliminde kişiden kişiye değişik tablolar ortaya çıkarabilecektir. Kendi nam ve hesabına çalışanların tasarruf eğiliminin yüksek olmasının en önemli

nedeni, yatırımlarını tasarrufları veya kendi öz sermayeleriyle (şirket tasarrufları) finans etmeleri olabilir.

Bireysel ve ulusal tasarrufların ülke ekonomisi üzerindeki etkisi oldukça yüksektir. Kalkınmanın en önemli kaynağının tasarruf olduğu düşünülürse, ülkenin yurtiçi tasarruf oranı düşükse, kalkınma tamamen dış finansman desteklere dayanır. Ancak dış finansman desteklerinin artması ülkenin dışa bağımlılığını zamanla artırır ve yerli üretici zarar görür. Vergi geliri azalan ülke cari harcamalarını ve kalkınmasını gerçekleştirmek için tekrar dış finansmana yönelecektir. Bu durumda kalkınma gerçekleşmeyecek ve ülke refahı azalacaktır. Dolayısıyla ülkeler sürdürülebilir büyümelerini sağlamaları için yatırımlarını yurtiçi tasarruflara dayandırmalıdır. Türkiye gibi düşük tasarruf oranlarına sahip olan gelişmekte olan ülkeler yatırımların finansmanını karşılamak amacıyla ulusal tasarruflarını artıracak politikalara ivedilikle önem vermelidir.

KAYNAKLAR

- Abdioğlu, Z., & Berber, M. (2007). Türkiye’de Yurtiçi Tasarruf ve Belirleyicileri. *İkinci Uluslararası İşletme ve Ekonomi Çalıştayı Bildiriler, Özetler ve Pratik Bilgiler Kitabı* (ss.228-242), Düzenleyen Giresun Üniversitesi İİBF. Giresun. 28-29 Haziran 2007.
- Acar, O. ve Kıyılar, M. (2012). Ülkemizde Tasarruf Oranlarını Etkileyen Faktörler Ve Bölgeler Arası Tasarruf Alışkanlıklarının Tespiti Üzerine Bir Araştırma. *İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Dergisi*. (73): 41-60.
- Adıyaman, A. T. (2006). Dış Borçlarımız ve Ekonomik Etkileri. *Sayıştay Dergisi*. (62): 21-45.
- Agrawal, P. (2001). The Relation Between Savings and Growth: Cointegration and Causality Evidence From Asia. *Applied Economics*. 33(4): 499-513.
- Akdoğan, A. (2011). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi
- Aksoy, F. (2016). *Tasarrufun Belirleyicileri: Tüketici Ve Ticari Kredilere İlişkin Bulgular*. (Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Uzmanlık Yeterlik Tezi). Ankara: TCMB.
- Aktaş, A., Güner, D., Gürsel, S. ve Uysal, G. (2010). *Structural Determinants of Household Savings in Turkey: 2003-2008*. BETAM Working Paper Series, No. 007.
- Altuğ, S. ve Öz, S. (2012). *Finansal Serbestleşme ve Yurtiçi Tasarruflar*. Ekonomik Araştırma Forumu Politika Notu, 9-12.
- Atamtürk, B. (2007). Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye’de Finansal Serbestleşmenin İç Tasarruflar Üzerine Etkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 13(2): 75-89.
- Ayhan, A. (2012). Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Güvenlik İlkeleri. *Sosyal Güvenlik Dergisi*. 2(2): 41-55.

- Aydemir, Cahit ve H. Hüseyin Güneş (2006). *Merkantilizmin Ortaya Çıkışı. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(15): 136-158.
- Aydın, Y. (2012). Say Yasası Üzerine Bir İnceleme: Klasik İktisatçıların ve Marx'ın Yorumu. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (1): 1-29.
- Barış, S. (2014). *Yurtiçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Teori ve Türkiye Örneği*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.
- BDDK(2015). *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri*, <http://www.bddk.org.tr>. Erişim Tarihi: 05.12.2015.
- Bocutoğlu, E. (2009). *Makro İktisat: Teoriler ve Politikalar*. Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Bozkurt, Ç. (2016). *Türkiye’de Özel Tasarrufların Gelişimi Ve Ekonomik Etkileri*. İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Tartışma Metni.
- Carroll, C. D., Weil, D. N. (1994). Saving and Growth: A Reinterpretation. *Carnegie-Rochester Conference Series on Public Policy*. (40): 133-192.
- Ceritoğlu, E. ve Eren, O. (2013). *Türkiye'nin Nüfus ve Sosyal Yapısındaki Değişimlerin Hanehalkı Tasarrufları Üzerindeki Etkileri*. Central Bank of the Republic of Turkey Papers, No. 1324.
- Çağlayan, E. (2006). Enflasyon, Faiz Oranı ve Büyümenin Yurtiçi Tasarruflar Üzerindeki Etkileri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 21(1): 423-438.
- Çaklı, S. (1998). *İktisat Politikası Düşüncesinin Evrimi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çetin, M. (2004). *Türkiye'nin Tasarruf Sorunu*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çoban, M.N., Tekin, B ve Yayar R. (2015). Otomobil Sahipliğini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Tokat İli Kentsel Alanda Bir Uygulama. *Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2(22). 603-617.

- Çolak, Ö.F. ve Öztürkler, H. (2012). Tasarrufun Belirleyicileri: Küresel Tasarruf Eğiliminde Değişim ve Türkiye’de Hanehalkı Tasarruf Eğiliminin Analizi. *Bankacılar Dergisi*. (82): 1-43.
- Dinler, Z. (2005). *KPSS İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Dinler, Z. (2011). *KPSS İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Doğan, A. (2006). Dış Yatırımın Ekonomik Büyümeye Etkisi: Alt-Sahra Afrika Örneği. *İktisat Fakültesi Mecmuası*. 56(2): 121-139.
- Doğan, S. (2006). Keynesyen Teori’ye Bir Tepki: Arz Yanlı İktisat. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 1(12): 252-272.
- Dornbusch, R., Fischer, S.(1998). *Makro Ekonomi*. İstanbul: McGraw Hill-Akademi.
- Dönek, E. (1996). Tüketim Modellerinde Gelir Dağılımı ve Yaş Yapısı: İktisat Politikası Açısından Bir Değerlendirme. *Hacettepe Üniversitesi İİBF Dergisi*. 14(2): 81-105.
- Düzgün, R. (2009). Türkiye’de Özel Tasarrufun Belirleyicileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. (32): 173-189.
- Eğilmez, M. (2010). *Makro Ekonomi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eroğlu, N. (2007). Atatürk Dönemi İktisat Politikaları. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 23(2): 63-73.
- Güngör, K. İktisadın Tarihine Kısa Bir Bakış ve Merkantilizmden Günümüze İktisadi Düşünceler.
- https://www.researchgate.net/publication/266607898_IKTISADIN_TARIHINE_KISA_BIR_BAKIS_VE_MERKANTILIZMDEN_GUNUMUZE_IKTISADI_DUSUNCELER (Erişim Tarihi: 17.01.2016)
- Han, E., Kaya, A. ve Kutlu, E. (2011). *İktisadi Kalkınma ve Büyüme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- IMF (2017). *World Economic Outlook Databases*, <http://www.imf.org>, Erişim tarihi: 07.04.2017.
- Issahaku, H. (2011). Determinants of Saving and Investment in Deprived District Capitals in Ghana-A Case Study of Nadowli in the Upper West Region of Ghana. *Continental Journal of Social Sciences*. 4(1), 1-12.
- Kahyaoglu, H, Ekinci, R ve Tüzün, O. (2015). Dış Ticaret Hadleri Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Üzerine Bir Uygulama. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*. 2(2): 83-110.
- Kalkınma Bakanlığı (2016). *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, <http://www.kalkinma.gov.tr/> , Erişim tarihi: 17.12.2016.
- Karaçor, Z., Alptekin, V. (2006). 1980 Sonrası İstikrar Politikaları Işığında Türkiye Ekonomisinin Trend Analizi Yardımıyla Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 6(11): 307-342.
- Karaman, D., Taşdemir, M. ve Yıldırım, K. (2008). *Makro Ekonomi*. Eskişehir: Seçkin Yayınları.
- Kaya, V., Efe, G. (2015). Yurt İçi Tasarruflar ve Ekonomik Büyüme: Dünyanın En Büyük İlk Yirmi Ekonomisi Üzerine Teorik Bir Değerlendirme ve Panel Veri Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 29(2): 251-278.
- Kelley, A.C., Williamson, J.G. (1968). Household Saving Behavior in the Developing Economies: The Indonesian Case. *Economic Development and Cultural Change*. 16(3): 385-403.
- Mankiw, G. N. (2010). *Makroekonomi* .Ankara: Efil Yayınevi.
- Maraş, Z. (2006). *Gelir – Tüketim İlişkileri ve Türkiye Örneği: 1960-2004*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Okçu, B. (2008). *Türkiye İçin Gelir-Tüketim İlişkisinin Eşbütünleşme Analizi İle İncelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oktaç, E. ve Orçanlı, K. (2014). Atatürk Üniversitesinde İnternet Bankacılığının Kullanımını Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (18): 57-91.
- Özcan, B. ve Karagöl, E, T. (2014). *Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarruf*. Ankara: Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Özcan, K. M., Günay, A. (2012). *Türkiye'de Özel Tasarrufları Belirleyen Unsurlar*. Turkish Economic Association Discussion Paper, No. 2012/109.
- Özlale, Ü. (2012). *Eğitim ve Sağlık Politikalarının Tasarruf Üzerindeki Etkileri*. Turkish Economic Association Discussion Paper, No. 2012/112.
- Parasız, İ. (2009). *Para Teorisi ve Politikası*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Paya, M. (2007). *Makro İktisat*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Robinson, J., Eatwell, J. (1975). *Çağdaş İktisada Giriş*. Çev. Coşkun İçöz. Eskişehir: İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Rossi, N. (1988). Government Spending, The Real Interest Rate and The Behavior of Liquidity-Constrained Consumers in Developing Countries. *IMF Staff Papers*. 35(1): 104-140.
- Sancak, D., Demirci, N. (2012). *Ulusal Tasarruflar Ve Türkiye'de Sürdürülebilir Büyüme İçin Tasarrufların Önemi*. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(2): 159-198.
- Savaş, V.F. (1999). *İktisadın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Seyidoğlu, H. (2009). *Uluslararası İktisat, Teori, Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları

- Sivri, U., Eryüzlü, H. (2010). Rasyonel Beklentiler-Yaşam Boyu Sürekli Gelir Hipotezinin Testi. *Ekonometri ve İstatistik e-Dergisi*. (11): 90-99.
- Şengür, M., Taban, S. (2016). Gelir Dağılımı-Tasarruf İlişkisi: Türkiye’de Hanehalkı Gelir Türünün Tasarruflar Üzerindeki Etkisi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 16(1): 49-71.
- Tapşın, G. (2011). *İç Tasarruflar, Büyüme ve İstihdam İlişkisi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tarı, R , Çalışkan, Ş . (2010). Kocaeli İlinde Tüketimin Gelir Hipotezlerinin Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 19(2):1-19.
- Tellan, D.Ö, (2008). *Tüketimin Karşı Devrimi: Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İktisat Politikalarının Toplumsal Sonuçlarına Eleştirel Bir Bakış*. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*. 19(67): 1-19.
- Tuncer, N. (1985). *Tasarruf Sorunu*,. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*. C. IV, 10., İstanbul, İletişim Yayınları, 1985, s.1134-1139.
- Uygur, E. (2012). *Türkiye’de Tasarrufların Seyri Ve Etkileyen Bazı Unsurlar*. Turkish Economic Association Discussion Paper, No. 2012/108.
- Uzay, N. (2012). *Gelir Dağılımı - Tasarruf İlişkisi: Kayseri’deki Girişimcilerin Tasarruf Davranışlarını Belirlemeye Yönelik Bir Uygulama*. Turkish Economic Association Discussion Paper, No 2012/113.
- Ünsal, E. (2009). *Makro İktisat*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Yavuz, A.Y., Yavuz, D. (2015). *Türkiye’de Kadınlarda Evlilik Öncesi ve Sonrası Çalışma Durumu Arasındaki İlişki*. Central Bank of the Republic of Turkey Papers, No. 1518.
- Yereli, A.B. (1997). Tasarruf Politikalarının Oluşumunda Vergi Politikalarının Rolü. *Maliye Yazıları*. (55): 64-89.
- Yıldırım, E., Çakmaklı, S. ve Özkan, F. Ö. (2011). Eskiden Yeniye Neo-Klasik Sentez: Bir Literatür Taraması. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. 66(4): 153-184.

Yalçın, C., Özel, Ö. (2013). Yurtiçi Tasarruflar ve Bireysel Emeklilik Sistemi: Türkiye'deki Uygulamaya İlişkin Bir Değerlendirme. *İktisat İşletme ve Finans*. 28(327): 31-66.

Zhu, Q. (2004). *The Impact of Rural Enterprises on Household Savings in China*. Center for Development Research, No.86.

TCMB (2016). *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Terimler Sözlüğü*, <http://www.tcmb.gov.tr/> , Erişim Tarihi: 18.04.2016.

World Bank (2015). *World Development Indicators*, <http://www.worldbank.org>. Erişim Tarihi: 24.02.2015

EKLER

EK-1

ANKET ÇALIŞMASI

Bu anket Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında yüksek lisans öğrencisi Emre ÇİFTÇİ'nin yüksek lisans tezi için yapılmaktadır. Anketin amacı Tokat ilindeki hanehalkının tasarruf davranışlarının incelenmesidir. Ankete doğru ve samimi cevaplar vermeniz çalışmanın güvenilirliği için önemlidir. Katılımınız için şimdiden teşekkür ediyorum...

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yüksek Lisans Öğrencisi Emre ÇİFTÇİ

1.Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek
2.Medeni Durumunuz: ☐ Evli ☐ Bekar ☐ Dul/Boşanmış
3.Yaşınız: ☐ 18-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54 ☐ 55-64 ☐ 65 ve üstü
4) Eğitim Durumunuz: ☐ İlkokul/ilköğretim ☐ Lise ve dengi ☐ Üniversite ☐ Yüksek lisans/Doktora
5) Mesleğiniz (işiniz)? ☐ Memur ☐ İşçi ☐ Kendi nam ve hesabına çalışan ☐ Çiftçi ☐ Emekli ☐ Diğer belirtiniz
6) Aylık Geliriniz: ☐ 0 -500 TL ☐ 501 – 1000 TL ☐ 1001 – 2000 TL ☐ 2001-3000 ☐ 3001 – 4000 TL ☐ 4001 – 5000 TL ☐ 5001 – 6000 TL ☐ 6000 TL ve Üzeri
7) Hanehalkı tipi: ☐ Yalnız yaşıyorum ☐ Anne ve babamla yaşıyorum ☐ Evliyim ve çocuğum var ☐ Evliyim, çocuğum yok
8) Çocuğunuz var mı? Varsa kaç tane? ☐ Yok ☐ 1 çocuk ☐ 2 çocuk ☐ 3 çocuk ☐ 4 ve daha fazla çocuk
9) Evinizde yaşayan kişi sayısı (siz de dahil olmak üzere) kaçtır? ☐ 1kişi ☐ 2kişi ☐ 3 kişi ☐ 4 kişi ☐ 5 kişi ☐ 6 kişi ☐ 7 ve daha fazla kişi
10) Evli iseniz, Eşiniz çalışıyor mu? ☐ Evet ☐ Hayır
11) Eşinizin Aylık Geliri: ☐ Yok ☐ 0 – 500 TL ☐ 501 – 1000 TL ☐ 1001 – 2000 TL ☐ 2001 – 3000 TL ☐ 3001 – 4000 TL ☐ 4001 – 5000 TL ☐ 5001 TL ve üzeri
12) Hanehalkının Toplam Aylık Geliri: ☐ 0 – 500 TL ☐ 501 – 1000 TL ☐ 1001 – 2000 TL ☐ 2001 – 3000 TL ☐ 3001 – 4000 TL ☐ 4001 – 5000 TL ☐ 5001 – 7000 TL ☐ 7001 TL ve üstü
13. Maaşınız/ ücretiniz dışında elde ettiğiniz geliriniz (Transfer Geliri) var mı? Varsa aşağıdakilerden hangisi ya da hangileridir? ☐ Yok ☐ Emekli Maaşı ☐ Kira ☐ Yaşlılık Maaşı ☐ Karşılıksız Yardım ☐ Nafaka ☐ Miras ☐ Diğer Belirtiniz.....
14) Oturduğunuz konut tipi: ☐ Lüks daire ☐ Normal daire ☐ Dupleks daire ☐ Müstakil ☐ Gecekondu ☐ Diğer belirtiniz
15) Oturduğunuz konutun mülkiyet durumu: ☐ Ev sahibi ☐ Lojman ☐ Kiracı ☐ Diğer belirtiniz
16) Tasarruf yapıyor musunuz? ☐ Evet, Yapıyorum. ☐ Hayır, Yapmıyorum
17) Tasarruf yapıyorsanız ne kadar sıklıkla tasarruf yapıyorsunuz? ☐ Her ay ☐ 3 ayda bir ☐ 6 ayda bir ☐ Yılda bir defa

18) Tasarruf yapmıyorsanız, bunun nedeni nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir)					
☐ Yeterli gelirim yok.					
☐ Borçlarımdan dolayı					
☐ Çalışmadığım için					
☐ Aileme (anne-babama) destek olduğumdan					
☐ Alışveriş alışkanlıklarından dolayı					
☐ Bankalara ve diğer finans kurumlarına güvensizlik					
☐ Tasarrufa ihtiyacım olmadığından yani yeterli varlığa sahip olduğum için					
☐ Hayat pahalılığı, ekonomik kriz vs. nedenlerden					
☐ Tasarruf dışında yatırımlarım var					
☐ Diğer belirtiniz.....					
19) Tasarruf yapmaktaki (tasarruf sahibi olmada) nedeniniz nedir? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)					
☐ Çocuklarım için (eğitim ve gelecekle için).					
☐ Beklenmedik durumlara (hastalık, işsizlik vs.) karşı güvence olması için					
☐ Emeklilik için (emeklilik döneminde maaşım düşeceğinden)					
☐ Evlilik/tatil gibi nedenlerden dolayı					
☐ Faiz geliri elde etmek için					
☐ Aile geleneği, özel bir nedeni yok					
☐ Gelecekte yüksek bir hayat standardı için					
☐ Ev/araba almak için					
☐ Diğer belirtiniz.....					
20) Tasarruf yapıyorsanız aylık tasarruf miktarınız ortalama ne kadardır?					
☐ 0 – 500 TL ☐ 501 – 1000 TL ☐ 1001 – 2000 TL ☐ 2001 – 3000 TL					
☐ 3001 – 4000 TL ☐ 4001 – 5000 TL ☐ 5001 TL ve üzeri					
21) Tasarruf yapıyorsanız, tasarruflarınızı ne şekilde değerlendiriyorsunuz? (Birden fazla seçenek işaretlenebilir.)					
☐ Yastık altı altın ☐ Bankada altın hesabı ☐ Banka (Vadesiz Hesap)					
☐ Banka (Vadeli Hesap) ☐ Döviz ☐ Bireysel emeklilik fonları					
☐ Repo ☐ Hisse senedi ☐ Devlet Tahvili/Hazine Bonosu					
☐ Diğer varsa belirtiniz.....					
22) Tasarrufunuz yoksa yakın gelecekte tasarruf yapmayı planlıyor musunuz?					
☐ Evet ☐ Hayır					
23) Gelecekte tasarruf yapmayı planlıyorsanız, bu ne kadar zaman sonra olabilir?					
☐ 1-3 ay ☐ 3-6 ay ☐ 6-12 ay ☐ 1 yıl ve üzeri					
24) Çevrenizdeki insanların (akraba, arkadaş, komşu) tasarruf yapıyor olması, sizin tasarruf davranışınızı etkiler mi?					
☐ Evet, etkiler. ☐ Hayır, etkilemez.					
İFADELER					
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
Tasarruf yaparım, çünkü tasarruf yapmak benim için kolay.					
Ürün ya da hizmet satın alırken gerçekten gerekli olup olmadığını düşünürüm.					
Ürün ya da hizmet satın alırken fiyat karşılaştırması yaparım.					
Tasarruf yapabilmek için harcamalarımı azaltmayı hedeflerim.					
Harcama yaparken gelirim ve bütçemi göz önünde bulundururum.					
Param olduğunda hemen harcarım.					
Haftalık/aylık bütçe yaparım.					
Gördüğümde hoşlandığım şeyi hemen satın alırım.					

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Emre ÇİFTÇİ

Doğum Yılı ve Yeri: 05.08.1985 Ankara

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi: Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü

Yüksek Lisans Öğrenimi: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı (Devam Ediyor)

Yabancı Dili: İngilizce

İş Deneyimi: Memur – Maliye Bakanlığı Muhasebe Uzman Yardımcısı (2010 Eylül – 2011 Ekim)

Memur – Maliye Bakanlığı Defterdarlık Uzman Yardımcısı (2011 Ekim – 2014 Mart)

Memur – Maliye Bakanlığı Defterdarlık Uzmanı (2014 Mart – Devam ediyor)

İletişim: Karşıyaka Mahallesi Geksi Caddesi 7. Sokak Efe Apartmanı 3/2 TOKAT

E-Posta Adresi: emreciftci.85@gmail.com